

TURKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

DELÂLET VE İ'RAB AÇISINDAN KURAN-I KERİM'DE MÜSENNA
LAFIZLAR

Saleh Taher Saleh ALZAMO

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA / 2020

TURKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

DELÂLET VE İ'RAB AÇISINDAN KURAN-I KERİM'DE MÜSENNA
LAFIZLAR

Danışman: Prof. Dr. Musa ALP

Jüri Üyesi: Doç. Dr. Mustafa ÖNCÜ

Jüri Üyesi: Dr. Öğ. Üyesi Ali TEMEL

Saleh Taher Saleh ALZAMO

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA / 2020

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne;

Bu çalışma, jürimiz tarafından Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. Musa ALP
(Danışman)

Üye: Dr. Öğ. Üyesi Ali TEMEL

Üye: Doç. Dr. Mustafa ÖNCÜ

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.
.../.../2020

Prof. Dr. Serap ÇABUK
Enstitü Müdürü

NOT: Bu tezde kullanılan ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

ETİK BEYANI

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. 10 / 02 / 2020

Saleh Taher Saleh ALZAMO

ÖZET

DELÂLET VE İRAB AÇISINDAN KURAN-I KERİM'DE MÜSENNA LAFIZLAR

Saleh Taher Saleh ALZAMO

Yüksek Lisans Tezi, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Danışman: Prof Dr. Musa ALP

Şubat 2020, 135 sayfa

Bu çalışma Kuran-ı Kerim’de geçen müsenna lafızları ele almaktadır. Kuran-ı Kerim harfleri, lafızları ve ayetleriyle Allah katından indirilmiş olup tamamı mucizedir. Yüce Kitap’da geçen müsenna lafızlar, başka dilllerde pek bulunmayan Arapça’da yeralan bir kullanım şeklidir.

Bu araştırmada fiiller, zamirler vb. gibi tekrarları dışında Kuran’da geçen yaklaşık 90 müsenna lafız vardır. Bu lafızlar sadece doğrudan insana ait olmayıp mukaddes kişilere, aile efradına, insan sıfatlarına, insan topluluklarına, insan organlarına ve muradiflerine; hayvanlara, cansızlara; zaman, mekan, sayı, işaret zamirleri, ismi mevsuller ile müsanna gibi amel gören isimlere aittir. Ayrıca incelenilen lafzın bağlam anlamları sözlük anlamlarından farklı olabilmektedir. Bu lafızların müfretleri ve cemileri de kullanılmakta olup Kuran’da raf’, nasb ve cer hallerinde farklı kullanımları bulunmaktadır.

Şekil yönünden **صنوان وقنوان وطوفان وولدان** gibi müfret ya da cemi kiplerinden kullanılan fakat müsennaya benzeyen lafızlar bulunmaktadır ve bunlar anla yönünden müsennadan farklılık arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kur’an, Müsenna, Delalet, İ’rab

ABSTRACT

MUTHANNA WORDS IN THE HOLY QUR'AN IN TERMS OF MEANING AND SYNTAX

Saleh Taher Saleh ALZAMO

Master's Thesis, Department of Islamic Sciences

Supervisor: Assoc. Professor Musa ALP

February 2020, 135 pages

This study deals with the written expressions in the Quran. The words of the Quran were sent by Allah with their letters and verses and they are all miracles. The miserable phrases mentioned in the Holy Quran are a form of use in Arabic, which is not available in many other languages.

In this research, it is determined that there are about 90 muthanna in the Qur'an except for repetitions such as verbs, pronouns and the like. Some of these words belong to sacred beings. Others relate to family members, human adjectives, community names, body organs, and synonyms. In addition, some muthanna names belong to living and inanimate beings. The other part Muthanna deal with time, space, number, sign pronouns, names related to names such as mavsol. In addition, the context meanings of the permissive names examined may be different from the dictionary meanings. Singular and plural of these words are also used and have different uses in the Holy Qur'an in the form of raf', nasb and car frames.

In terms of shape, there are words similar to muthanna which are used in singular or plural modes such as صنوان وقنوان وطوفان وولدان. These words differ in terms of meaning from muthanna words.

Key Words: Quran, Muthanna, Meaning, Syntax

ÖN SÖZ

Arapça, müsenna/ikili kip gibi çoğu dilde olmayan kendine özgü bazı özelliklere sahip bir dildir. Arap dili, dünyanın en eski dillerden biri olup yarım milyara yakın kişi günümüzde bu dili konuşmaktadır. İslamiyetle birlikte Arapça varlığını hissettirmiş ve din dili olmasının yanı sıra ilim ve edebiyat dili olmuştur. Kuran-ı Kerim'in ışığında Arapça, dünya dili haline gelmiş ve birçok kültürün dili olmuştur. Aynı şekilde Arapça Birleşmiş Milletlerin Kabul ettiği dillerden biridir.

Çalışma giriş, sonuç bölümlerine ek olarak üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde mukaddes varlıklara ait müsenna lafızlar ile arkaba isimleri, aile isimleri, topluluk isimleri ve müradifleri ile insan ve topluluk isimleri ile sıfatları ele alınarak dört başlık altında incelenmiştir. İkinci bölümde, insan organları ile diğer camid müsenna lafızlar iki başlık altında irdelenmiştir. Dört ana başlıktan oluşan üçüncü bölümde ise işaret zamirleri, isimi zaman ve mekân, sayılar ve bunların yerine geçen isimler gibi bazı nahvi terimlere delalet eden müsenna lafızlar ele alınmıştır. Aynı şekilde bu bölümde müsennaya mülhak olan sekiz isme de yer verilmiştir.

Bu çalışmayı tamalamamda yardımcı olan melektaşlarıma özellikle de çalışmaya rehberlik yapan tezin incelenmesi ve okunması esnasında tavsiyeleri ile çalışmanın gelişmesine büyük katkı sunan danışmam hocam Prof. Dr. Musa Alp'e şükranlarımı sunarım. Ayrıca çalışma sürecince maddi manevi destekleriyle beni şevklendiren başta eşim olmak üzere diğer aile fertlerine de teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ÖN SÖZ	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	xii

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu ve İçeriği	1
2. Araştırmanın Amacı ve Önemi	1
3. Araştırmanın Yöntemi	2
4. Varsayımlar	4
5. Araştırmanın Sınırlılıklar	4
6. Benzer Çalışmalar	5

BİRİNCİ BÖLÜM SIFAT İSİM MÜSENALAR

1.1. Mukaddes ve Görünmeyen/Gaip Varlıklar	7
1.1.1. إلهان/İlâhân - İki İlah	7
1.1.2. ملكان /Melekân - İki Melek	8
1.2 İnsana Ait Müsenna İsimler	10
1.2.1. أبوان/Ebevân - Anne Baba	10
1.2.2. ابنان/İbnân - İki Oğul	14
1.2.3. ابنتان/İbnetân – İki Kız	15
1.2.4. أخوان/Ehevân – İki Kardeş	16
1.2.5. أختان/Uhtân – İki Kız Kardeş	17
1.2.6. امرأتان/İmraetân – İki Kadın	17
1.2.7. بشران/Beşerân – İki Beşer	19
1.2.8. أنثيان/Ünseyân, Zekeran – İki Kadın İki Erkek	19
1.2.9. رجلان /Raculân – İki Adam	21

1.2.10. زوجان/Zevcân – İki Eş	24
1.2.11. ساحران/Sâhirân – İki Sihirbaz	26
1.2.12. صاحبان/Sâhibân – İki Dost	27
1.2.13. عبدان/ Abdân – İki Kul.....	28
1.2.14. غلامان/Ġulâmân – İki Çocuk.....	29
1.2.15. والدان/Vâlidân – Ana-Baba	30
1.3. Cemaat Ve Topluluk Bildiren Müsenna Lafızlar	35
1.3.1. جمعان/ Cem’ân – İki Çokluk.....	35
1.3.2. حزبان/Hizbân – İki Hizib	37
1.3.3. طائفتان/Tâifetân – İki Taife	37
1.3.4. فتيان/Feteyân – İki Genç	39
1.4. İnsan Sifatlarına Delalet Seden Müsenna İsimler	42
1.4.1. آخران/Âharan - Diğer İkisi.....	42
1.4.2. أوليان/Evleyân – Daha İyi İkisi	43
1.4.3. حُسْنَيَان/Husneyân – En İyi İki Kadın	44
1.4.4. خالidan/Hâlidan – İki Sonsuz	45
1.4.5. خصمان/Hasmân – İki Hasım.....	45
1.4.6. قرنين/Karneyn – İki Boynoz	46
1.4.7. شهيدان/Şehîdân – İki Şehit/Şahit.....	47
1.4.8. صالحان/Sâlihan – İki Salih	48
1.4.9. كاملان/Kâmilân – İki Kamil	49
1.4.10. مؤمنان/Mu’minân – İki Mümin.....	49
1.4.11. مبسوطان/Mebisûtatân – İki Mebsut/Mutlu.....	50
1.4.12. متتابعان/Mutetâbiân – İki Tabi	50
1.4.13. متلقيان/Mutelakkıyân – İki Yazıcı Melek	51
1.4.14. مسلمان/Muslimân – İki Müslüman	51
1.4.15. مُدْهَامَتَان/Mudhâmmetân – İki Siyah	52
1.4.16. نضاحتان/Neddâhatân – İki Fıskıran Pınar	53
1.4.17. يتيمان/Yetîmân – İki Yetim	53

İKİNCİ BÖLÜM

ORGAN VE CÂMİDLERE DELALET MÜSENNA İSİMLER

2.1. Vücut Organlarına Delalet Eden Müsenna İsimler	55
2.1.1. أُذُنَان /Uzunân - İki Kulak	55
2.1.2. جَنَاحَان /Cenâhân - İki Kanat	55
2.1.3. ذِرَاعَان /Zirâ'ân - İki Kol	56
2.1.4. رِجْلَان /Riclân - İki Ayak.....	57
2.1.5. سَاقَان /Sâkân - İki Bacak.....	57
2.1.6. شَفَتَان /Şeftân - İki Dudak.....	58
2.1.7. عَقْبِيه /'Akabeyh - İki Topuğu.....	58
2.1.8. عَيْنَان /'Aynân - İki Göz	60
2.1.9. كَعْبَان /Ka'bân - İki Ökçe	62
2.1.10. كَفَان /Keffân - İki Avuç.....	63
2.1.11. قَلْبَان /Kalbân - İki Kalb.....	64
2.1.12. نَجْدَان /Necdân - İki Yol	64
2.1.13. يَدَان /Yedân - İki El.....	65
2.2. Camid Varlıklara Delalet Eden Müsenna İsimler	68
2.2.1. آيَتَان /Âyetân - İki Ayet	68
2.2.2. بَحْرَان /Bahrân - İki Deniz	68
2.2.3. بُرْهَانَان /Burhânân - İki Delil.....	71
2.2.4. ثَقْلَان /Sekalân - İki Dünya(Ağırılık).....	72
2.2.5. جَنَّتَان /Cennetân - İki Cennet.....	73
2.2.6. سِحْرَان /Sihân – İki Sihir	77
2.2.7. سَدَان /Seddân - İki Set.....	78
2.2.8. صَدْفَيْن /Sadfân - İki Sadev	79
2.2.9. قَوْسَيْن /İki Kavs(Yay)	80

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SOYUT MÜSENNA İSİMLER

3.1. Zaman ve Mekân Bildiren İsimler	83
3.1.1. Zaman Bildiren İsimler	83
3.1.1.1 الأجلين/el-Eceleyn/İki Ecel	83
3.1.1.2 حولين/Havleyn – İki Yıl	84
3.1.1.3 دائيين/Dâibeyn – Devamlı İki Şey	85
3.1.1.4 شهرين/Şehrayn – İki Ay	85
3.1.1.5 طرفين/Tarafeyn – İki Taraf.....	87
3.1.1.6 عامين/Âmeyn – İki Yıl.....	88
3.1.1.7 يومين/Yavmeyn – İki Gün	89
3.1.1.8 مغربين/el-Mağribeyn – Güneşin İki Batım Zamanı	91
3.1.2 Mekân Anlami Olan İsimler	93
3.1.2.1 المشرقين/el-Meşrikayn –Güneşin İki Batış Yeri.....	93
3.1.2.2 قريتين/ Karyeteyn – İki Şehir	93
3.2. İşaret İsimleri.....	94
3.2.1. ذانك/Zânike – Bu İkisi	94
3.2.2. ذوا/Zevâ – Şu İkisi	95
3.2.3. هذان/Hâzâni, Hâtâni – Bu İkisi	99
3.3. Sayı/Aded Bildiren Veya Sayı Anlamında Kullanılan İsimler.....	101
3.3.1. Sayı Bildiren Lafızlar	101
3.3.1.1 اثنتان/İsnâni, İsnetâni - İki	101
3.3.1.2 ألفين/Elfeyn – İki Bin	110
3.3.1.3 الثلثان/Essulusân – İki Üçte Bir (Üçte İki).....	111
3.3.1.4 مائتين/Mieteyn – İki Yüz	113
3.3.2. Sayı Yerine Kullanılan Veya Sayının Tekrari Mastar Müsennalar .	114
3.3.2.1 ضعفين/Di'feyn – İki Kat	114
3.3.2.2 كرتين/Kerrateyn – İki Kere	116
3.3.2.3 كفلين/Kifleyn – İki Misli.....	117
3.3.2.4 مثليهم/Misleyhim, مثليها/Misleyhâ – İki Benzeri	118

3.3.2.5 مرتان مرتين/Marratân, Marrateyn – İki Defa.....	119
3.4. Tesniyeye Tâbi Olan Lafızlar	122
3.4.1 Te'kid: كلاً/كلا Kilâ, Kiltâ – Her İkisi	122
3.4.1. İsmi Mevsul: اللذان/Ellezâni, اللذين/Ellezeyni – İki Kimse/Şey	124
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	127
KAYNAKÇA.....	129
ÖZGEÇMİŞ.....	135

KISALTMALAR

bkz : Bakınız

bs : Baskı

h. : Hicri

b. : İbn

hz. : Hazreti

m. : Miladi

ö. : Vefat tarihi

s. : Sayfa

sav : Sallallahu Aleyhi ve Sellem

tak. : Tahkik

trs. : Tarihsiz

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu ve İçeriği

Bu çalışma Kuran-ı Kerim’de geçen müsenna lafızları ele almaktadır. Bu lafızların sözlük ve bağlam anlamları dil bilimleri açısından incelenerek iraplarına değinilmesi konu edilmiştir.

Kuran’da geçen ve mana ve şekil yönünden müsenna olan ya da müsennaya bezeyen bütün lafızlar araştırmanın ana konusunu oluşturmaktadır. Bu lafızların geçtiği ayetler ele alınarak farklı tersirler ile kıraatlere bakılması da araştırmanın içeriğindendir.

Ayetlerde müsenna lafızların nasıl kullanıldığı, merfu, mansup ve mecrur şeklinde üç irab halleri de aynı şekilde araştırmamız konusuna dahildir.

Aynı şekilde imkanlar dahilinde ayetlerde geçen müsenna lafızların delaleti araştırmanın konusundandır. Delalet açısından müsennanın müfret ve cem’ lafızlardan ayrıldıkları yönler de ele alınacak olup neden müfret ya da cemi’ kullanılmayıp müsenna olarak kullanıldığı irdelenecektir.

2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırmanın amaçlarını şu şekilde sıralayabiliriz:

- Kuran-ı Kerim’de geçen müsenna lafızların Arap dilbilimleri açısından incelenmesi,
- Arap dilinde var olan müsenna lafızların Kuran bağlamında ele alınarak sözlük ve bağlam anlamlarının irdelenmesi,
- Kuran ayetlerinde geçen müsenna lafızların yeri geldikçe sarf, nahiv ve istikak açısından incelenmesi,
- Müsenna lafızlar ile müfret ve cemi’ lafızların delalet açısından farklılıkların belirtilmesi,
- Kuran’da geçen mukaddes varlık; kişi, aile, cansız vb. varlıkları nitelendiren lafızların tasnif edilerek delaletlerinin belirlenmesini,
- Şekil yönünden müsennaya benzeyen lafızların delalet yönünden farklı olduklarının ortaya konulmasını amaçlamaktadır.

Araştırmanın önemini ise kısaca şu şekilde özetleyebiliriz: Şimdiye kadar yapılan çalışmalardan farklılık arz etmektedir. Zira öncekiler bir nevi sözlük

çalışması olmaktan öte gidememiştir. Bu çalışmada ise müsenna lafızlar, Kuran merkezli olmak üzere sözlük ve bağlam anlamının yanında sarf, nah ve irab açısından ele alınmıştır.

3. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada şekil olarak Arap dili araştırmalarında kullanılan genel sisteme bağlı kalınmıştır. Bunun yanında araştırmanın dil içerikli Arapça lehçeli ve Kuran menşeli olması itibarıyla konu ile çeşidine uygun bazı özel yöntemlerden de faydalanılmıştır. Bu durum da bu çalışma mahalli lehçeleri ile değil bilim insanlarının kullandığı Kuran dili olan Fasih Arapça ile kaleme alınmıştır.

Yöntem açısından ise çalışmanın ismine uygun olacak şekilde Kuran'a hizmet eden özellikle de lafızlarını ele alan dilbilim, sarf, nahiv, i'râb, tefsir gibi dini bilimlerden istifade edilmiştir. Buna göre araştırmaya konu olan müsenna lafızların her biri şu şekilde incelenmiştir. Öncelikle sözlüklerden faydalanılarak müsenna lafzın müfredi ile cemisi zikredilerek kelimenin sarf ve isticak açısından köklerine değinilmiştir. Ardından lafzın sözlük anlamı verilerek Kuran'da kaç kere geçtiği belirtilerek bağlam manası zikredilerek irabına değinilmiştir.

Derleme yöntemi kullanılarak Mu'cemu'l-elfâz adlı kitaptan da faydalanılarak Kuran'da geçen müsenna lafızlar derlenmiştir. Sıralama yapılarak nüzül esas alınarak lafızların tedvin ve tertibi yapılmıştır.

Müsenna lafzın genel anlamı sözlüklerden alınarak Kuran'da bu lafzın müsenna kipinin kaç kere geçtiği belirtilmiş, nun/û larının düşüp düşmemesi irdelenmiştir.

Lafızların geçtiği ayetler bağlamında ele alınarak müsenna lafızların diğer cümlelerle alakalı olan bağlam anlamları da incelenmiştir. Ayette müsenna lafzın geçtiği cümle ale alınarak bazen ayetin başlangıcı veya sonu verilmemiştir. Ayetin alınmayan kısımları için işaretleri kullanılmıştır. Ayetlerin meal olarak anlamları Arapça naslarının hemen altında verilmiştir. Meal olarak DİB Kuran Mealinden faydalanılmıştır. Bundan sonra da incelenen müsenna lafız, ayette bağlamında incelenerek dilciler ile müfessirlerin ittifak ettikleri anlamları verilerek farklı görüşler içinden en güçlü anlam tercih edilmiştir.

Son olarak da incelenen müsenna lafzın üç hali esas alınarak kısa irabı yapılmıştır. Bundan sonra da ayette geçen müsenna lafzın ayet irabı imkânlar

ölçüsünde tafsilatlı bir şekilde incelenmiştir. Lafzın doğrudan irabında sıkıntı var ise öncesi ve sonrasına bakılarak cümle içerisindeki konumu araştırılmıştır.

Şekil yönünden araştırmada takip edilen yöntem ise şu şekildedir: Müsenna lafızlar iki şekilde tertip edilmiştir. İlki, farklı konu başlıkları içerisinde sıralı tasnifi; ikincisi ise konu başlıkları arasında alfabe harfi sıralamasına göre tasnifi yapılmıştır.

Kuran’da geçen müsenna lafızların tespit edilirken bazı müracaat kitaplarından faydalanılmıştır. Muhammed Fuad Abdalbaki’nin el-Mu’cemu’l-mufehres li-elfâzi’l-Kurâni’l-Kerîm adlı eseri ile diğer Kuran lafızlarını inceleyen müracaat eserlerden faydalanılmıştır.

Dil, tefsir, nahiv gibi alanlarda yazılmış ve müsenna konusunda içeren ve çalışmada da faydalanılan diğer kitaplar ise şunlardır:

Müfret ve cemi lafızlarla ilgili olarak Halil b. Amed el-Ferâhidî’nin (170/) “*Kitâbu’l-a’yn*”.

İbn Dureyd el-Ezdî (321/), “*Cemheratu’l-luğa*”.

el-Kazvînî er-Râzî (395/) “*Mekâyisu’l-luğa*”.

Zeynuddin er-Râzî (666/), “*Muhtâru’s-sihâh*”.

İbn Manzûr (711), “*Lisânu’l-‘Arab*”.

Ömer ve diğerleri, “*Mu’cumu’l-luğati’l-mu’âsara*”.

Müsenna konusunu bir şekilde ele alan ve çalışmada faydalanılan Tefsir kitapları ise şunlardır:

Mukâtil b. Süleyman (150), “*Tefsîru Mukatil b. Süleyman*”, tah. Abdullah Mahmud Şahâte.

İbn Kesîr et-Taberî (310/), “*Tefsîru’t-Taberî/Câmiu’l-Beyân*”, tah. Dr. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî.

Ebu’l-leys es-Semerkindî (373/), “*Bahru’l-‘ulûm*”.

el-Kurtubî (671/), “*Tefsîru’l-Kurtubî/el-Câmi’ liahkâmi’l-Kurân*”, tah. Ahmed el-Burdevî.

İbn Kesîr (774/), “*Tefsîru’l-Kurâni’l-Azîm*”, tah. Sami b. Muhammed Selame.

İrab konusunda ise Mahmud Sâfi el-Humusî’ye ait “*el-Cedvel fî İ’râbi’l-Kurân ile Muhyiddin Dervîş’in İ’râbu’l-Kurân*” adlı eserlerinden faydalanılmıştır.

Lafızlarla ilgili olarak da Muhammed fu’ad Abdalbaki’nin “*el-Mu’cemu’l-mufehres li elfâzi’l-Kurâni’l-Kerîm*” adlı kitap referans olarak kullanılmıştır

4. Varsayımlar

Kuran bağlamında ele alındığı zaman Kuran öncesi dönemde de Araplar arasında yaygın bir şekilde kullanılmakla birlikte ayetlerde Fasih Arapçanın olmazsa olmazı olarak müsenna lafızların kullanıldığını düşünüyoruz.

Arapçada وَلَدَان gibi bazı lafızların şeklen müsennaya benzediklerini ancak anlam yönünden müfret veya cemi olduklarını ve de bu tür kelimelerin azımsanamayacak sayıda olduğunu varsaymaktayız. Hatta bu tür müsenna formatında kullanılan طَغْبَان gibi bazı lafızların master oldukları kanaatindeyiz.

Bazıları mütevatir bazıları şâz olmak üzere Kuran kıraatleri bulunmaktadır. Asım kıraati esas alınarak okuduğumuz Mushafta müsenna olarak kabul edilen bazı lafızların diğer kıraatlerde müfret ya da cemi okundukları varsayılarak bu konu kıraat ve tefsirlerde araştırılacaktır. Aksi durum da söz konusu olabilir. Yani şeklen müsennaya benzeyen çoğul ya da master isimlerin bazı Kuran kıraatlerinde müsenna formatında okunuğu düşüncesindeyiz.

Kıraatı aşerede (on okuyuş) müsenna lafızların irabları farklılaşabilir. Birinin masub dediğine diğeri merfu ya da mecrur diyebilir. Bu ihtimal de çalışmada irdelenecektir.

5. Araştırmanın Sınırlıklar

Araştıma Kuran ayetlerinde geçen müsenna lafızlardan isim olanlarla sınırlı olup " اذْهَبَا إِلَىٰ فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغَىٰ " ayetindeki اذْهَبَا/ikiniz gidin gibi fiil olan müsennalar araştırmamız kapsamında değildir. Çalışma, sadece isim olan müsenna lafızlarla sınırlandırılmıştır. Aynı şekilde " رَبَّيْكُمْ فَأَبِئِ آلَاءَ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ " ayetinde geçen رَبَّيْكُمْ/ikiniz şeklindeki müsenna olan zamirler de araştırmamıza konu edilmemiştir. Dolayısıyla araştırma, Kuran'da geçen sadece müsenna isimlerle sınırlı olup fiil, zamir gibi diğer lafızlar ele alınmamıştır. Konu edilen bu müsenna isimler de anlama delaletleri ile irabları yönünden araştırılmış olup ihtiyaç duyulduğunda sarfi ve iştikâkî yönlerine de değinilmiştir. Kuran'da geçen müsenna isimlerin sadece müfret ve cemileri verilmiş olup tezkir, tenis gibi yönlerine değinilmemiştir.

Müsenna isimlerin sözlük anlamları ile ayetlerde geçtiği şekliyle bağlam anlamları verilmiş olup diğer anlamalarına bakılmamıştır.

6. Benzer Çalışmalar

Müsenna lafızlar ile ilgili olarak ulaşabildiğimiz çalışmalar şunlardır:

En eski dil bilimcilerden olan İbn Cinnî el-Mevsılî'nin (392/1001) “*İlelu'tesniye*” adlı eseri bu alanda kaleme alınmış ilk kitaplardandır.

Hicri on birinci asırda Muhammed Emin Fadlullah b. Muhibbullah b. el-Muhibbî'nin (1111/1699) tarafından yazılan “*Cene'l-cenneteyn fî temyîzi nev'ayi'l-müsennâ*” adlı eser de eskilerden sayılabilir.

Mu'cemu'l-elfâzi'l-müsennâh, Şerif Yahya el-Emîn, Beyrut, 1982. Bu kitap İbn Sikkît'in (244/858) *İslâhu'l-mantık* isimli kitabından alınarak baskısı yapılmıştır.

Fatıma el-Hafâcî'nin “*et-Tesniye fî'l-Kurâni'l-Kerim (Dirâse luğaviyye)*” adlı 2003 yılında Irak Kûfe Üniversitesinde yüksek lisans tezi. Genel anlamda bütün müsenna lafızlar ele alınmıştır. Öncelik sarf ve nahiv yönünden müsennalar incelenmiştir. Daha sonra da delalet açısından detaylandırılmıştır. Müsenna isimler birer örnekle anlatılmış, tafsilata girilmemiştir.

İbrahim Sinûsî'nin 2006 yılında Ümmu'l-Kura Üniversitesinde hazırladığı “*et-Tesniye ve'l-Cem 'Ahkâmuhâ ve İsti'mâlâtüimâ fî'l-Kurâni'l-Kerîm*” doktora tezi. Bu tezde cem'ilerle birlikte müsenna lafızlar da ele alınmıştır. Sarf ve nahiv yönünden cemi'ler ve müsennaların durumları irdelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

SIFAT İSİM MÜSENALAR

Bu bölümde Kuran’da isim sıfat olarak kullanılabilen müsenna lafızlar ele alınmıştır. İster izafette yer alıp nun/ن’ları düşmüş olsun ister yalın halde olsun bütün müsenna lafızlar incelenmiştir. Kur’an-Kerim’de geçen sıfat müsenna isimler tasnif edilerek müfret ve cemileri verilmiştir. Eğer müsenna isim garip lafızlardan ise gerekli bazı tamamlayıcı açıklamalar yapılmıştır. Daha sonra da mevzubahis müsenna ismin Kuran’da kaç kere geçtiği ve merfu, mansub ya da mecrur olma durumları belirtilmiştir. Ayet içerisinden sadece lafzın geçtiği yer alınarak bazen ayetin tamamına yer verilmemiştir. Eğer bağlam anlamını tamamlayıcı ise ayetin tamamı zikredilmiştir. Kuran’da geçen müsenna isimlerin sözlük anlamlarının yanında bağlam anlamı verilerek irabları yapılmıştır.

Bölüm dört ana başlığa ayrılmıştır. İlk önce mukaddes varlıklar ile görünmez/gaip varlıklara delalet eden müsenna isimler ele alınmıştır. İkinci başlıkta ise insana ait isimler işlenmiştir. Daha sonra da topluluk isimleri irdelenmiştir. Dördüncü başlık altında ise insan sıfatlarına ait müsenna isimler incelenmiştir.

1.1. Mukaddes ve Görünmeyen/Gaip Varlıklar

1.1.1. إلهان/İlâhân - İki İlah

إلهان kelimesinin tekili إله olup çoğulu إلهة'dir. Müennesi ise إلهة şeklindedir. Sözlük anlamı ise Allah için kullanıldığı gibi tapılan her şey için de kullanılır. إلهة şeklindeki çoğul kipi putlar için de kullanıldığından dolayı bu şekilde isimlendirmişlerdir.¹

Fiil olan إله nin muzarisi fathalı/يأله şeklindedir. Mastarı إلهة olup anlamı da عبد/taptı, ibadet etti demektir. İbn Abbas'ın ve şeklinde okuduğu "وَيَذَرُكَ وَإِلَهَاتِكَ"² anlamını عبادتك/senin ibadetin, şeklinde verdiği rivayet edilmiştir. Bu kelimenin كان/كendisine tapılan ve kendisi başkasına tapmayan" şeklinde anlam veren de olmuştur.³

İlah lafzının müsennası olan إلهان Kuran'da iki yerde geçmektedir. İlki: "وَإِذْ قَالَ اللَّهُ يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ أَأَنْتَ قُلْتَ لِي 'لَنَأْسِ اتَّخِذُونِي وَأُمِّي إِلَهَيْنِ مِنْ دُونِ اللَّهِ'"⁴ "Allah, kıyamet günü şöyle diyecek: "Ey Meryem oğlu İsa! Sen mi insanlara, Allah'ı bırakarak beni ve anamı iki ilâh edinin, dedin?"

Ayette bağlam anlam "Ey Muhammed! Meryem oğlu İsa'nın sözünü zikret" şeklindedir. Ayette geçen إلهين lafzının anlamı "Allah dışında iki mabut yani tapılan şey" anlamındadır. ran'da yaygındır. Nitekim başka ukı kullanım KBu anlamda⁵ bir ayette şu şekilde geçmektedir:

"وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنْفَعُهُمْ"

"Allah'ı bırakıp, kendilerine ne zarar, ne de fayda verebilecek şeylere tapıyorlar."

Ayette Hz. İsa ile annesini ilah kabul edenler için tevbih ve inkar söz konusudur.⁷

¹ el-Ezherî, Nuhammed Cerir b. Yezid b. Kesir b. Gâlib el-Âmâlî, *Tehzîbu'l-luğa*, tah. Muhammed İvaz Mur'ib, Dâru İhyâu't-Turâsi'l-'Arabî, VI/222-223.

² Araf, 7/127.

³ et-Taberî, Ebu Cafer, *Tefsiru't-Taberî-Câmi'u'l-beyân*, tah. Dr. Abdullah b. Abdilmuhsin et-Turkî, Dâru Hicr, 1. Baskı, h.1422, I/122.

⁴ Maide, 5/116.

⁵ Murteza ez-Zebîdî, Muhammed b. Muhammed el-Huseynî, Ebulfeyz, *Tâcu'l-'arûs min cevâhir'l-kâmûs*, tah. Komisyon, Dâru'l-Hidâye, XXXV/32.

Yunus, 10/18.

⁷ et-Taberî, XI/434-436.

اَتَّخِذُونِي وَآمِّي الْهَيْنَ ayetinde geçen ikili الْهَيْن lafzının irabı:

اَتَّخِذُونِي: Meful bihtir ve müsenna olduğu için ya ile mansubtur. اَتَّخِذُونِي ise emir fiil olup nun/ن'un düşmesi ile mebnidir. Ya/ي'nın önündeki nun/ن vikayedir. Fiilin faili ise zamir olan vav/و'dır.⁸

Müsenna olam الْهَيْن lafzı Kuran'da ikinci olarak şu ayette geçmektedir:

"وقال الله لا تتخذوا إلهين اثنين إنما هو إله واحد فإياي فارهبون".⁹

"Allah, şöyle dedi: 'İki ilâh edinmeyin. O, ancak tek ilâhtır. O hâlde, yalnız benden korkun'."

Ayet, ibadette Allah'a şirk koşulmadan O'nun birliğinden bahsetmektedir. اَتَّخِذُونِي lafzından sonra اثنين sayısının kullanılması tekit amaçlı olup her hangi bir şekilde ikinci bir ilah edinilmemesinin gerekliliği vurgulanmaktadır.¹⁰

İrab:

(لا تَتَّخِذُوا) لا ناهية وفعل مضارع مجزوم بحذف النون لأنه من الأفعال الخمسة.

(اَلْهَيْنَ) مفعول به منصوب وعلامة نصبه الياء لأنه مثنى.¹¹

1.1.2. ملكان /Melekân - İki Melek

Bu lafzın tekili مَلَك çoğulu ise ملائكة'dir. Müfredi için ملك yerine mefal/مَفْعَل kalıbında مَلَأَك diyen de olmuştur. ملك isminin türediği köke izafetle sözlük anlamında farklı görüşler vardır. Zira bu kelimenin لَأَك, أَلَك, مَلَك fiillerinin hangisinden türediği hakkında muhtelif yaklaşımlar sergilenmiştir.

لَأَك المَلَأَكُ والمَلَأَكَةُ الرَّسَالَةُ. وَأَلَكْنِي إِلَى فُلَانٍ أَبْلَغَهُ عَنِّي

⁸ Dervîş, Muhyiddin b. Ahmed Mustafa, *Î'râbu'l-Kurân ve beyânüh*, Daru'l-İrşâd, Humus, Daru'l-Yemâme, Dimeşk, Beyrut, 4.baskı, h.1415, III/52.

⁹ Nahl, 16/51.

¹⁰ el-Endelûsî, Ebû Hayyân Muhammed b. Yusuf, *el-Bahru'l-muhît fi't-tefsîr*, tah. Sıdkı Muhammed Cemil, Dâru'l-Fikir, Beyrut, 1.Baskı, VI/544; es-Suhârî, Seleme b. Muslim el-Avtebî, *el-İbâne fi'l-luğati'l-'Arabiyye*, tah. Dr. Abdulkarim Halife vd. , Vizâretu's-Sekâfe, Maskat – Umman, 1. Baskı, h.1420, I/220.

¹¹ ez-Zeccâc, İbrahim b. es-Sırrı b. Sehl, Ebû İshak, *Meâni'l-Kurân ve Î'râbuh*, tah. Abdulcelil Abduh Şebîlî, Alemu'l-Kutub, Beyrut, h.1408, I/121; el-Bahr, I/284.

Aslı اَلْمَلَكِي olup hemze hazfedilerek harekesi bir önceki harfe verilmiştir.¹² İbn Sîde el-Muhkem adlı eseride¹³ اَلْاَك lafzını اَلْاَك'den önce ele almıştır. Dolayısıyla مَلَكَة babanın مَلَكَة babına takdim etmiştir. Çünkü مَلَكَة asıl olup مَلَكَة birinciden dönüşme olup ferdir.¹⁴

el-'Ukberi, (616/1219)alimlerinin görüşüne yer verdikten sonra başka bir görüş bildirmiştir. Ona göre, مَلَك kelimesinin güç anlamına gelen مَلِك kelimesinden türemiş olduğunu ancak şaz olarak فَعَائِلَة kalıbında cemi yapıldığını¹⁵ söylemektedir. Aynı şekilde مَلَك lafzı cemi anlam içermektedir.¹⁶

مَلَك lafzı Kuran'da müsenna formatında iki yerde geçmektedir. İlki,

"وَمَا أُنْزِلَ عَلَى الْمَلَكَيْنِ بِبَابِلَ هَارُوتَ وَمَارُوتَ".¹⁷

"Fakat şeytanlar, insanlara sihri ve (özellikle de) Babil'deki Hârût ve Mârût adlı iki meleğe ilham edilen (sihr)i öğretmek suretiyle küfre girdiler."

ملكين lafzından kastedilen anlamın Harut ve Marut olduğu kabul edilmekle birlikte farklı görüşler de bulunmaktadır. Bazı kıraatlerde ل/lam harfi fetha harekeli olarak okunmaktadır. Dolayısıyla kendisinden sonra gelen iki isim bedel olmaktadır. Nahivcilerin çoğunluğu bu görüştedirHasen, İbn -Dahhâk, el-İbn Abbas, ed¹⁸. Ebzî'nin okuyuşu gibi bazı kıratlerde ise ل/lam harfi kesra ile okunulmaktadır. Bu okuyuşa göre şeytanlardan iki kabile olarak kabul edilen Harut e Marut ملكين isminden bedel olmaz.¹⁹

¹² İbn Manzûr, Muhammed b. Mukerrem b. Ali, Cemaluddin el-Ensârî, Lisânu'l-'Arab, Daru Sadır, 3. Baskı, X/482. İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, X/22.

¹³ İbn Sîde, Ebu'l-Hasen Ali b. İsmail el-Mursî, *el-Muhkem ve'l-muhîtu'l-a'zam*, tah. Abdulhamid el-Handâvî, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1. Baskı, h. 1421, VII/90.

¹⁴ İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, X/481-482.

¹⁵ el-'Ukberî, Ebu'l-beka, Abdullah b. el-Huseyn b. Abdillâh, *et-Tıbyân fî I'râbi'l-Kurân*, I/47; es-Sâfî, Muhmud b. Abdurrahim, *el-Cedvel fî I'râbi'l-Kurân*, Daru'r-Reşid, Dimeşk, 4. Baskı, I/95-96.

¹⁶ Bkz. Musa Alp, Almet Doğan, *Mu'cemu'l-cumû' fî I'l-luğati'l-Arabiyye*, Ankara, Trs, s. 5.

¹⁷ Bakara, 2/102.

¹⁸ ed-De'âs vd., *I'râbu'l-Kurân*, Dâru'l-Munîr, Dimeşk, 1. Baskı, h. 1425, I/44.

¹⁹ et-Tıbyân, I/99.

İrab:

(أُنْزِلَ) فعل ماض مبني للمجهول ونائب الفاعل ضمير مستتر تقديره هو. (عَلَى الْمَلَائِكِينَ) جار ومجرور متعلقان بالفعل أنزل وعلامة الجرّ الياء فهو مثنى.²⁰

ملكين lafzının Kuran'da geçtiği ikinci yer ise şu ayettir:

".....إِلَّا أَنْ تَكُونَا مَلَكَئِينَ أَوْ تَكُونَا مِنَ الْخَالِدِينَ".²¹

ملك lafzının /lamı fetha ve kesra ile okunulmaktadır. Fethalı okuyuş daha açık olup her iki okuyuşa göre de melekler/ملائكة anlamındadır. Ne varki başka bir okuyuşa göre ise ملك lafzının /lamı المُلْك dammelidir. Bu konuyla ilgili olarak ez-Zeccâc şöyle demiştir: "هَلْ أَذْكَ عَلَى شَجَرَةِ الْخُلْدِ وَمُلْكٌ لَا يَبْلَى" ayetindeki مُلْك lafzı ملكين lafzını işaret etmektedir. Bu sebeple kesralı olarak ملكين olduğuna delalet eder²².

İrab:

مَلَكَئِينَ خبر كان منصوب وعلامة النصب الياء لأنه مثنى.²³

1.2 İnsana Ait Müsenna isimler

1.2.1. أبوان/Ebevân - Anne Baba

Anne ve baba anlamına gelmektedir.²⁴ Sözlükler Arapların bu terimi genellikle ana-baba için kullandıklarını belirterek gerçek anlamının hükmün kendi dışında birine geçişini sağlamak olduğunu ifade etmektedir. Üstün tutulan iki şeyden birini tercih etmek anlamına geldiğini ya da bir lafzın farklı içi şey için aynı olduklarını göstermek için kullanıldığını söyleyen de vardır.²⁵ أب/baba kelimesin aslı ise ba harfinin fethası ile أَبو şeklindedir. Zira çoğulu آبَاءً olarak gelir. Lam

²⁰ el-Ahfeş el-Evsat, Ebu'l-Hasen el-Mucâşî'i, *Me'âni'l-Kurân*, tah. Dr. Huda Mahmud, el-Hancî, Kahire, 1. Baskı, h.1411, I/147-148.

²¹ Araf, 7/20.

²² ez-Zeccâc, II/326; ez-Zemahşeri, Ebu'l-Kasım Carullah, *el-Keşşâf 'an hakâiki ğavâmizi't-tenzîl*, Daru'l-Kuttâbi'l-'Arabî, Beyrut, 3. Baskı, h. 1407, II/95.

²³ es-Sâfi, VIII/375-376; Derviş, III/319; ed-De'aâs, I/354.

²⁴ Zeynuddin er-Râzî, Ebu Muhammed b. Ebi Bekr, *Muhtârû's-sihâh*, tah. Yusuf eş-Şeyh Muhammed, el-Mektebetu'l-Asriyye, Sayda, Beyrut, 5.Baskı, s.12.

²⁵ İbn âşûr, Muhammed et-Tâhir et-Tûnusî, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, ed-Daru't-Tunusiyye, 1984, 8/77; Bkz. İbn Manzûr, XV/60; Bedruddin el-'Aynî, *Şerhu Ebî Davud*, tah. Ebu'l-Munzir Halid b. İbrahim el-Misrî, Mektebetu'r-Rüşd, 1. Baskı, Riyad h. 1420, V/179.

harfi vav/و' a dönüşmüştür²⁶. Çünkü tesniyesi أَبَوَان şeklinde kullanılır. İsimler iki harfli olmazlar, düşen harf tesniyede ve cemi müennes sâlimde geri çıkar. Buna rağmen bazı Araplar bazen أَبَان şeklinde tesniye yapmaktadır.²⁷

Kuran'da müsena الأبوين lafzı, nun/ن'u düşmüş olmak üzere yedi yerde geçmektedir. İlk iki yerde vâris olan anne-baba ile ilgilidir.

: "وَلِأَبَوَيْهِ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا السُّدُسُ مِمَّا تَرَكَ إِن كَانَ لَهُ وَلَدٌ فَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ وَلَدٌ وَوَرِثَهُ أَبَوَاهُ فَلِأُمِّهِ الثُّلُثُ"²⁸.

“Ölenin çocuğu varsa, geriye bıraktığı maldan, ana babasından her birinin altıda bir hissesi vardır. Eğer çocuğu yok da (yalnız) ana babası ona varis oluyorsa, anasına üçte bir düşer.”

Bağlam anlamı çocukların mirasından anne babanın payı ile ilgilidir. Bu ayette أَبَوَان lafzı farklı cümlelerde peşpeşe "وَوَرِثَهُ" ve "وَلِأَبَوَيْهِ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا", "وَوَرِثَهُ" şeklinde iki kere geçmektedir. Bu ayette geçen الأبوين lafzını ilim ehli ile tefsircilerini icması ile ana-baba anlamına gelmektedir.²⁹

İrabı:

(لأبويه) اللام حرف جر وأبوي اسم مجرور متعلق بمحذوف خبر مقدم وعلامة الجرّ الياء والهاء ضمير مضاف إليه.³⁰ و (أبواه) فاعل مرفوع وعلامة رفعه الألف. الهاء ضمير متصل مبني على الضم في محل جر مضاف إليه.³¹

"يَا بَنِي آدَمَ لَا يَفْتِنَنَّكُمُ الشَّيْطَانُ كَمَا أَخْرَجَ أَبَوَيْكُم مِّنَ الْجَنَّةِ"³² Ey Üçüncü ver ise Âdemoğulları! Avret yerlerini kendilerine açmak için, elbiselerini soyarak ana babanızı cennetten çıkardığı gibi, şeytan sizi de saptırmayın” ayetidir.

²⁶ el-Kefevî, Eyyub b. Musa el-Huseyni, Ebu'l-Beka el-Hanefî, *el-Kulliyât fî'l-mustalahât ve'l-furûki'l-luğaviyye*, tah. Adnan Derviş – Muhammed el-Mısrî, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, s.25-26.

²⁷ er-Râzî, Muhtar, s.12; Şerif Yahya el-Emîn, *Fî Mu'cemu'l-elfâzi'l-'Arabiyye (el-Müsenneyân)*, s.9.

²⁸ Nisa, 4/11.

²⁹ er-Râzî, Muhtar, s.12; *el-Mu'cemu'l-vasît*, I/4.

³⁰ es-Sâfi, VII/ 385.

³¹ es-Sâfi, IV/451; ed-De'as, I/186.

³² Araf, 7/27.

Bağlam anlamı³³ hilafsız müfessirlerin icması ile Adem ve Havva olduğu şekliindedir. kaçınılmalarına yönelik dusundan ette Ademoğlu için Şeytan ve orAy³⁴. tahzir vardır. Ayet insanlarla şeytan arasında “Ana babanız Adem ve Havva’dan beri” eski bir düşmalık vardır. Zira şeytan o ikisini nimet yurdundan (cennet) sıkıntı yurduna (dünya) göndermişti.³⁵

İrabı:

(أَبَوَيْكُمْ) مفعول به منصوب وعلامة نصبه الياء؛ لأنه مثنى وحذفت النون للإضافة وكم ضمير متصل مبني في محل جر مضاف إليه.³⁶

Ebevân/الأبوان müsenna lafzının geçtiği diğer üç yer ise Yunus süresinin 6, 99 ve 100. ayetleridir. Bu ayetlerde أبوين kelimesi ile جدّان/büyük anne-babanın kastedildiği, ced/جدّ lafzının anne baba olduğu söylenilmiştir³⁷. Dolayısıyla burada anne babanın anne babası yani dede ile nine kastedilmektedir.

Yunus Süresi’inde geçen ilk ayet:

"كَمَا أَتَمَّهَا عَلَى أَبَوَيْكَ مِنْ قَبْلُ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْحَاقَ".³⁸

“Daha önce ataların İbrahim ve İshak’a nimetlerini tamamladığı gibi ...”

الأبوين kelimesi bu ayette büyük anne baba anlamında olduğu anlaşılmaktadır. Zira kendisinden sonra gelen İbrahim ve Ishak isimler, atfı beyan veya bedel ya da gizli bir أعني/kastediyorum fiilin mefulüdür. Nahivciler ile

³³ el-Kefevî, s.25-26; Dr. Abdulhamid Omer, *Mu'cemu'l-luğati'l'Arabiyye*, Alemu'l-Kutub, !. Baskı, h. 1429, I/55. Mucemu elfâzi'l-musenna sadlı sözlükte الأبوان için şöyle denilmektedir. İlk baba veya ilk akıl yani Adem; ikinci baba veya külli nefis yani Havva. (Sufilere göre).

³⁴ et-Taberî, X/12 el-'Uleymî, Muciruddin b. Muhammed, *Fethu'r-Rahmân fî tefsîri'l-Kurân*, tah. Nureddin Talib, Daru'n-Nevâdir, 1.Baskı, h.1430, II/51; el-Feyrûzâbâdî, Mecduddin Ebu Tahir Muhammed b. Yakub, *Tenvîru'l-mikbâs min Tefsîri İbn Abbâs*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Lübnan, s.125. el-Beğavî, Ebu Muhammed el-Huseyn b. Mesud, *Me'âlimu't-tenzîl fî tefsîri'l-Kurân – Tefsîru'l-Beğavî*, tah. Muhammed Abdullah Nemr vd. Daru Tîbe,4. Baskı, h.1417, VIII/223. el-Mâverdî, *en-Nuket*, III/12.

³⁵ el-Beğavî, Ebu Muhammed el-Huseyn b. Mesud, *Me'âlimu't-tenzîl fî tefsîri'l-Kurân – Tefsîru'l-Beğavî*, tah. Muhammed Abdullah Nemr vd. Daru Tîbe,4. Baskı, h.1417, VIII/223; el-Mâverdî, Ebu'l-Hasen Muhammed el-Bağdâdî, *Tefsîru'l-Mâverdî, en-nuke ve'l-'uyûn*, tah. İbn Abdulmaksud, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Lübnan, II/215; İbn Kesir, Ebu'l-Fidâ İsmail b. Umer, *Tefsîru'l-Kurâni'l-Azîm*, tah. Sami b. Muhammed, Dâru Tîbe, 2. Baskı, h. 1420, III/402.

³⁶ es-Sâfi, IV/451-452.

³⁷ Ömer, I/55; Muahmed b. Abdulhadi, Ebu'l-Hasen, Nuruddin es-Senedî, *Hâşiyetu'Senedî, 'alâ Suneni İbn Mâce, Kifâyetu'l-hâce fî Şerhi İbn Mâce*, Dâru'l-Ceyl, Beyrut, I/19; el-Mubârek Fevrî, Ebu'l-Hasen Abidullah b. Muhammed Abdusselam, *Mir'âtu'l-mefâtîh şerhu mişkâti'l-mesâbih*, Dâru'l-Buhûsi'l-İlmiyye, Bnaris Hindistan, 3. Baskı, h.1404; I/303

³⁸ Yusuf, 12/126.

müfessirlerin cumhuri böyle olduğunu söylemişlerdir. Dolayısıyla الأبوين lafzından müfessirlerin icması ile büyük anne-baba (dede-nine) kastedilmektedir.³⁹

İrabı:

إعراباً، (على أبويك) على حرف جر وأبوي اسم مجرور متعلق بـ أتمّها وعلامة الجرّ الياء. والكاف، مضاف إليه.⁴⁰

الأبوين lafzının Yunus süresinde geçtiği diğer iki yer ise şunlardır:

" فَلَمَّا دَخَلُوا عَلَى يُوسُفَ آوَى إِلَيْهِ أَبَوَيْهِ"⁴¹ "وَرَفَعَ أَبَوَيْهِ عَلَى الْعَرْشِ وَخَرُّوا لَهُ سُجَّدًا".⁴²

"Yûsuf'un huzuruna girdiklerinde; Yûsuf ana babasını bağrına bastı"

"Ana babasını tahtın üzerine çıkardı. Hepsi ona (Yûsuf'a) saygı ile eğildiler."

Ayette الأبوان lafzı ile baba ve onun eşinin kastedildiği söylenilmiştir. Bazıları ise babası ile teyzesi demiştir. ⁴³ Bu görüş sahipleri şöyle derler: "Yusuf'un annesi dah önceden ölmüştür. O zamanda Yakub'un yanında Yunus'un annesinin kız kardeşi yani teyzesi bulunmaktaydı ve de babası teyzesini annesinin ölümünden sonra nikahlamıştı. Dolayısıyla müfessirlerin cumhuru göre bu ⁴⁴ ayette الأبوان lafzı ile tenzil ve tağlip açısından anne baba değil de baba ile onun eşi kastedilmektedir. ⁴⁵

İrabı:

إعراباً، (أبويه) مفعول به منصوب وعلامة نصبه الياء؛ لأنه مثنى، وحذفت النون للإضافة، والهاء، ضمير متصل مبني في محل جر مضاف إليه.⁴⁶

Ebveyn/ابوين kelimesinin geçtiği yedinci ayet ise Kehf süresindedir.

"وَأَمَّا الْغُلَامُ فَكَانَ أَبَوَاهُ مُؤْمِنَيْنِ فَخَشِينَا أَنْ يُرْهِقَهُمَا طُغْيَانًا وَكُفْرًا".⁴⁷

³⁹ el'Ukberî, *et-Tıbyân fî i'râbi'l-Kurân*, II/723; Dervîş, *İ'râbu'l-Kurân ve beyânüh*, IV/451; es-Sâfi, VII/382.

⁴⁰ es-Sâfi, XII/ 383.

⁴¹ Yusuf, 12/99.

⁴² Yusuf, 12/100.

⁴³ el-Feyrûzâbâdî, *Tenvîru'l-mikbâs*, s. 203; es-Semerkandî, Ebu'l-leys Nasr b. Muhammed, *Bahru'l'ulûm*, XII/210.

⁴⁴ et-Taberî, I/352.

⁴⁵ el-Kefevî, s.26; İbn 'Aşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, XIII/54.

⁴⁶ es-Sâfi, XIII/67.-69. el-Endelusî, *el-Bahru'l-Muhîr*, VII/214;

⁴⁷ Kehf, 18/80.

“Çocuğa gelince, anası babası mü'min insanlardı. Onları azgınlığa ve küfre sürüklemesinden korktuk.”

Yukarıdaki ayette أَبَوَاهُ lafzı ile onun annesi ve babası kastedilmektedir. أب kelimesi ay ve güneş için القمران denilmesi gibi tağlîb yönünden tesniye yapılmış olup kıyas aranmaz. Müfessirler şöyle demişlerdir: Anne babası mümin olan ⁴⁸ ancak Allah ilminde kendisi kafir olan bir çocuğu şu korkuya binaen öldürsen: “Bu çocuk canl kalsaydı anne babasını kendisine olan sevgilerinden dolayı ya da onu koruma amaçlı küfre ve azgınlığa itecekti.”⁴⁹

İrabı:

إِ (أَبَوَاهُ) اسم كان مرفوع وعلامة الرفع الألف؛ لأنه مثني، وحذفت النون للإضافة والهاء ضمير متصل مبني على الضم في محل جر مضاف إليه.⁵⁰

1.2.2. ابنان/İbnân - İki Oğul

الأبنان lafzının tekili ابن olup erkek çocuk anlamına gelir ve çoğulu ⁵¹أبناء'dır. Burada vav/و harfi ve أَب ve أَخ kelimelerinde olduğu gibi düşmüştür⁵² ve aslı da ya/ي ile بني şeklindedir. أبوه kelimesi gibi ya/ي üzere bina edilmiş olup البنوة hali olan الفتوة olduğu şekliyle aslı vav/و ile değildir⁵³. ابنين lafzının hemzesi tekilinde olduğu gibi vasıl hemzesidir⁵⁴.

ابن lafzı Kuran'da kendinden sonraki zamire muzaaf olduğu için bir yerde nun/ن'u düşmüş halde geçmektedir.

"وَأَتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ ابْنَيْ آدَمَ بِالْحَقِّ".⁵⁵

“(Ey Muhammed!) Onlara, Âdem’in iki oğlunun haberini gerçek olarak oku“

⁴⁸ el-Endelusî, *el-Bahru'l-Muhît*, VII/214; ez-Zuheyli, d. Vehbe bin Mustafa. *Tefsîru'l-Münîr, fî'l-Akîdeti's-Şerîati va'l-Menhec*, Dâru'l-Fikr el-Muâsır, Beyrut, 2. Baskı, 1418 h., XVI/6.

⁴⁹ Te'lîf Nuhbe min Esâtizeti't-Tefsîr. *et-Tefsîru'l-Müyyesser*. Nşr: Mecma'el-Melik Fahd li Tibâati el-Mushaf eş-Şerîf- es-Suûdiyye, 3. Baskı, 1430/ 2009, s. 302.

⁵⁰ ed-De'âs, II/228; es-Sâfi, XVI/23.

⁵¹ es-Sâfi, IV/479.

⁵² er-Râzî, *Muhtar*, s.40.

⁵³ el-Kefevî, s.26.

⁵⁴ el-'Ukberî, I/432.

⁵⁵ Maide, 5/27.

Ayette ابنان kelimesinin anlamı ابني آدم / Adem'in iki oğlu yani Habil ve Kabil'dir. Tefsirlerde Habil'i Kabil'in öldürme hikâyesi ile uzun uzun açıklamalar bulunmaktadır⁵⁶.

İrab:

(نبأ) مفعول به منصوب مضاف. (ابني) مضاف إليه مجرور وعلامة الجرّ الياء؛ لأنه مثنى، وحذفت النون للإضافة. (آدم) مضاف إليه مجرور بالفتحة بدل الكسرة لامتناعه من الصرف.⁵⁷

1.2.3. ابنتان/İbnetân – İki Kız

بنات isminin tekili ابنة olup ابن kelimesinin müennesidir. Cemisi ise بنات şeklindedir. Bu lafzın aslı بنو dir ve müzekkeri ile müennesi ayırt etmek için ة ilave edilmiştir⁵⁸. Çocuklardan dişi olan için kullanılır ve بنتي tamlamasından ötürü çoğulu بنات gelir. Hatta bazıları رأيت بناتك şeklinde ta/ت'yı fethalı okumuşlardır. هذه ابنة فلان denildiği gibi بنت فلان şeklinde geçişte ve duruşta sabit ta/ت ile de söylenilebilir. Fakat ابنت olarak söylenilmez çünkü ba/ب sakin olduğu için getirilir ve önceki harf harekelenirse elif/ا düşer⁵⁹.

ابنتان lafzı Kuran'da bir yerde kedinden sonra gelen zamire muzaaf olduğundan dolayı nun/ن'u düşmüş halde geçmektedir.

" قَالَ إِنِّي أُرِيدُ أَنْ أُنكِحَكَ إِحْدَى ابْنَتَيَّ هَاتَيْنِ " ⁶⁰

“Ben, sekiz yıl bana çalışmana karşılık, şu iki kızımdan birisini sana nikâhlamak istiyorum.”

Musa (a.s.)'ın Medyen'de geçen kıssasından bahsedilmektedir. Zira Musa'nın su verdiği iki kızın babası Musa'ya söyle demiştir: “Bana sekiz yıllık ecir olsun diye iki kızımdan biri ile seni evlendireyim.”⁶¹

⁵⁶ et-Taberî, X/202.

⁵⁷ es-Sâfi, VII/324; ed-De'âs, I/251.

⁵⁸ es-Sâfi, IV/479.

⁵⁹ er-Râzî, *Muhtar*, s.40.

⁶⁰ Kasas; 28/27.

⁶¹ et-Taberî, XIX/565; el-Vâhidî, Ebu'l-Hasen Ali b. Ahmed, en-Nisâbûrî, *el-Vasît fî tefsiri'-'Kurâni'l-Mecîd*, Tah. Şeyh Adil Ahmed, vd. , Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1. Baskı, Beyrut, 1994, III/396.

İrab:

(إِجْدَى) مفعول به ثانٍ للفعل أنكحك منصوب بالضمة المقدرة على الألف وهو مضاف. (ابْنَتِي) مضاف إليه والياء مضاف إليه.⁶²

1.2.4. أَخَوَانٌ/Ehevân – İki Kardeş

أَخَوَانٌ lafzının müfredi أَخُو; cemisi de إِخْوَةٌ ve إِخْوَانٌ'dır. الأخ kelimesinin aslı vava/و olan lâ'm'ı mahzuftur. Bu vav, meşhur olan görüşe göre tesniyede çıkar ve أَخَوَانٌ şeklini alır. Bir görüşe göre ise vav/و kullanılmadan أَخَوَانٌ şeklini alır. Cemisi ise hemzesi her ikisinde de kesralı olmak üzere إِخْوَةٌ ve إِخْوَانٌ şeklinde gelir. Bazı lehçelerde dammeli olarak kullanılır. Vav ve nun ile أَخُونٌ şeklinde kullanımı son derece azdır. أَخَاءٌ vezninde أَبَاءٌ halinde kullanılması ise çok azdır.⁶³ el-Kefevî şöyle der: “الإخوة bir şeye nispet ve katılım için kullanılır”. Müşabehe ile birlikte⁶⁴ müşakele ve ictima' gelir⁶⁵.

Kuran'da الأخوين lafzı, 2.çoğul zamirine izafetle nun/ن'u düşmüş halde bir yerde geçmektedir.

" إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلَحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ " .⁶⁶

“İnananlar kardeşler, o halde iki kardeşinizin arasını düzeltin.”

Ayette geçen bağlam anlamı ise “İnananlar kesinlikle din kardeşi oldukları için iki kardeşinizin arasını düzeltiniz.” şeklindedir. Burada tekil ya da çoğul değil de lafzın müsenna olarak geçmesi, anlaşmazlığın en az iki kişi arasından olabileceğinden dolayıdır. Buradan hareketle iki kişi arasını düzeltmek lazım iken çok kişi aralarını düzeltmek ise elzem olmaktadır. Bir görüşe göre ise burada kastedilen müsenna lafız ile iki kabile Evs ve Hazreç'tir⁶⁷.

⁶² es-Sâfi, XX/247-248; ed-De'âs, II/427-42.

⁶³ el-Feyyûmî, Ahmed b. Muhammed el-Hamevî, Ebu Abbâs, *el-Misbâhu'l-munîr fî ġarîbî's-Şerhi'l-Kebîr*, el-Mektebetu'l-İlmiyye, Beyrut, I/8.

⁶⁴ el-Kefevî, s.63; es-Sâhib b. Abbad, *el-Muhîr fî'l-luġa*, I/38.

⁶⁵ el-Herevî, Ebû Abid b. Muhammed, *el-Ġarîbeyn fî'l-Kurân ve'l-Hadîs*, Tah. Ahmed Ferid el-Mezîdî, Mektebetu Nizâr, S. Arabistan, 1. Baskı, h.1419, I/54:

⁶⁶ Hucurat, 49/10.

⁶⁷ el-Endelusî, *el-Bahru'l-Muhîr*, IX/516:

İrabı:

(أَخَوَيْكُم) مضاف إليه مجرور وعلامة الجر الياء لأنه مثنى وحذفت النون للإضافة.

(كم) ضمير مبني على السكون في محل جر مضاف إليه.⁶⁸

1.2.5. أختان/Uhtân – İki Kız Kardeş

أخت lafzının tekili أخت; çoğulu da أخوات dir. أخو isminin müennesi olan أخت taki ta/ت müenneslik içindir ve mahzûf olan vav/و'dan bedeldir⁶⁹. Rağîb el-Esfahânî ve el-Munâvî gibi dilciler de aynı görüştedir⁷⁰. أخت ismi أخ ismi ile aynı anlamdadır. Çünkü aynı kökten alınmıştır. Aralarındaki benzerlik ve ortaklık fiilinin aynı olmasından kaynaklanmaktadır⁷¹.

Kuran'da أخت lafzı müsenna kipinde mahrem ayetinde bir defa geçmektedir.

"وَأَنْ تَجْمَعُوا بَيْنَ الْأُخْتَيْنِ إِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ"⁷².

“İki kız kardeşi (nikâh altında) bir araya getirmeniz. Ancak geçenler (önceden yapılan bu tür evlilikler) başka.”

Ayetteki anlamı nikahlanması haram olanlar ile ilgilidir. Dolayısıyla anlamı “Erkeğin aynı anda nesep ve süt olarak ikinci kız kardeşi nikahlaması haramdır” şeklindedir.⁷³

(الأختين) مضاف إليه مجرور وعلامة الجر الياء، لأنه مثنى.⁷⁴

1.2.6. امرأتان/İmraetân – İki Kadın

امرأتان lafzının tekili امرأة iken çoğulu da نساء veya نِسوة dir. Sözlük anlamı ise camid bir isim olup امرئ/erkek kişinin müsennesidir. Başına el

⁶⁸ es-Sâfi, XXVI/283; ed-De'âs, II/252.

⁶⁹ es-Sâfi, IV/479. el-Munâvî, Zeynuddin Muhammed, *et-Tevkîf 'alâ mehemmâti't-te'âruf*, 'Âlemu'l-Kutub; Kahire, h.1410, s. 42; er-Râğîb el-Esfahânî, Ebu'l-Kâsım, *el-Mufredât fî ġarîbi'l-Kurân*, tah. Safvân Adnân ed-Dâvudî, Dâru'l-Kalem, Beyrut, h.1412, s.13-14.

⁷⁰ el-Menâvî, Zeynuddin Muhammed, *et-Tevkîf 'alâ mehemmâti't-te'âruf*, 'Âlemu'l-Kutub; Kahire, h.1410, s. 42; er-Râğîb el-Esfahânî, Ebu'l-Kâsım, *el-Mufredât fî ġarîbi'l-Kurân*, tah. Safvân Adnân ed-Dâvudî, Dâru'l-Kalem, Beyrut, h.1412, s.13-14; er-Râzî, *Muhtar*, s.14.

⁷¹ İbn 'Aşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, IV/255; ez-Zemahşerî, *el-Keşşaf 'An Hakaiki Gavamidi't-Tenzil*, III/490.

⁷² Nisa; 4/23.

⁷³ el-Vâhidî, *el-Vasît fî't-tefsîr*, II/33.

⁷⁴ es-Sâfi, IV/478; ez-Zeccâc, *Me'âni'l-Kurân ve İ'râbu'hu*, II/35.

takısı nadiren getirilerek المرأة denilir. Ayın harfinin kesrası ile افعلة veznindedir⁷⁵. امرأة lafzının çoğulu başka bir isimden alınmış olup نساء ‘daki hemze vav/و’dan dönüşmedir. Çünkü نسوة ve نساء kelimelerinde bu vav ortaya çıkmaktadır⁷⁶

امرة lafzı müsenna kipinde Kuran’da iki yerde geçmektedir. İlki borç ayetindedir.

" فَإِنْ لَمْ يَكُونَا رَجُلَيْنِ فَرَجُلٌ وَامْرَأَتَانِ مِمَّنْ تَرْضَوْنَ مِنَ الشُّهَدَاءِ " ⁷⁷.

“(Bu işleme) şahitliklerine güvendiğiniz iki erkeği; eğer iki erkek olmazsa, bir erkek ve iki kadını şahit tutun.”

Ayetteki anlamı borca şahitlik ile ilgili olup “Eğer erkeklerden iki şahit bulunmaz ise adaletiyle bilinen iki kadın ve bir erkek şahit getirebilirsiniz” şeklindedir⁷⁸.

İrabı:

(امراتان) معطوف على رجل مرفوع مثله وعلامة الرفع الألف، لأنه مثنى. ⁷⁹

امرة lafzının müsenna olarak geçtiği ikinci lafız ise şu ayettedir.

"وَوَجَدَ مِنْ دُونِهِمْ امْرَأَتَيْنِ تَذُودَانِ" ⁸⁰

“Bunların yanında da koyunlarını suya salmamak için uğraşan iki kız gördü.”

Bu ismin anlamı بنتان lafzında açıklanmış olup ayette geçen ذود kelimesi kovma/طرد, defetme/دفع ve habis/حبس anlamlarındadır⁸¹.

İrabı:

(امراتين) مفعول به للفعل وجد منصوب وعلامة النصب الياء لأنه مثنى. ⁸²

⁷⁵ es-Sâfi, III/161.

⁷⁶ es-Sâfi, I/124-125; XII/417.

⁷⁷ Bakara, 2/128. el-Kurtubî, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Ensârî, *Tefsîru'l-Kurtubî, el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kurân*, tah. Ahmet el-Berdûnî, Dâru'l-Kutubi'l-Mısriyye, Kahire, 2. Baskı, h.1384, III/391; İbn Atiyye, Ebû Muhammed Abdülhak el-Endelusî, *el-Muharrer el-vecîz fî tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz*, tah. Abdusselam Abduşşafî, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye; Beyrut, 1. Baskı, h.1422, I/381.

⁷⁸ el-Kurtubî, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Ensârî, *Tefsîru'l-Kurtubî, el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kurân*, tah. Ahmet el-Berdûnî, Dâru'l-Kutubi'l-Mısriyye, Kahire, 2. Baskı, h.1384, III/391; İbn Atiyye, Ebû Muhammed Abdülhak el-Endelusî, *el-Muharrer el-vecîz fî tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz*, tah. Abdusselam Abduşşafî, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye; Beyrut, 1. Baskı, h.1422, I/381.

⁷⁹ es-Sâfi, III/86; el-Endelusî, *el-Bahru'l-Muhît*, II/728-728.

⁸⁰ Kasas, 28/23.

⁸¹ et-Taberî, XIX/551; el-Begavî, *Tefsîru'l-Begavî*, VI/199.

⁸² es-Sâfi, XX/242-243; ed-De'âs, II/426.

1.2.7. بَشَرَان/Beşerân – İki Beşer

Beşerân/بَشَرَان lafzının müfredi beşer/بَشَر çoğulu ise أَبْشَار'dır. Sözlükte, insan anlamına gelir ve tekil, çoğul, müzekker ve müennes için ortak olarak kullanılır. Bu çerçevede وَهْم بَشَرٌ، وَهْمَا بَشَرٌ، وَهْمَا بَشَرٌ şeklinde kullanılmakta olup müsennası ve cemisi yapılmaz. Buna rağmen şaz olarak ⁸³ müsennasını yapan da vardır. ⁸⁴ İbn Hilâl el-Askerî, “el-Furûku'l-luğaviyye” adlı eserinde بَشَر lafzının cemi yapıldığını duymadığını söylemektedir. ⁸⁵

Beşerân/بَشَرَان lafzı Kuran'da bu şekilde müsenna olarak bir yerde geçmektedir.

فَقَالُوا أَنْتُمْ لِبَشَرَيْنِ مِثْلَنَا وَقَوْمُهُمَا لَنَا عَابِدُونَ ⁸⁶.

“Bu yüzden, “Kavimleri bize kul köle iken, bizim gibi iki insana mı inanacağız” dediler.”

Ayet, Firavun ve adamlarının Allah Peygamberlerinin davetini kabul etmediklerinden bahsetmektedir. Zira Allah'ın mesajı beşeriyet ile beraber olup Firavun'un kavmi emirlere direktmişlerdir. ⁸⁷

İrabı:

(البشرين) جار ومجرور متعلقان بنؤمن وعلامة الجر الياء لأنه مثنى. ⁸⁸

1.2.8. أَنْثِيَان/Ünseyân, Zekeran – İki Kadın İki Erkek

ذكر lafzının müfredi ذَكَر olup çoğulu ذُكُور'dür.

أنثى lafzının müfredi أَنْثَى, çoğulu ise إِنْثَاء şeklindedir.

Sözlükte ذكر/erkek, أنثى/kadın'ın zıt anlamlısı olarak kullanılır. Çoğulu da ذُكُور ve ذَكَرَان ve ذَكَارَة şekillerinde teksir olarak gelebilir. Kıyas dışı olarak الْمَذَاكِير şeklinde de çoğul yapılabilir. ذكر, avf/عوف anlamındadır. Bu yapılırken de

⁸³ el-Ferâhîdî, *Kitabu'l-'ayn*, VI/259.

⁸⁴ İbn Sîde, *el-Muhkem*, VIII/57.

⁸⁵ Geniş bilgi için bkz. Musa Alp, *Medhal fi'l-luğati'l-Arabiyye*, Ankara, 2008, 68.

⁸⁶ Muminun, 23/47.

⁸⁷ et-Taberî, XIX/35; el-Beydavi, Nasruddin, Ebu'l-hayr Abdullah b. Omer, *Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Tevîl*, IV/88-89.

⁸⁸ Derviş, VI/519; ed-De'âs, II/331.

ذكر/hatıra ve insan organı olan ذكر/zeker kelimelerinin anlamları çoğulları kanalıyla ayırt edilmek istenilmiştir.⁸⁹

أُنْثَى kelimesi ise ذكر kelimesinin zıt anlamlısı olup إِنْث şeklinde çoğulu yapılır. Bazılarına göre ise bu isim أَنْث şeklinde sanki إِنْث'ın çoğuluymuş gibi cemisi yapılır.⁹⁰

Bu iki lafızdan ذكران Kuran'da iki yerde geçmekte iken أَنْثِان altı yerde geçmektedir. Mirasta pay sahibi olma ile ilgili olarak أَنْثِان ayette iki kere geçmektedir.

: "يُوصِيكُمُ اللَّهُ فِي أَوْلَادِكُمْ لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنثِيَيْنِ"⁹¹.

“Allah, size, çocuklarınız (ın alacağı miras) hakkında, erkeğe iki dişinin payı kadarını emreder.”

: "وَإِنْ كَانُوا إِخْوَةً رِجَالًا وَنِسَاءً فَلِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنثِيَيْنِ"⁹²

“Eğer kardeşler erkekli kızlı iseler, o zaman (bir) erkeğe, iki kızın hissesi kadar (pay) vardır.”

Nisa süresindeki bu iki ayette kadın erkek kardeşi ile beraber ister ilk ayette olduğu gibi miras babasından kalsın ister kardeşinden kalan olsun farketmez mirastan alacakları pay açıklanmaktadır. Şöyleki, baba vefat eder ve bir kız bir oğlan mirasçı bırakırsa erkeğe üçte iki kıza ise üçte bir pay verilir. Aynı şekilde baba ölür geride iki kız bir erkek çocuk bırakırsa bu durumda da erkeğe mirasın yarısı diğer iki kıza da kalan yarısı, her birine dörtte bir olacak şekilde pay edilir. Aynı hüküm, eğer kız ve erkek kardeş bıraktıysa ölen erkek kardeş hakkında da uygulanır.⁹³

İrabı:

(الأنثيين)، مضاف إليه مجرور وعلامة الجرّ الياء؛ لأنه مثنى⁹⁴.

İkinci yer: Her ikisi de aynı yerde Enâm Süresi'nde olmak üzere iki erkek/الذكور lafzı iki defa; الْأُنثِيَيْن/iki kadın lafzı da aynı bağlamda dört yerde geçmektedir.

⁸⁹ el-Cevherî el-Fârâbî, Ebû Nasr İsmail bin Hammâd. (h.393) *es-Sihâh Tâcu'l-Luğa ve ve Sihâh el-Arabiyye*. tah. Ahmed Abdulğafur Attâr. Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, Beyrut, 1407/1987, II/664.

⁹⁰ İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, II/112.

⁹¹ Nisa, 14/11.

⁹² Nisa, 14/176.

⁹³ et-Taberî, VII/30.

⁹⁴ es-Sâfi, IV/450; ed-De'âs, I/186.

" قُلِ الذَّكَرَيْنِ حَرَّمَ أَمِ الْأُنثَيَيْنِ أَمَّا اشْتَمَلَتْ عَلَيْهِ أَرْحَامُ الْأُنثَيَيْنِ "95.

Bu ayet Cahiliye dönemi müşriklerine cevap olarak inmiştir. Onlar bazı hayvanları haram kılıyorlardı da onların iddialarını boşa çıkarmak için hüccet ortaya koymuştur. Çünkü koyun, keçi, deve ve inek gibi her bir hayvanın dişi ve erkeği bulunmaktadır. Bu erkekten biri haram kılınırsa bütün erkeklerin de haram olması gerekiyordu. Bu dişiden biri haram kılınırsa bütün dişilerin de haram olması gerekiyordu. Eğer haram kılınan dişinin yavrularından erke ve dişiye kapsıyorsa bütün avrularının da haram olması gerekiyordu. Bu ayet Allah'ın yaratmadaki azametini açıklayan ayetten sonra gelmiştir ve hüküm koymanın kudret sahibi Allah'a ait olduğunu açıklamıştır.⁹⁶.

İrabı:

الذَّكَرَيْنِ حَرَّمَ أَمِ الْأُنثَيَيْنِ "الهمزة، للاستفهام الإنكاري. الذكرين، مفعول به مقدم لِحَرَّمَ، منصوب وعلامة النصب الياء، لأنه مثنى. حَرَّمَ، فعل ماض مبني على الفتح، والفاعل ضمير مستتر جوازاً تقديره هو. أم، حرف عطف. الأنثيين، معطوف على الذكرين منصوب وعلامة نصبه الياء؛ لأنه مثنى. والأنثيين - في الآية الثانية " أَمَّا اشْتَمَلَتْ عَلَيْهِ أَرْحَامُ الْأُنثَيَيْنِ " - مضاف إلى الأرحام مجرور، وعلامة الجر الياء.⁹⁷

1.2.9. Raculân – İki Adam

İnsan anlamına gelen bu kelimenin müfredi ر/ra'nın fathası ve ج/cim'in de dammesi ile رَجُلٌ şeklindedir. Çoğulu ise رجال ve رَجَلَةٌ'dir. Sözlük anlamı da Adem oğullarından bülüg çağına ulaşmış kişidir. Şu şekilde هذا رجل كامل في الرجال بَيْن الرجل/Erkekler içerisinde erkekliği belirginleşmiş kâmil erkek, denilir. Yukarıda zikredilem cemilerin yanında cemulcem' olarak رجالات kullanılır. Bu çoğul هو من أشرافهم رجالات القوم من أشرافهم⁹⁸.

Müsenna olan رَجُلَانِ/raculân lafzı Kuran'da bşr yerde merfu' olarak geçmektedir.

"قَالَ رَجُلَانِ مِنَ الَّذِينَ يَخَافُونَ اللَّهَ عَلَيَّهِمَا"⁹⁹.

⁹⁵ Enam, 6/143-144.

⁹⁶ el-Endelusî, *el-Bahru'l-Muhît*, IV/671.

⁹⁷ es-Sâfi, VII/306-307.

⁹⁸ İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, XI/265-266; Sibeveyh, Amr b. Osman b. Kanber el-Hâris, *el-Kitâb*, tah. Abdusselam Muhammed Harun, el-Hancî, Kahire, 3. Baskı, h. 1408, III/426, 486, 494.

⁹⁹ Maide, 5/23.

“Korkanların içinden Allah’ın kendilerine nimet verdiği iki adam şöyle demişti”

Ayetin bağlamı şu şekildedir: رَجُلَانِ lafzının geçtiği ayet, Hz. Musa’nın İsrail Oğullarını kutsal topraklara girmeye çağırıp savaşçı olan Kenanlılara savaşmaktan kaçınmaya çağırdığı ayetten sonra gelmektedir. Şöyle ki Musa’nın kavmi içerisinde iki salih adamın varlığından bahsederek bu ikisinin iki sıfatından bahsedilmektedir. İlki, başkasından değil sadece Allah’tan korkup çekindikleri; ikincisi ise Allah’ın kendilerine iman, sebat, vadine güven, ermine itaat nimeti verdiği şeklindedir.¹⁰⁰

İrabı:

إِ (قَالَ رَجُلَانِ) فَعَل مَاضٍ وَفَاعِلٌ مَرْفُوعٌ بِالْأَلْفِ لِأَنَّهُ مَثْنَى.¹⁰¹

Raculeyn/رجلين lafzı ise Kuran’da dört yerde geçmekte olup ayetler arası münasebet ve bağlamına göre her birinin manası diğerinden farklılık arz etmektedir. Bu dört yerde de nasb halinde geçmektedir.

İlk yer:

ا "فَإِنْ لَمْ يَكُونَا رَجُلَيْنِ فَرَجُلٌ وَامْرَأَتَانِ"¹⁰².

“.....eğer iki erkek olmazsa, bir erkek ve iki kadını şahit tutun.”

Buradaki رَجُلَيْنِ lafzı ile ilgili bilgiler امرأتان başlığı altında geçmişti.

İkinci yer:

" وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا رَجُلَيْنِ أَحَدُهُمَا أَبْكَمٌ"¹⁰³.

“Allah, (şöyle) iki adamı da misal verdi: Onlardan biri dilsizdir, hiçbir şey gücü yetmez”

Raculeyn/رَجُلَيْنِ lafzının bağlam anlamı ise şöyledir: Yüce Allah kendisi dışında tapılan Tanrılar yani putlar ile kendisi arasındaki farkı onların ne duydukları ne de konuştuklarını vurgulayarak o putların kendilerinden fayda da zarar da gelmeyecek cansız varlıklar olduğunu belirtmektedir.¹⁰⁴

¹⁰⁰ et-Taberî, X/176; İbn, Atiyye, *el-Muharrer el-vecîz*, II/175; el-Beğavî, *Tefsîru'l-Beğavî*, III/36-37.

¹⁰¹ es-Sâfi, VI/317-318; Dervîş, II/444.

¹⁰² Bakara, 2/282.

¹⁰³ Nahl, 16/76.

¹⁰⁴ et-Taberî, XVII/262; el-zdî el-Belhî, Ebu'l-Hasan Mukâtil bin Süleyman bin Beşîr. (h.150) *Tefsîru Mukâtil bin Süleyman*. tah. Abdullah Muhammed Şehhâte, Dâru İhyâ-i't-Turâs, Beyrut: t/1 1423 h., II/479.

İrabı:

(الواو) عاطفة. (ضرب الله مثلا) فعل وفاعل ومفعول به. (رجلين) بدل من مثلا منصوب بالياء؛ لأنه مثنى.¹⁰⁵

Üçüncü yer:

"وَاضْرِبْ لَهُم مَّثَلًا رَجُلَيْنِ جَعَلْنَا لِأَحَدِهِمَا جَنَّتَيْنِ مِنْ أَعْنَابٍ ..."¹⁰⁶

“Onlara, şu iki adamı misal olarak anlat: Bunlardan birine iki üzüm bağı vermişik”

Ayet, Allah’ın, zayıf ve fakir müslümanlarla müşriklerin bir arada bulunmaktan kaçınarak kibirlendiklerini ve de onların Haz. Peygamber’den tek başına bu kimselerle oturmasını istediklerinden bahsetmektedir. Ardından da “Ey Muhammed! Senden Rablerine akşam sabah ibadet eden ve Onu yücelten kişileri uzaklaştırmanı isteyen Allah’a şirk koşan müşriklere, kendisine iki cennet verilen kişi ile diğerinin aynı olamayacağı örneğini ver” denilmektedir.¹⁰⁷

İrabı:

(رجلين) بدل من مثلاً منصوب بالياء؛ لأنه مثنى.¹⁰⁸

Dördüncü yer:

"فَوَجَدَ فِيهَا رَجُلَيْنِ يَقْتَتِلَانِ".¹⁰⁹

“Orada biri kendi tarafından, diğeri düşmanı tarafından; kavga eden iki adam gördü.”

Ayet, Hz. Musa’nın şehir halkından habersiz şehre girerek orada iki adam ile karşılaşmasından bahsetmektedir. İbn Abbas, yolların boşaltıldığını söylemektedir. “Orada, biri İsraili diğeri ise Kıptî birbirleriyle döğüşen iki adam gördü.”¹¹⁰

¹⁰⁵ Dervîş, V/340; ed-De’âs, II/168.

¹⁰⁶ Kehf, 18/32.

¹⁰⁷ et-Taberî, XVIII/19.

¹⁰⁸ es-Sâfî, X/182-183; Dervîş, V/598.

¹⁰⁹ Kasas, 28/15.

¹¹⁰ el-Vâhidî, *el-Vasît*, III/393; Neseî, Ebu’l-Berakât Abdullah bin Ahmed bin Mahmud Hâfizüddîn. *Tefsîr-u Neseî (Medâriku’t-Tenzîl ve Hakâiku’t-Te’vîl)*. tah. Yusuf Ali Budeyvî - Râceahû ve kaddeme lehû: Muhyiddin Dîb Musto. Dâru’l-Kelim et-Tayyib, Beyrut 1419 h., II/633

İrabı:

(فَوَجَدَ) الفاء حرف عطف ووجد فعل ماض وفاعله مستتر وفيها متعلقان بالفعل.
(رَجُلَيْنِ)، مفعول به منصوب وعلامة نصبه الياء؛ لأنه مثنى.¹¹¹

1.2.10. زوجان/Zevcân – İki Eş

Zevcân/زوجان lafzının müfredi ذَوْج, çoğulu ise أزواج olarak kullanılır. Sözlükte, fert yani tek kişinin zıddı olarak kullanılır ve çift anlamına gelir. Yanında kendi cinsinden başka bir olan her kimseye denilir. Aynı şekilde şekil olarak birbirine benzeyen her iki şey için de kullanılır. Karı-koca için zevcânı/زوجان lafzı kullanılır. İster benze olsun ister karşıt olsun her iki kişi için bu lafız kullanılabilir. Hatta iki eş için de zevç/ذَوْج lafzı kullanılır. İbn Sîde, zevç/ذَوْج, akranı/benzeri olan şey, ifadesini kullanmıştır. Ona göre زَوْجَا حَمَام /takunya çifti veya زَوْجَا نَعَال /güvercin çifti şeklinde müsenna kullanım vardır. Yani erkek ve diğiden oluşan çift demektir. Çünkü burada müfret olan zevc/ذَوْج fert/tek kişi anlamındadır. Bu lafzın asıl manası, her şeyin aynı türü anlamındadır.¹¹²

Zevc/ذَوْج lafzının müsennası olan زوجين زوجان lafzıları Kuran’da yadi defa geçmektedir. Bunlardan bir raf’ halinde, diğeri altısı ise nasb halindedir. Raf’ hali şu ayette geçmektedir:

"فِيهِمَا مِنْ كُلِّ فَاكِهَةٍ زَوْجَان" ¹¹³.

"İkisinde de her türlü meyveden çift çift vardır."

Ayet, Allah’ın kendisine inanan, itaat eden mümin kullarına cennette envâi çeşit nimet hazırladığından bahsetmektedir. Ayette geçen زوجان lafzını alimler iki tür, iki çeşit olarak açıklamışlardır. Konuyla ilgili olarak Taberi “Cennette her tür meyveden iki çeşit vardır” şeklinde açıklamıştır.¹¹⁴

İrabı:

(زَوْجَان) مبتدأ مؤخر مرفوع بالالف لأنه مثنى.¹¹⁵

¹¹¹ Dervîş, VII/291; ed-De’âs, II/423.

¹¹² İbn Sîde, *el-Muhkem*: II/526; İbn Manzûr, *Lisanu’l-‘Arab*, II/281; ez-Zebîdî, *Taç*, VI/22.

¹¹³ Rahman, 55/52.

¹¹⁴ et-Taberî, XXIII/61; el-Kurtubî, *el-Câmi’ li-ahkâmi’l-Kurân*, XVI/179.

¹¹⁵ es-Sâfi, XXVII/102; Dervîş, IX/415.

İkinci yer:

"فَاسْلُكْ فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ".¹¹⁶

“Her cins canlıdan (erkekli dişili) birer çift gemiye al”

Ayet, Nuh (as)un kavmine Tufan ile gönderilen Allah’ın azabından bahsetmektedir. Allah’ Nuh’a, yeryüzünde Allah’ın hikmetinin gerçekleşerek nesilin devam etmesi için gemiye alması için yanına her bir canlı türünden bir erkek ve bir dişi almasını emretti. Yani her bir havâyanda bir rkek bir dişi olacak şekilde çift almasıdır.¹¹⁷

İrabı:

(زَوْجَيْنِ) مفعول به منصوب، و علامة نصبه الياء؛ لأنه مثنى.¹¹⁸

Üçüncü yer:

"قُلْنَا اَحْمِلْ فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ".¹¹⁹

“Nuh’a dedik ki: «(Canlı çeşitlerinin) her birinden birer çifti gemiye yükle!»

Ayettin bağlamı bir önceki ayet gibidir. Aynı şekilde irabı da yanı olduğu için burada yeniden zikredilmemiştir.

Dördüncü yer:

"وَمِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ جَعَلَ فِيهَا زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ".¹²⁰

“.....orada meyvelerin her birinden çiftler çiftler yaratan O’dur”

Ayette زَوْجَيْنِ lafzı, meyve çeşitlerinden hepsini iki çeşiti yaratıp sonrada buların çoğalarak çeşitlendiğini bildirerek Yüce Allah kendisinin kudretinin tazahürlerinden bahsedilmesine yönelik kullanılmıştır. Dolayısıyla زَوْجَيْنِ lafzı ile byaz ile siyah; tatlı ile ekşi; büyük ile küçük vb. farklı cinsler kastedilmiştir.¹²¹

İrabı:

(زوجين) مفعول به منصوب و علامة النصب الياء؛ لأنه مثنى.¹²²

Beşinci yer:

"وَمِنْ كُلِّ شَيْءٍ خَلَقْنَا زَوْجَيْنِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ".¹²³

“Düşünüp ibret alınız diye her şeyden (erkekli dişili) iki eş yarattık.”

¹¹⁶ Muminun, 23/27.

¹¹⁷ es-Semerkandî, *Bahru’l’ulûm*, II/479.

¹¹⁸ ed-De’âs, II/328.

¹¹⁹ Hud; 11/40.

¹²⁰ Rad, 13/3.

¹²¹ ez-Zemahşeri, *el-Keşşaf An Hakaiki Gavamidi’t-Tenzil*, II/512.

¹²² es-Sâfi, XIII/88; ed-De’âs, II/110.

¹²³ Zariyat, 51/49.

Ayet, yaratma konusunda Allah'ın kudreinin eşsizliğine delalet eden ayetler cümlesindendir. Bu lafzı, Mücahid ile Hasan el-Basrî, yer ve gök; güneş ve ay gibi farklı cinlerden iki tür şeklinde açıklamış ve müfessirler de onlardan bu görüşü nakletmişlerdir.¹²⁴

İrabı:

(زَوْجَيْنِ) مفعول به منصوب و علامة النصب الياء؛ لأنه مثنى.¹²⁵

Altıncı yer:

"وَأَنَّهُ خَلَقَ الزَّوْجَيْنِ الذَّكَرَ وَالْأُنثَى".¹²⁶

"O'dur iki çifti yaratan; erkeği ve dişiye..."

Müfessirlere göre ayette geçen الزَّوْجَيْنِ lafzı ile Ademoğullarından ve her çeşit hayvandan erkek ve dişi iki cinsin yaratıldığı belirtilmiştir.¹²⁷

İrabı:

(الزَّوْجَيْنِ) مفعول به منصوب و علامة نصبه الياء لانه مثنى.¹²⁸

"Ondan da iki eşi, yani erkek ve dişiye var etmişti."

Yedinci yer:

"فَجَعَلَ مِنْهُ الزَّوْجَيْنِ الذَّكَرَ وَالْأُنثَى".¹²⁹

Bağlam anlamı ile ilgili olarak Taberi, "Allah, bu insanı yarttıktan sonra onu en iyi bir şekilde dizayn ederek ondan çocuklar, erkek ve dişiler kıldı."¹³⁰

İrabı:

(الزَّوْجَيْنِ) مفعول به منصوب و علامة نصبه الياء لأنه مثنى.¹³¹

1.2.11. ساحران/Sâhirân – İki Sihirbaz

Sâhirân/ساحران lafzının müfredi ساحر çoğulu ise سُحَّار ve سَحَرَة şeklindedir. Sözlükte ise ismi fail kalıbında olup سحر sülasi fiilinden türemiştir. Bu سَحَر -يَسْحَرُ fiili birçok anlama gelir.

¹²⁴ et-Taberî, XXII/439; ez-Zemahşeri, *el-Keşşaf An Hakaiki Gavamidi't-Tenzil*, IV/404.

¹²⁵ ed-De'âs, II/266; Derviş, IX/322.

¹²⁶ Necm, 53/45.

¹²⁷ el-Hâzin, *Lubâbu't-tenzîl*, IV/214.

¹²⁸ Derviş, IX/367; ed-De'âs, II/280.

¹²⁹ Kıyame, 75/39.

¹³⁰ et-Taberî, XXIV/83; es-Semerkandî, *Bahru'l'ulûm*, III/524.

¹³¹ es-Sâfi, XXIX/180; Derviş, X/307.

Bir şeyle birini kandırdı سحر فلاناً بالشيء

Kandırarak gaspetmek سحر فلانا

sarfetti, harcadı, çekti. Gibi anlamlara
gelmektedir.

Sihir fiilinin anlamları genel olarak bir şeyi gerçeğinden uzaklaştırmak, saptırmak anlamında kullanılmaktadır. el-Ezherî, “Sihrin asli anlamı bir şeyi gerçeğinin haricinde bir şeye yönlendirmektir” der.¹³²

İlki ikincisi ise ¹³⁷ "يَا صَاحِبِي السِّجْنِ أَرَبَابٌ مُتَفَرِّقُونَ خَيْرٌ أَمِ اللَّهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ" ¹³⁸ "يَا صَاحِبِي السِّجْنِ أَمَّا أَحَدُكُمَا فَيَسْقِي رَبَّهُ خَمْرًا وَأَمَّا الْآخَرُ فَيُصْلَبُ فَتَأْكُلُ الطَّيْرُ مِنْ رَأْسِهِ قُضِيَ الْأَمْرُ الَّذِي فِيهِ تَسْتَفْتِيَانِ" ¹³⁹ ayetidir. Her ikisinin de bağlam anlamı aynı olduğu gibi irabları da aynıdır.

Her iki ayette de bu lafız Hz. Yusuf'un hapis hayatı ve yanındaki iki genç ile ilgilidir. Her ikisi de içinde 'salah'ın oldupu bir rüya görür ve yorumlaması için Yusuf'a sorarlar. O iksine cevap verince onlara hapiste oldukları için "Ey İki hapis dostum" diye seslendi. Bu bağlamda cenet ehli için de أَصْحَابُ الْجَنَّةِ/ashâbu'l-cenne tabiri kullanılmaktadır. ¹³⁹

İrabı:

ففي كلا الموضعين (يا صاحبي) حرف نداء ومنادى منصوب وعلامة نصبه الياء؛ لأنه مثني وحذفت النون للإضافة وهو مضاف. ¹⁴⁰

1.2.13. عبدان / Abdân – İki Kul

Bu lafzın müfredi عبد, cemisi ise عَبْدٌ, عَبْدٌ, عَبْدٌ ve عَبْدَانْ kalıplarında gelir. Sözlükte, ister köle ister özgür olsun insan için kullanılır. Çünkü Allah'ı kendisine Rab olarak seçmiştir. sıfatlarından daha Zira Allah, yatadılmışların ¹⁴¹ "سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلًا" ¹⁴² Allah Hz. Peygamberi şerefli ve daha yücedir. Allah Hz. Peygamberi şeklinde tavsif etmiştir.

عبدین lafzı Kuran'da bir yerde geçmektedir.

"كَانَتَا تَحْتَ عَبْدَيْنِ مِنْ عِبَادِنَا صَالِحِينَ" ¹⁴³.

"Onlar kullarımızdan iki erdemli kişinin nikâhı altındaydılar"

Ayet, kafirlere örnek vermek üzere gelmiş olup soy-sop gibi kavramların onları kıyamet günü azaptan kurtarmayacağını bildirmektedir. İkrime "O ikisinin hiyaneti, müşrik olmalarından ötürü idi" demektedir. ¹⁴⁴

¹³⁷ Yunus, 12/39.

¹³⁸ Yunus, 12/41.

¹³⁹ el-Beğavî, *Tefsîru'l-Beğavî*, VI/199; el-Beydavi, *Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Tevîl*, III/164. el-Mâverîdî, en-Nuket, III/39.

¹⁴⁰ es-Sâfi, XII/43; Derviş, IV/494; ed-De'âs, II/88.

¹⁴¹ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, III/270; İbn Sîde, *el-Muhkem*, II/25; ez-Zebîdî, *Tâcu'l-arûs*, VII/327.

¹⁴² İsra, 1771.

¹⁴³ Tahrim, 66/10.

¹⁴⁴ et-Taberî, XXIII/497; el-Beğavî, *Tefsîru'l-Beğavî*, VIII/170; es-Semerkindî, *Bahru'l-ulûm*, III/471.

İrabı:

(عبدین) مضاف إليه مجرور بالياء؛ لأنه مثنى¹⁴⁵.

1.2.14. غلامان/Gulâmân – İki Çocuk

Gulâmân/غلامان lafzının müfredi غلام olup çoğulu غُلَمَة ve غُلَمَان ve غُلَمَة şekillerindedir. Sözlük anlamı ise ‘doğumundan/sabiliğinden gençlik çağına erişip akıl bâliğ oluncaya kadarki kişi’dir. Şu ayette¹⁴⁶ وَيَطُوفُ عَلَيْهِمْ غُلَمَانٌ لَهُمْ كَأَنَّهُمْ لُؤْلُؤٌ¹⁴⁷ olduğu gibi Hizmetçi/uşak anlamında da kullanılır.¹⁴⁷

Abd/عبد lafızı Kuran’da müsenna olarak bir yerde geçer.

"وَأَمَّا الْجِدَارُ فَكَانَ لِغُلَامَيْنِ يَتِيمَيْنِ فِي الْمَدِينَةِ"¹⁴⁸.

«Duvara gelince, şehirde iki yetim çocuğun idi»

Ayette duvarı yapması sebebiyle hızır Musa’ya haber verilmektedir. Zira O şöyle demiştri: “Yaptığım bu duvar var ya o şehirdeki iki yatim çocuk içindir ve altında o ikisi için hazine vardır”.¹⁴⁹

İrabı:

(لِغُلَامَيْنِ) جار ومجرور متعلقان بالخبر كان، وعلامة الجرّ الياء، لأنه مثنى.¹⁵⁰

1.2.14. فتیان/Feteyân – İki Genç

Feteyân/فتيان lafzının müfredi فتى olup çoğulu فَتَيَانٌ, فَتَيَّةٌ, فَتَتَوٌ ve فَتَوَةٌ ve فَتَيٌّ ve فَتَوَةٌ olarak da çoğul yapılabilir. Sözlükte bu kelime, bülüg çağı ile murhaka yaşı ortasında ola genç için kullanıldığı gibi hizmetçi ve genç için de kullanılır. Müzenesi olan فتاة ise köle ve cariye anlamına gelir¹⁵¹.

"ودخل معه السجن فتيان"¹⁵²

¹⁴⁵ es-Sâfi, XXIX/9; ed-De’âs, II/359.

¹⁴⁶ Tur, 52/24.

¹⁴⁷ Eez-Zebîdî, Tacu’l-arus, XXXIII/176.

¹⁴⁸ Kehf, 18/82.

¹⁴⁹ el-Endelusî, el-Bahru’l-Muhît, VII/216.

¹⁵⁰ es-Sâfi, XVI/240-241; ed-De’âs, II/228-230.

¹⁵¹ ez-Zeccâc, Meâni’l-Kurân, III/109.

¹⁵² Yusuf, 12/36.

Bu ayetin bağlam anlamı **الصاحبين** lafzı açıklanırken zikredilmişti. O iki geç Hz. Yusuf'un hapisane arkadaşı olup rüyalarını yorumlamıştı ve o ikisi ona su ve yiyecek getirirdi.¹⁵³

İrabı:

(فتيان) فاعل مرفوع وعلامة الرفع الألف؛ لأنه مثنى.¹⁵⁴

1.2.15. والدان/Vâlidân – Ana-Baba

Vâlidân/والدان lafzının müfredi aba anlamındaki vâlid/والد ve anne anlamındaki والدة'dir. Sözlük anlamı anne-babadır. Ez-Zebîdî “Yani çoğu kere Cevheri ve diğerlerinin de görüşünde olduğu gibi bu anlamda kullanılır.”¹⁵⁵

Bu lafız Kuran'da 20 yerde geçmektedir.

- Raf' halinde والدان şeklinde üç yerde:

- İlk ikisi aynı ayettedir.

"الرَّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ"¹⁵⁶.

“Ana, baba ve akrabaların (miras olarak) bıraktıklarından erkeklere bir pay vardır. Ana, baba ve akrabaların bıraktıklarından kadınlara da bir pay vardır.”

Ayet, ölen kişiden erkek ve kız çocukların alacağı mirasın miktarını bildirmektedir. Bıraktığı mirastan az mı çok mu alacakları farz olan pay ile mvakkat malum vacip pay açıklanmaktadır.¹⁵⁷

İrabı:

(الوالدان) وفاعل مرفوع بالالف؛ لأنه مثنى.¹⁵⁸

- Üçüncü olarak da والدان lafzı şu ayette merfu' olarak geçmektedir:

"وَلِكُلٍّ جَعَلْنَا مَوَالِيٍّ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ"¹⁵⁹.

“(Erkek ve kadından) her biri için ana-babanın ve akrabasının bıraktıklarından (pay alan) varisler kıldık.”

¹⁵³ et-Taberî, XVI/95; el-Hâzin, *Lubâbu't-te'vîl fî meâni't-tenzîl*, II/527.

¹⁵⁴ es-Sâfi, XII/426 ed-De'âs, II/87.

¹⁵⁵ er-Râzî, *Muhtar*, s.345; el-Cevherî, *es-Sihâh*, II/554; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, III/467.

¹⁵⁶ Nisa, 14/7.

¹⁵⁷ el-Endelûsî, *el-Bahru'l-Muhîl*, III/524; el-Ezdî el-Belhî, *Tefsîru Mukatil b. Süleyman*, I/358-359.

¹⁵⁸ es-Sâfi, IV/444; ed-De'âs, I/185.

¹⁵⁹ Nisa, 14/33.

Ayet mirasta hak sahiplerini açıklamak üzere inmiştir. Yani kanun koyucu Allah, ölen her insan için mirascı tayin etmiştir.¹⁶⁰

Ayetin irabı yukarıda geçmiştir.

إعراباً، إعراب الآية التي سبقتها.

- الوالدان lafzı mecrûr olarak sekiz yerde geçmeke olup onlardan dördü izafetten hâli olup ن/nunları düşmemiş haldedir. Bağlam anlamları da hepsinde aynıdır. - "وَالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا"¹⁶¹.

“Ana babaya iyili yapmayı emretti”

Ayette geçtiği şekliyle “Anne babaya iyi davranma” dan bahsedilmektedir¹⁶². أَنَسُوا إِلَى الْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا. şeklinde geçmesi yani “anne-babaya çok iyi davranmanız gerekir” anlamındadır. Kelamın zahirinden anlaşılan budur¹⁶³.

İrabı:

(الوالدين) اسم مجرور بحرف الجر (ب) وعلامة جره الياء؛ لأنه مثنى.¹⁶⁴

- Dört yerde izafetten dolayı nun/ن'u düşmüş şekilde geçmektedir.

Bunlardan üçü şu ayetteki anlamıyla geçmiştir.

"وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حُسْنًا"¹⁶⁵.

“İnsana, anne babsına iyi davranmasını emrettik.”

وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ ayeti anne babasına iyilik yapması için insana Allah tarafından verilmiş bir emirdir. Söz ve fiil olarak iyilik yapması gerekir. Ayrıca bu kelime bütün iyilikleri kapsar. Aksi takdirde kişi küfre düşebilir¹⁶⁶.

İrabı:

(بوالديه) جار ومجرور متعلق بـ ووصينا، وعلامة الجرّ في المواضع الثلاثة (الياء)

وفي كلها محذوفة النون لإضافتها إلى ضمير (هاء الغائب) المبني على الكسر في محل جر

مضاف إليه.¹⁶⁷

¹⁶⁰ et-Taberî, VII/281; İbn Kesîr, II/288.

¹⁶¹ Bakara, 2/83, Nisa, 14/36; İsra, 17/23; Enam, 6/151.

¹⁶² el-Ezdî, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, I/119.

¹⁶³ et-Taberî, II/291-292.

¹⁶⁴ es-Sâfi, I/178; Derviş, I/137.

¹⁶⁵ Ankebut, 28/8; Lokman, 31/14; Ahkaf, 46/15.

¹⁶⁶ et-Taberî, II/295.

¹⁶⁷ ed-De'âs, II/447.

Nun/ن düşmüş olarak geçen dördüncü ayet ise şudur:

"وَبَرًّا بِوَالِدَيْهِ وَلَمْ يَكُنْ جَبَّارًا عَصِيًّا"¹⁶⁸.

“Anne babasına çok iyi davranırdı; zorba ve âsi değildi.”

Ayet Allah’ın Yahya (as) ile anne babasına verdiği nûmetlerden bahsetmektedir. Yahya yedi sıfla tavsif edilmiştir.¹⁶⁹

İrabı:

(بوالديه) جار ومجرور، متعلق بـ (برًّا)، وعلامة الجرّ الياء، حذفت النون للإضافة إلى ضمير (هاء الغائب) المبني على الكسر في محل جر مضاف إليه¹⁷⁰.

- Vâlidân/والدان kelimesi 6 yerde de harfî cer ile mecrûr olarak geçmektedir:

- İki yerde izafetten hâli olduğu için nun/ن düşmemiş halde geçer.

İlki:

"إِنْ تَرَكَ خَيْرًا الْوَصِيَّةُ لِلْأَقْرَبِينَ"¹⁷¹

“Sizden birine ölüm geldiğinde arkasında bir varlık bırakırsa, anne, babaya ve yakınlar için iyilik üzere vasiyette bulunmak üzerinize farz kılındı.”

Ayet vasiyetle ilgili olup şu anlama gelir: “Allah hastalık ya da başka bir kötü durum sebebiyle size ölüm anı geldiğinde ve eğer çok mal bırakacaksa o kişiye anne babası ile akrabalarına üçte bir geçmeyecek şekilde adil bir vasiyette bulunması gerekir ki varislere haksızlık etmiş olmasın”¹⁷².

İrabı:

، (لِلْأَقْرَبِينَ) جار ومجرور متعلقان بالوصية وعلامة الجرّ الياء، لأنه مثنى.¹⁷³

İkincisi:

".... قُلْ مَا أَنْفَقْتُمْ مِنْ خَيْرٍ فَلِلْأَقْرَبِينَ وَالْيَتَامَى"¹⁷⁴

“De ki: Maldan harcadığınız şey, ebeveyn, yakınlar, yetimler, için olmalıdır.”

¹⁶⁸ Meryem, 18/14.

¹⁶⁹ et-Taberî, XVIII/160; İbn Kesîr, V/217.

¹⁷⁰ es-Sâfi, XVI/280.

¹⁷¹ Bakara, 2/180.

¹⁷² et-Taberî, III/123; es-Semerkindî, *Bahru'l'ulûm*, I/120.

¹⁷³ es-Sâfi, II/362; Derviş, I/257.

¹⁷⁴ Bakara, 2/215.

Ayet anne-baba, akraba, yetim, yolda kalmış ve fakir kimselere infak edilmesi hakkındadır. Ancak bu ayet zekat ayeti inmeden nazil olduğu için zekat ayeti ile neshedilmiştir, diyen müfessirler de vardır.¹⁷⁵

İrabı:

(فَلِلْوَالِدَيْنِ) الفاء رابطة لجواب الشرط، للوالدين جار ومجرور متعلقان بمحذوف خبر لمبتدأ محذوف تقديره فمعطى للوالدين.¹⁷⁶

- Vâlidân/الوالدان lafzı farklı zamirlere muzaaf olarak diğer dört yerde geçmektedir.

- İlki:

"أَنْ اشْكُرْ لِي وَلِوَالِدَيْكَ إِلَيَّ الْمَصِيرُ"¹⁷⁷.

"Bunun için (ey insan), hem bana hem anne babana minnet duymalısın; sonunda dönüş yalnız banadır."

Ayetta Yüce Allah inasana anne-babasına özellikle de anesine iyilik yapmasının gerekliliğinden, onlara haklarının verilmesi ve itaat edilmesini emretmektedir.¹⁷⁸

İrabı:

(وَلِوَالِدَيْكَ) جار ومجرور وعلامة الجر الياء وحذفت النون للإضافة إلى كاف الخطاب.¹⁷⁹

- İkincisi:

"وَالَّذِي قَالَ لُؤْلُقًا أَفٍّ لَكُمْ أَتَعَذِّلُنِي أَنْ أُخْرَجَ..."¹⁸⁰.

"Anne babasına, "Yeter be! Benden önce nice nesiller gelip geçmiş iken beni yeniden dirilip çıkmakla mı tehdit ediyorsunuz?"

Ayet anne babaya karşı kötü söz söylememek hakkındadır. Anne baba çocuklarını Allah'a ve ahiret gününe iman etmeye davet edince söyledikelerinden dolayı sıkılmışlardır. Bu sebeple onlara "of" bile demeyin, denilmiştir.¹⁸¹

¹⁷⁵ el-Beğavî, *Tefsîru'l-Beğavî*, IV/243; es-Semerkandî, *Bahru'l'ulûm*, I/141.

¹⁷⁶ es-Sâfi, II/443; ed-De'âs, I/89.

¹⁷⁷ Lokman, 31/14.

¹⁷⁸ III. 434 /et-Taberî, XX/138; el-Ezdî e-Belhî, *Tefsiru Mukatil b. Süleyman*, III/434.

¹⁷⁹ es-Sâfi, XXI/80; ed-De'âs, III/27.

¹⁸⁰ Ahkaf, 46/17.

¹⁸¹ el-Ezdî e-Belhî, *Tefsiru Mukatil b. Süleyman*, IV/21; İbn Atiyye, *el-Muharrer*, V/99..

İrabı:

إِعْرَاباً، (لِوَالِدَيْهِ) جَارٍ وَمَجْرُورٍ وَعَلَامَةُ الْجَرِّ الْيَاءُ، وَحُذِفَتِ النُّونُ لِلْإِضَافَةِ إِلَى
(هَاءِ الْغَائِبِ).¹⁸²

Üçüncü ve dördüncüsü:

" اَغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ " ¹⁸³

“Beni, anne babamı bağışla.”

Ayetlerde bir defasında Hz. İbrahim’in bir defasında da Hz. Nuh’un duasından bahsedilmektedir.

İbrahim, ailesini verimsiz bir vadiye yerleştirdikten sonra Rabbına dua etmişti. Et-Taberî bu konuda şöyle der: “Bu, İbrahim’in duası ki kendisi Allah tarafından övülmüş ve anne-babası mağfiret talep ederek onlar için istiğfarde bulunmuştur.”¹⁸⁴

Nuh’un duası ise kavminin helakı için beddua ettikten sonra gelmektedir.

"رَبِّ اَغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِمَنْ دَخَلَ بَيْتِي مُؤْمِنًا وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَلَا تَزِدِ
الظَّالِمِينَ إِلَّا تَبَارًا" ¹⁸⁵

İrabı:

(وَلِوَالِدَيَّ) مَعْطُوفٌ عَلَى "لِي" مَجْرُورٌ بِالْيَاءِ، لِأَنَّهُ مِثْنَى، وَحُذِفَتِ النُّونُ لِلْإِضَافَةِ
إِلَى (يَاءِ الْمَتَكَلِّمِ).¹⁸⁶

- Dördüncü:

İki ayette والدَيَّ kelimesi aynı anlamda harfî cer ile mecrûr olarak geçmektedir. Hz. Süleyman’ın duası ile ilgilidir. Bir karınca ile ilgili, diğer, ise anne-babaya iyilik yapma ile ilgilidir.

"قَالَ رَبِّ أَوْزِعْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَى وَالِدَيَّ" ¹⁸⁷

“Rabbim! Bana ve anne babama lutfettiğin nimete şükretmeye, razı olacağın işleri yapmaya beni muvaffak kıl, dedi”

¹⁸² es-Sâfi, XXVI/184; ed-De’âs, II/226.

¹⁸³ İbrahim, 14/41; Nuh, 71/28.

¹⁸⁴ et-Taberî, XIII/702.

¹⁸⁵ ez-Zemahşeri, *el-Keşşaf An Hakaiki Gavamidi’t-Tenzil*, IV/621.

¹⁸⁶ Derviş, V&200; ed-De’âs, II/135.

¹⁸⁷ Neml, 27/19; Ahkaf, 46/15.

Ayet Hz. Süleyman'ın karıncayı kolonisinden men etmesini duymasından sonra Rabbine dua etmiştir. Zira kendisine verilen nimet aynı zamanda anne-babasına verilmiş demektir ki o da özellikle din nimetidir¹⁸⁸. Diğer ise anne-babasına iyilik yapan hakkındadır. Allah onu, kedisine ve anne-babasına verdiği nimete karşın şükretmesi sonucunda onu iman ve tevhit ile diğer dünya nimetleri ile mükafatlandırmıştır¹⁸⁹.

İrabı:

(على والدي) جار ومجروره بالياء لأنه مثنى محذوف النون لإضافته إلى (ياء المتكلم) والياء في محل جر مضاف إليه.¹⁹⁰

Beşincisi:

Kuran'da bir yerde tabi olarak mecrûr halde geçmektedir.

"يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ بِالْقِسْطِ شُهَدَاءَ لِلَّهِ وَلَوْ عَلَى أَنْفُسِكُمْ أَوِ الْوَالِدِينَ وَالْأَقْرَبِينَ" ¹⁹¹

“Ey iman edenler! Kendinizin veya anne babanızın ve akrabanızın aleyhine de olsa adaletten asla ayrılmayan,”

Ayette Allah, kendisi ya da anne-babası ya da akrabalarının aleyhine olsa bile adil bir şekilde şahitlik yapılmasını emretmektedir¹⁹².

İrabı:

(الوالدين) معطوف على أنفس بتقدير الجار بـ على وعلامة الجر الياء، لأنه مثنى.¹⁹³

1.3. Cemaat ve Topluluk Bildiren Müsenna Lafızlar

1.3.1. جمعان/ Cem'ân – İki Çokluk

جمعان/Cem'ân lafzının müfredi جَمْع , çoulu ise جماعة'dır. Sözlükte ise mastar kalıbında olup جمعت الشيء/bir şeyi topladım, denilir. الجمع, المجموع, الجَمْعُ insan topluluklarına verilen isimdir. جماعة ise bir şeyin sayıca çokluğu anlamına gelir¹⁹⁴. الجمع ifadesi ordu gibi topluluklar için de kullanılır¹⁹⁵. جمعان lafzı

¹⁸⁸ el-Beğavî, *Tefsîru'l-Beğavî*, VI/253.

¹⁸⁹ el-Hâzin, *Lubâbu't-te'vîl fî meâni't-tenzîl*, IV/130.

¹⁹⁰ es-Sâfi, XIX/149; ed-De'âs, II/403.

¹⁹¹ Nisa, 14/135.

¹⁹² İbn Kesîr, II/433.

¹⁹³ es-Sâfi, V/200; Dervîş, II/348.

¹⁹⁴ el-Ezherî, *Tehzîbu'l-luğâ*, I/256; el-Ferâhidî, I/2397240.

¹⁹⁵ el-Mu'cemu'l-vasît, I/135.

Kuran'da müsenna olarak dört yerde geçmektedir. Her yerde de irabı aynı olup şu şekildedir:

فاعل مرفوع وعلامة الرفع الألف؛ لأنه مثنى.¹⁹⁶

İlki:

" إِنَّ الَّذِينَ تَوَلَّوْا مِنْكُمْ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ ".¹⁹⁷

“İki ordunun karşılaştığı gün sizden bozguna uğrayanlar var ya...”

Ayetin bağlamı şöyledir: Yüce Allah Pazar günü yüzçvirip kaçanları azarlamaktadır. Zira onlar Hz. Peygambere isyan konusudna şeytana uymuşlardı. el-Bağavî şöyle der: "يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ" dan kastedilen müslümanlar ile müşriklerin Pazar günü toplanılmasıdır.”¹⁹⁸

İkinci yer:

"وَمَا أَصَابَكُمْ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ".¹⁹⁹

“İki ordunun karşılaştığı günde başınıza gelenler....”

Ayetin bağlam anlamı, yani müşrikler ile müslümanların Allah’ın izni ile karşılaştıkları Pazar günüdür. İbn Abbas ise “Allah’ın dilemesiyle” demiştir.²⁰⁰

Üçüncü yer:

"وَمَا أَنْزَلْنَا عَلَى عَبْدِنَا يَوْمَ الْفُرْقَانِ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ".²⁰¹

“Allah’a ve ayırım günü yani iki topluluğun karşılaştığı gün kulumuza indirdiğimize iman etmişseniz..”

Ayet Bedir gününününden bahsetmekte olup iki toplulupun karşılaştığı günde ayetlerden, meleklerden ve fetihten indirilen şey kastedilmektedir. Yani, müminler ile kafirlerin toplanmasıdır.²⁰²

Dördüncü yer:

" فَلَمَّا تَرَأَى الْجَمْعَانِ قَالَ أَصْحَابُ مُوسَى إِنَّا لَمُدْرِكُونَ ".²⁰³

“İki topluluk birbirini görünce, Mûsâ’nın adamları, "İşte yakalandık!" dediler.”

¹⁹⁶ es-Sâfi, IV/346; ed-De’âs, I/167.

¹⁹⁷ Ali İmran, 3/155.

¹⁹⁸ el-Begavî, *Tefsîru’l-Beğavî*, II/122-123.

¹⁹⁹ Ali İmran, 3/166.

²⁰⁰ et-Taberî, VII/377; el-Vâhidî, *el-Vasît fi’t-tefsîr*, II/518.

²⁰¹ Enfal, 9/41.

²⁰²; el-Ezdî e-Belhî, *Tefsîru Mukatil b. Süleyman*, II/633; en-Nesefî, *Medâriku’t-tenzîl*, II/116..

²⁰³ Şuara, 26/61.

Ayet iki topluluk karşılaşıp her bir grup arkadaşlarını görmüştür. Mukatil “birbirlerini control ettiler” demiştir.²⁰⁴ .

1.3.2. Hizbân/Hizb – İki Hizib

Hizbân/حزبان lafzının müfredi حزب; cemisi ise أحزاب'dir. Hizb, sözlükte kuvvet ve sertliği olan cemaat anlamına gelmektedir. Bu terim davranış ve düşünceleri benzer olan her kavim için kullanılır.²⁰⁵

Hizbeyn/حزبين lafzı Kuran'da müsenna sigasında bir yerde geçmektedir.

"ثُمَّ بَعَثْنَاهُمْ لِنَعْلَمَ أَيُّ الْحِزْبَيْنِ أَحْصَىٰ لِمَا لَبِثُوا أَمَدًا".²⁰⁶

“Sonra da iki gruptan hangisinin, kaldıkları müddeti daha iyi hesap edip değerlendireceğini ortaya koyalım diye onları uyandırdık.”

Ayet ashabı kehf hakkında olup “onları uykularından uynadırdık ki kalma sürelerinde onlardan veya başkalarından farklı gruptan hangisinin olduğunu bilesin.”²⁰⁷

İrabı:

إعراباً، (أَيُّ) اسم استفهام مبتدأ. (الْحِزْبَيْنِ) مضاف إليه مجرور بالياء، لأنه مثنى.²⁰⁸

1.3.3. Tâifetân/Tâife – İki Taife

Tâifetân/طائفان kelimesinin müfredi طائفة; çoğulu ise طوائف ve طوائف'dir. Sözlükte insanlardan bir topluluk için kullanılır. Sanki bir nefsin taife kabul edilmesi gibi tek kişi için de kullanılır. Tâife bir kişiden bin kişiye kadar kullanılır. Ancak Ata en az iki kişi olmalıdır, demiştir.²⁰⁹

Tâifetân/طائفان lafzı Kuran'da müsenna olarak dört yerde geçmektedir. Bunlardan ikisi raf', diğer ikisi ise cer konumundadır.

Raf' halinin ilki:

"إِذْ هَمَّتْ طَائِفَتَانِ مِنْكُمْ أَنْ تَفْشَلَا".²¹⁰

²⁰⁴ el-Vâhidî, *el-Vasît*, III/354; İbn Kesir, VI/143.

²⁰⁵ Muminûn, 23/53; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, I/308; İbn Sîde, III/231-232; el-Kazvînî, *Mekâyîsu'l-luğa*, II/5; er-Râzî, *Muhtar*, s.71.

²⁰⁶ Kehf, 18/12.

²⁰⁷ el-Beydavi, *Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Tevil*, III/274.

²⁰⁸ es-Sâfi, XV/146; Derviş, V/544.

²⁰⁹ el-Kefevî, s.585; İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, IX/226.

²¹⁰ Ali İmran, 3/122.

“O zaman sizden iki bölük, Allah onların velîsi olduğu halde bozulup çekilmeye yüz tutmuştu.”

Bu iki taifeden kastedilen Beni Seleme ile Beni Hârise kabileleridir. Bunlar Abdullah b. el-Muîn Ebu’l-Munâfık ile işbirliği yapmışlardır.²¹¹

İrabı:

(طَائِفَتَانِ) فاعل مرفوع وعلامة الرفع الألف، لأنه مثنى.²¹²

İkinci yer:

"وَإِنْ طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا فَأَصْلَحُوا بَيْنَهُمَا".²¹³

“Eğer müminlerden iki grup birbiriyle kavgaya tutuşursa hemen aralarını düzeltin”

Ayetin bağlam anlamı şöyledir: Eğer inanan iki tâife savaşırlarsa, ey inananlar onların aralarını Allah’ın Kitabına çağırarak ve leh ve alayhlerine olan konularda rıza ile düzeltiniz. İş budur adaletle aralarını bulmak.²¹⁴

İrabı:

(طَائِفَتَانِ) فاعل لفعل محذوف يفسره ما بعده-أي اقتتلت-مرفوع وعلامة الرفع الألف؛

لأنه مثنى.²¹⁵

Üçüncü yer:

"أَنْ تَقُولُوا إِنَّمَا أُنْزِلَ الْكِتَابُ عَلَى طَائِفَتَيْنِ مِنْ قَبْلِنَا".²¹⁶

"Kitap yalnız bizden önceki iki topluluğa indirildi; biz ise onların okuduklarından tamamen habersiziz" demeyesiniz.”

Ayetin muhatabı Mekke halkıdır. الْكِتَابُ’tan kasıt ise Tevrat ve İncil’dir. İki tâifeden kastedilen ise Yahudi ve Hristiyanlardır. Onlar kitaplarını okumak ve anlamaktan gafilidiler.²¹⁷

İrabı:

(على طائفتين) جار ومجرور متعلق بـ أُنْزِلَ، وعلامة الجر الياء؛ لأنه مثنى.²¹⁸

Dördüncü yer:

"وَإِذْ يَعِدُكُمُ اللَّهُ إِحْدَى الطَّائِفَتَيْنِ أَنَّهَا لَكُمْ".²¹⁹

²¹¹ el-Vâhidî, *el-Vasît fi t-tefsîr*, I/486.

²¹² Derviş, II/45; ed-De’âs, I/158.

²¹³ Hucurat, 49/9.

²¹⁴ et-Taberî, XXII/282.

²¹⁵ es-Sâfi, XXVI/282; ed-De’âs, III/252.

²¹⁶ Enam, 6/156.

²¹⁷ el-Vâhidî, *el-Vasît fi t-tefsîr*, II/340.

²¹⁸ es-Sâfi, VIII/337; ed-De’âs, I/346; Derviş, III/281.

²¹⁹ Enfâl, 8/7.

"Hatırlayın, Allah size "iki topluluktan biri sizindir" diye vaad ediyordu"

Ayet, Bedir Gazvesinde Kureyş müşrikleri ile Müslümanların karşı karşıya gelmesi ile ilgilidir. İlk olarak Şam'a yönelen Ebu Sğfyan'ın grubu ilt karışlaşmak üzere çıkmışlardır. Dolayısıyla iki taifeden birine zafer vadedilmiştir.²²⁰

İrabı:

(إحدى) مفعول به ثان منصوب وعلامة النصب الفتحة المقدرة على الألف وهو مضاف. (الطائفتين) مضاف إليه مجرور وعلامة الجرّ الياء؛ لأنه مثنى.²²¹

1.3.4. فتنان/Feteyân – İki Genç

فتنة/Feteyân lafzının müfredi فئة, çoğulu ise فئات olarak gelir. Sözlükte ise çoğul anlamlı bir isim olarak tâife anlamına gelir. Aynı lafızdan tek kişi anlamına gelen bir kelime bulunmamaktadır.²²² İnsan topluluğunu ifade eder.²²³ فئة/fie, kelimesinin فئات şeklinde geldiği gibi فئون olarak da gelir. Kelimenin sonunda bulunan ha/ه ya/ي'dan bedeldir.²²⁴

Fie/فئة, lafzının müsennası Kuran'da üç yerde geçmektedir.

İlki:

"فَلَمَّا تَرَأَتِ الْفِتْنَانَ نَكَصَ عَلَى عَقَبَيْهِ".²²⁵

Ardından iki güç birbirini görünce hemen dönüş yaptı ""

Ayet, Bedir savaşında şeytanın konumu tasvir edilmektedir. "فَلَمَّا تَرَأَتِ الْفِتْنَانَ" ifadesi ise 'iki tâife bir araya geldi yani Müslümanlar ile Müşrikler bir araya gelmişlerdi de şeytan iki ayağı üzerine çakılıp kalmıştı' anlamına gelmektedir. Konu ile ilgili olarak Haris b. Hişâm "Hani nerede bize garanti veren?" demiştir.²²⁶

İrabı:

(ترأت) فعل ماض والتاء للتأنيث. (الفتنان) فاعل مرفوع وعلامة الرفع الألف؛ لأنه

مثنى.²²⁷

²²⁰ el-Beğavî, *Tefsîru'l-Beğavî*, III/331-334.

²²¹ es-Sâfi, IX/174; ed-De'âs, I/418.

²²² es-Sâfi, III/11.

²²³ el-Ezdî, *Cemheratu'l-luğa*, tsh. Remzi Munir, Dâru'l-ilm, Beyrut, 1987, II/1107.

²²⁴ İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, XV/145.

²²⁵ Enfal, 8/48.

²²⁶ es-Semerkandî, *Bahru'l-'ulûm*, II/25; el-Kurtubî, VIII/26; el-Vâhidî, *el-Vasît fi't-tefsîr*, II/465.

²²⁷ es-Sâfi, X/237-238; Derviş, IV/18.

İkincisi:

"قَدْ كَانَ لَكُمْ آيَةٌ فِي فِئَتَيْنِ الْتَقَتَا"²²⁸.

“Bedir’de) karşı karşıya gelen şu iki grupta sizin için büyük bir ibret vardır”

Ayet, kafirlere hitap etmektedir ve "آيَةٌ فِي فِئَتَيْنِ الْتَقَتَا" ibaresi Bedir Gazvesinde kafirlerin malup olacaklarına dair bir ibret ve delalet bildirmektedir. Ayetin anlamı ‘Yüce Allah’ın sayıca daha az olan Müslümanlara nasıl yardım ettiğini ve sayıca daha çok olan Kafirleri nasıl hezimete uğrattığını görmediniz mi?’ şeklindedir.²²⁹

İrabı:

(في فئتين) جارّ ومجرور متعلق بمحذوف نعت لآية، وعلامة الجرّ الياء فهو مثني.²³⁰

Üçüncüsü:

"فَمَا لَكُمْ فِي الْمُنافِقِينَ فِتْنَيْنِ"²³¹.

“Size ne oluyor da münafıklar hakkında ikiye bölünüyorsunuz?”

Ayet, bazı münafıklar hakkında görüş anlaşmazlıklarına düştikleri için sahabenin uyarılması ile ilgilidir. Zira onlardan bir kısım bu münafıklar hakkında ‘kafir oldular’ diğer bir kısmı da ‘kafir olmadılar’ şeklinde görüş bildirerek ikiye bölünmüşlerdi.²³²

İrabı:

(فئتين) حال من ضمير الخطاب في (لكم) منصوبة وعلامة النصب الياء، لأنه

مثني.²³³

1.3.4. Ferîkân – İki Takım

فریق/Ferîkân, kelimesinin müfredi فريق، çoğulu ise فرقاء ve أفرقة şeklinde gelir. Sözlük anlamı da farklı şeylerden oluşan bir tâife anlamına gelir. الفرقَةُ ise insanlardan bir topluluk, tâife anlamındadır. فرقة ise فريق ya nazaran daha çok sayı ifade eder. el-A’râbi bir grup çocuk için ‘Bunlar kötülük taifesidir’ şeklinde bir ifadede bulunmuştur.²³⁴

²²⁸ Ali İmran, 3/13.

²²⁹ Tantâvî, Muhammed Seyyid, *et-Tefsîru’l-Vasît*, Dar Nahda, 1. Bs., Mısır, 1997, II/42; İbn Kesîr, IV/70.

²³⁰ es-Sâfi, III/121; ed-De’âs, I/126.

²³¹ Nisa, 14/84.

²³² et-Taberî, VIII/8,9,11.

²³³ es-Sâfi, V/121; ed-De’âs, I/212; İbn Manzûr, *Lisânu’l-‘Arab*, V/77.

²³⁴ er-Râzî, *Muhtar*, s. 238 el-Ezherî, *Tehzîbu’l-luğa*, I/98; İbn Manzûr, *Lisânu’l-‘Arab*, X/300-301.

الفريقان lafzı bu müsenna haliyle Kuran'da dört yerde geçmektedir. Bunlardan biri raf', diğer üçü ise cer makamındadır.

Raf' olan yer:

"..... أَنْ اعْبُدُوا اللَّهَ فَإِذَا هُمْ فَرِيقَانِ يَخْتَصِمُونَ"²³⁵.

"Semûd kavmine, "Allah'a kulluk edin" demesi için (kardeşleri Sâlih'i gönderdik.) Ama hemen birbiriyle çekişen iki grup oluverdiler."

Ayetin bağlam anlamı şu şekildedir: Hz. Salih kavmini/Semûd Allah'a davet etmeye başladığında, davet aedilenler arasında birbirine hasım iki grup vardı. Bunlardan biri Hz. Salih'e inanıp gedirdiğini tastik etmiş; diier grup ise getirdiği şeye inanmayarak Onu yalanlamışlardır."²³⁶

İrabı:

(فريقان) خبر مرفوع وعلامة الرفع الألف، لأنه مثنى.²³⁷

İkincisi:

".... فَأَيُّ الْفَرِيقَيْنِ أَحَقُّ بِالْأَمْنِ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ"²³⁸.

"Şimdi biliyorsanız (söyleyin), iki gruptan hangisi güvende olmaya daha lâyıktır?"

Hz. İbrahim, "Size zarar vermeyen taptıklarınızdan/putlardan nasıl korkasınız? Her türlü iş elinde olan şirk koştüğunuz Allah'tan neden korkmazsınız? İnanan ve şirk koşan iki gruptan hangisi daha doğrudur?" der.²³⁹

İrabı:

(الفريقين) مضاف إليه مجرور وعلامة الجرّ الياء لأنه مثنى.²⁴⁰

Üçüncüsü:

"مَثَلُ الْفَرِيقَيْنِ كَالْأَعْمَى وَالْأَصْمَى وَالْبَصِيرِ وَالسَّمِيعِ"....."²⁴¹.

Ayet, Yüce Allah'ın mümin ve kafir örnekleme ile ilgilidir. Zira Kafir, doğruyu duymayan sağır, onu görmeyen ködür. Mümin ise doğruyu duyar ve ondan faydalanır, onu görürük korur ve onu uygular.²⁴²

²³⁵ Neml, 27/45.

²³⁶ et-Taberî, XIX/47.

²³⁷ Derviş, VII/221; ed-De'âs, II/408-409.

²³⁸ Enam, 6/81.

²³⁹ el-Hâzin, *Lubâbu't-te'vîl fî meâni't-tenzîl*, II/130.

²⁴⁰ es-Sâfi, VII/205; ed-De'âs, I/317.

²⁴¹ Hud, 11/24.

²⁴² et-Taberî, XV/282; el-Beğavî, *Tefsîru'l-Beğavî*, IV/170; ez-Zemahşeri, *el-Keşşaf An Hakaiki Gavamidi't-Tenzil*, II/387.

İrabı:

(الفريقين) مضاف إليه مجرور وعلامة الجرّ الياء لأنه مثنى.²⁴³

Dördüncüsü:

" أَيُّ الْفَرِيقَيْنِ خَيْرٌ مَقَاماً وَأَحْسَنُ نَدِيًّا".²⁴⁴

Ayet, kafirlerin hakkı Kabul etmeyerek yaptıkları haclardan birini açıklamaktadır. Onlar, hakkı açıklayan ayetleri duyduklarında gereği gibi bu ayetlere muhalefet edemediler. Bunun yerine dünya nimetleri ile övünmeye başladılar ve diğerlerinden daha üstün olduklarını söyleyerek övündüler. Halbuki onlar gerçek durumu görmeyip dünyanın geçici nimetlerine sarılmışlardır. İrabı²⁴⁵ önceki gibidir.

1.4. İnsan Sıfatlarına Delalet Seden Müsenna İsimler

1.4.1. آخِرَان/Âharan - Diğer İkisi

Bu kelimenin müfredi آخِر, çoğulu ise آخِرُونَ ve آواخر 'dir. Sölükte ise أَفْعَل/ha'nın fethalı hali ile iki şeyden biri anlamına gelmektedir. Bu kelime kalıbında olup müennesi أُخْرَى şeklinde gelir. Bu kelime sıfat olarak kullanılır. Zira أَفْعَل sadece sıfat olur. آخِر lafzı ' رَجُلٌ آخِر /diğer adam ve آخِر تَوْب /diğer çamaşır' ifadelerinde olduğu gibi أُخْرَى /diğer anlamındadır. Bu lafzın aslı التَّأَخَّر kökündendir. أَفْعَل kalıbına sokulduğunda iki hemze bir araya gelir ve bu sebeple tek harf olan آ şeklini alır.²⁴⁶

Âharân/آخِرَان lafzı Kuran'da ikisi de Maide süresinde olmak üzere iki yerde geçmektedir.

İlki:

"..... اِنَّنَا نَدُوْا عَدْلٍ مِّنْكُمْ اَوْ آخِرَان مِّنْ غَيْرِكُمْ".²⁴⁷

Ayet, yolculukta müminlerin yaptıkları vasiyet hakkındadır. Yolculukta olduğu halde sizden birinin eceli yaklaşıncı Müslüman bir adam getirerek ona

²⁴³ Derviş, IV/334; es-Sâfi, XII/245-246; ed-De'âs, II/52.

²⁴⁴ Meryem, 19/73.

²⁴⁵ et-Taberî, XVIII/238; el-Beydavi, *Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Tevil*, IV/17.

²⁴⁶ İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, IV/12-13; el-Ezherî, *Tehzîbu'l-luğa*, VII/227; ez-Zebîdî, *Tâcu'l-arûs*; X/34-35.

²⁴⁷ Maide, 5/106.

malını varislere ulaştırması için vasiyette bulunması gerekir. Eğer mülüman birini bulamazsa kafir biriyle bu işi yapabilir. İkisi ihtiyatendir.²⁴⁸

İrabı:

(أَوْ آخَرَانِ) عاطفة ومعطوف على (اثنان) مرفوع وعلامة الرفع الألف؛ لأنه

مثنى²⁴⁹.

İkincisi:

"فَإِنْ عَثِرَ عَلَى أَنَّهُمَا اسْتَحَقَّا إِنَّمَا فَآخَرَانِ يَقُومَانِ مَقَامَهُمَا"²⁵⁰.

Eğer hakim ya da ölenin varisleri bundan sonra bu iki adamın kendilerinin kefil oldukları işte emin olmadıkları anlaşılırsa ölünün en yakını varislerden iki kişi bu görevi yapar. Bunlar önceki iki kişiden daha iyi yapacaklarına dair yemin ederler. Zira bu önceki iki kişi hakkıyla bu vasiyeti yerine getirmemişlerdi.²⁵¹

İrabı:

(فَآخَرَانِ) الفاء واقعة في جواب الشرط. آخران، مبتدأ مرفوع بالالف وقيل فاعل لفعل

محذوف فليحضر آخران.²⁵²

1.4.2. Evleyân – Daha İyi İkisi/أوليان

Evleyân/أوليان lafzının müfredi أولى, çoğulu da أولون ve والي şeklindedir. Sözükte الأولى بالشئ 'bir şeye diğerlerinden daha layık olma' anlamındadır. Çoğulu da هم الأولون şeklinde kullanılır. İkilisi الأوليان'dır. Bu kelimenin sonundaki elif-i maksureye müsenna halinde olduğu gibi nun/ن bitişirse fetha ile harekelenir²⁵³. أفعل kalıbında olup en yakın, en layık anlamına gelir. Dolayısıyla ismi tafdil kalında olup fiili يَتَّقُ وَتَّقِ babında يَلِي şeklindedir.²⁵⁴

Bu kelime Kuran'da müsenna olarak bir yerde geçmektedir.

"مِنَ الَّذِينَ اسْتَحَقَّ عَلَيْهِمُ الْأَوْلِيَانِ".²⁵⁵

²⁴⁸ .et-Taberî, XI/162; Tantâvî, *et-Tefsîru 'l-vasî li 'l-Kurâni 'l-Kerîm*, IV/322.

²⁴⁹ es-Sâfi, VII/45; Derviş, III/37; ed-De'âs, I/282.

²⁵⁰ Maide, 5/107.

²⁵¹ Tantâvî, *et-Tefsîru 'l-vasî li 'l-Kurâni 'l-Kerîm*, II/251; İbn 'Atiyye, *el-Muharrer el-Vecîz*, I/102.

²⁵² es-Sâfi, VII/47-48; ed-De'âs, I/282.

²⁵³ el-Ferâhîdî, *el-Ayn*, VIII/370.

²⁵⁴ es-Sâfi, VII/50.

²⁵⁵ Maide, 5/107.

Ayetin bağlam anlamı önce açıklanmıştı. أوليان ölen kimseye en yakın iki kişi, iki varis anlamındadır. Bu ikisi şahitliğe yani yemine en layık olandır²⁵⁶

İrabı:

(الأوليان) فاعل للفعل استحق مرفوع وعلامة الرفع الألف لأنه مثنى.²⁵⁷

1.4.3. حُسْنِيَّان /Husneyân – En İyi İki Kadın

Husneyân/حُسْنِيَّان lafzının müfredi حسنى dır ki bu da أَحْسَن ismi tafdilinin müennesidir. Çoğulu حُسْنِيَّات ile حُسْن şeklide gelir. Sözlükte ise ise şu iki ayette قُلْ هَلْ تَرَبَّصُونَ بِنَا إِلَّا إِحْدَى الْحُسْنَيَيْنِ²⁵⁹ üzere ” ve ” وَلِلَّهِ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى ”²⁵⁸ en iyi/layık olan anlamındadır. Saleb ”لَحُسْنِيَّان“ şehit olan ölüler ya da galip ve muzaffer olanlar” şeklinde tefsir etmiştir²⁶⁰.

حسنيين lafzı bu müsenna haliyle Kuran’da bir yerde geçmektedir

”قُلْ هَلْ تَرَبَّصُونَ بِنَا إِلَّا إِحْدَى الْحُسْنَيَيْنِ ”²⁶¹.

Bağlam anlamı ve tefsiri ise şöyledir: Ayet, Müslümanların başına gelen belalardan dolayı münafıkların sevinmesine cevaptır. İbn âdil tefsirinde şöyle der:

“Ey Münafıklar! Siz kötü şeyler bekliyorsunuz. Ne var ki iki iyilikten ister zafer olsun ister ganimet olsun biz başaracağız ve dünyada mala ve zafere kavuşacağız ahirette ise büyük sevaba ulaşacağız, şehadet de ahirette bize verilen büyük ecir ile olacaktır.”²⁶²

İrabı:

(الْحُسْنَيَيْنِ) مضاف إليه مجرور وعلامة جره الياء؛ لأنه مثنى.²⁶³

²⁵⁶ es-Semerkandî, *Bahru’l’ulûm*, XII/210

I.426 /

²⁵⁷ es-Sâfi, VII/48; Derviş, III/39.

²⁵⁸ Araf, 7/180.

²⁵⁹ Tevbe, 9/52.

²⁶⁰ İbn Manzûr, *Lisânu’l-‘Arab*, XIII/116; İbn Sîde, II/198-196; ez-Zebîdî, XXXIV/420.

²⁶¹ Tevbe, 9/52.

²⁶² İbn âdil el-Hanbelî, Ebû Hafz Serâcuddin, *el-Lubâb fî ilûmi’l-Kitâb*, tah. Şeyh Adil Ahmed, Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, I. Baskı, Beyrut, h.1419, XV/237.

²⁶³ es-Sâfi, X/359; ed-De’âs, I/461.

1.4.4. خالدان/Hâlidân – İki Sonsuz

Bu kelimenin müfredi خَالِد çoğulu ise خَوَالِد'dir. Sözlükte ise bir yurtta/evde çıkmadan kalma işinin devam etmesidir. خَلَدَ يَخْلُدُ خُلُودًا وَخُلُودًا fiili kalmak, ikamet etmek anlamına gelir. دَارُ الْخُلْدِ/Dârulhuld, ehlinin orada kalmasından dolayı ahiret için kullanılır. خَلَّدَهُم ile قَدْ أَخْلَدَ اللَّهُ أَهْلَ دَارِ الْخُلْدِ فِيهَا ve خَلَّدَهُ اللَّهُ وَأَخْلَدَهُ تَخْلِيدًا tabirleri kullanılır. Aynı şekilde Cennet ehli için خَالِدُونَ مُخَلَّدُونَ آخِرَ الْأَبَدِ/Ahirette sonsuz kalanlar, denilir.²⁶⁴

Hâlidân/خالدان Kuran'da bir yerde geçmektedir.

عَاقِبَتُهُمَا أَنَّهُمَا فِي النَّارِ خَالِدَيْنِ فِيهَا"²⁶⁵.

Allah bu ayette şeytan ile ona uyan insanın gideceği yerin Cehennem olduğunu ve orada ebedi kalacaklarını vurgulamaktadır.²⁶⁶

İrabı:

(خَالِدَيْنِ) حال من ضمير الاستقرار الذي هو خبر أَنَّ منصوب وعلامة نصب الياء

لأنه مثنى.²⁶⁷

1.4.5. خصمان/Hasmân – İki Hasım

Bu kelimenin müfredi خَصِم çoğulu ise خُصُوم şeklindedir. Sözlükte خَصِم خَاصَمَهُ خِصَامًا وَمُخَاصَمَةً halindeki cümle, mücadele oldu anlamına gelir. فَخَصَمَهُ يَخْصِمُهُ خِصْمًا ise delil birine galip/üstün geldi, anlamındadır. اِخْتَصَمَ الْقَوْمُ ile اِخْتِصَامٌ ve التَّخَاصُمُ/Husumet mastarı denilir. خَصِم lafzı şeklen müfret olup anlam olarak çoğuldur, bazen müsenna ve cemi için de kullanılır.²⁶⁸

Hasmân/خصمان lafzı Kuran'da iki yerde geçmektedir.

İlki:

"هَذَانِ خَصْمَانِ اخْتَصَمُوا فِي رَبِّهِمْ"²⁶⁹.

²⁶⁴ İbn Manzûr, III/164; el-Fererâhidî, *el-'Ayn*, IV/231-231; el-Cevherî, *es-Sihâh tâcu'l-'arûs sîhâhu'l-'Arabîyye*, II/469.

²⁶⁵ Haşr, 59/17.

²⁶⁶ et-Taberî, XXIII/297.

²⁶⁷ Derviş, X/52; ed-De'âs, III/329.

²⁶⁸ İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, XII/180..

²⁶⁹ Hac, 22/19.

Ayetin bağlam anlamı ile ilgili olarak iki hasımdan ne kastedildiği hakkında müfessirler arasında ihtilaf vardır. Bir kısmı, iki gruptan biri iman ehli; değeri ise Bedir savaşında öne çıkan Kureyş müşriklerinin putlarına tapanlardır, demektedir²⁷⁰.

İrabı:

(خَصْمَان) خبر مرفوع بالالف؛ لأنه مثنى.²⁷¹

İkinci yer:

"قَالُوا لَا تَخَفْ خَصْمَانِ بَغَى بَعْضُنَا عَلَى بَعْضٍ"²⁷².

Ayet iki hasmın Hz. Davut'un yanına girerek onu muhatap almalarından bahseder. Bu halde kendisinde korku ve çekinme emareleri görülmüştür²⁷³.

İrabı:

(خصمان) خبر لمبتدأ محذوف تقديره نحن مرفوع بالالف، لأنه مثنى.²⁷⁴

1.4.6. Karneyn – İki Boynoz/قرنين

Bu kelimenin müfredi قَرْن çoğulu ise قُرُون şeklindedir. Sözlük anlamı, öküz vb. hayvanın boynozu demektir. Çoğulu قُرُون olup başka kalıpta teksiri yapılmaz. Müennesi ise قَرْنَاء'dır.²⁷⁵ Keçi ve çebiş boynozu için de kullanılır. Genellikle isim tamlaması olarak ذو القرنين/iki boynoz sahibi şeklinde kullanılır. İskenderiye şehrinin banisi Büyük İskender için de bu terim kullanılmıştır²⁷⁶.

Kuran'da الْقَرْنَيْن lafzı üç yerde geçmektedir.

İlki:

"وَيَسْأَلُونَكَ عَنْ ذِي الْقَرْنَيْنِ قُلْ سَأَتْلُو عَلَيْكُمْ مِنْهُ ذِكْرًا"²⁷⁷.

Ayetin bağlamı: Birileri Müşriklerden, Hz. Peygambere Zülkarney hakkında, onun durumu ve kıssasını sormalarını istediler. Bu talepte bulunanlar

²⁷⁰ et-Taberî, XVIII/587.

²⁷¹ ed-De'âs, II/306; es-Sâfi, XVII/101.

²⁷² Sad, 38/21.

²⁷³ el-Begavî, Tefsîru'l-Beğavî, VII/80.

²⁷⁴ ed-De'âs, II/306; es-Sâfi, XXIII/121.

²⁷⁵ İbn Manzûr, Lisânu'l-'Arab, XIII/331.

²⁷⁶ Derviş, VI/20; ez-Zeccâc, Meâni'l-Kurân, III/208.

²⁷⁷ Kehf, 18/83.

Ehlikıtap kavmi idi.²⁷⁸ Hatta Yahudiler imtihan amaçlı Zülkarneyn hakkında Hz. Peygambere sorarlardı²⁷⁹.

İrabı:

(ذِي) اسم مجرور وعلامة جره الياء لأنه من الأسماء الخمسة (الْقَرْنَيْنِ) مضاف إليه مجرور بالياء لأنه مثنى.²⁸⁰

İkinci yer:

"قُلْنَا يَا ذَا الْقَرْنَيْنِ إِمَّا أَنْ تُعَذِّبَ وَإِمَّا أَنْ تَتَّخِذَ فِيهِمْ حُسْنًا"²⁸¹.

Ayetin bağlamı: “İlham yoluyla ona şöyle dedik: Ya küfürlerinden dolayı öldürerek onlara azap edeceksin ya da onlar hakkında irşat ve şeriatı öğreterek bir iyilik düşüneceksin.”²⁸²

İrabı:

(الْقَرْنَيْنِ) مضاف إليه مجرور بالياء لأنه مثنى.²⁸³

Üçüncü yer:

"قَالُوا يَا ذَا الْقَرْنَيْنِ إِنَّ يَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ مُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ"²⁸⁴.

Ayet, iki dağ arasındaki baraj halkından; Yacuc ve Mecuc’ten iki insan kabilesinden bahsedilmektedir. Onlar yeryüzünde ölüm, tahribat, zulüm, gasp vs şekillerde envai çeşit fesat çıkarmakta idiler²⁸⁵.

Önceki ayetteki irab burada da geçerlidir.

1.4.7. شهيدان/Şehîdân – İki Şehit/Şahit

Bu kelimenin müfredi شهيد çoğulu ise شهداء ve أشهاد şeklindedir. Sözlükte ise şu anlamlara gelir: شهد fiilinde türemiş olup bulunma, bilgi ve bildirme. Dolayısıyla şahitlik bütün bu anlamları içerir ve يشهد شهادة denilir. مشهد ise

²⁷⁸ et-Taberî, *Camîu'l-beyân*, XVIII/92

²⁷⁹ ez-Zeccâc, *Meâni'l-Kurân*, III/208.

²⁸⁰ es-Sâfi, XVI/243; ed-De'âs, II/229.

²⁸¹ Kehf, 18/86.

²⁸² el-Beydavi, *Envaru't-Tenzîl ve Esraru't-Tevîl*, II/292.

²⁸³ es-Sâfi, XVI/244; ed-De'âs, II/230.

²⁸⁴ Kehf, 18/94.

²⁸⁵ el-Beğavî, *Tefsîru'l-Beğavî*, V/204.

insanların bulunduğu yer ve şahitlik eden tutanak anlamına gelir. اسْتَشْهَدَ ise istiṣhat etmek, şahitlik istedi, anlamına gelir. Şehadet/شهادة kesin haber anlamındadır²⁸⁶.

Şehîd/شهيد kelimesi müsenna olarak Kuran’da bir yerde geçmektedir.

وَاسْتَشْهَدُوا شَهِيدَيْنِ مِنْ رَجَالِكُمْ²⁸⁷.

“Erkeklerinizden iki şahidi de tanık tutun.”

Ayetin bağlam anlamı امرأتان lafzında geçmiştir.

İrabı:

(شَهِيدَيْنِ) مفعول به عامله استشهدوا منصوب، وعلامة نصبه الياء؛ لأنه مثنى.²⁸⁸

1.4.8. صالحان /Sâlihân – İki Salih

Bu kelimenin müfredi صالح çoğulu ise صالحون , صَلَاحٌ , صَلَاحَاءٌ ve صَلَاحٌ şeklinde. Sölkte fesat kelimesinin zıddı olarak kullanılır. Sülasi fiili birinci babta kullanılır ve صَلَحَ يَصْلُحُ وَيَصْلُحُ صَلَاحاً وَصُلُوحاً denilir. صَلَحَ الشَّيْءُ صَلَحَ صَلَحٌ şeklinde de okunur. صَلَحَ يَصْلُحُ denildiği gib lam’ın fethası ile صَلَحَ صَلُوحاً şeklinde de okunur. Salih/sâlih ise görevlerini en iyi bir şekilde yapan kişi, demektir²⁸⁹.

Salihân/صالحان kelimesi Kuran’da bir kere geçmektedir.

"كَانَتْ تَحْتَ عَبْدَيْنِ مِنْ عِبَادِنَا صَالِحَيْنِ"²⁹⁰.

Ayet, kıyamet günü nesep ve akrabalığın kafirleri azaptan kurtarmayacağına dair örnekleme yapmaktadır. İkrime’den “Onların hiyanıtları müşrik olmaları sebebiyledir” şeklinde rivayet vardır²⁹¹.

İrabı:

(صَالِحَيْنِ) صفة عبدین مجرور وعلامة الجر الياء، لأنه مثنى.²⁹²

²⁸⁶ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, III/238; el-Kazvînî, er-Râzî, Ahmed b. Fâris, *Mu'cemu Mekâyisi'l-luğa*, tah. Abdusselam Muhammed Harun, Dâru'l-Fikr, 1979, III/221.

²⁸⁷ Bakara, 2/282.

²⁸⁸ es-Sâfi, III/85.

²⁸⁹ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, II/516; el-Kazvînî, *Mekâyisi'l-luğa*, III/303.

²⁹⁰ Tahrim, 66/10.

²⁹¹ et-Taberî, XXIII/497; el-Beğavî, *Tefsîru'l-Beğavî*, VIII/170 es-Semerkindî, *Bahru'l-ulûm*, III/471;

²⁹² es-Sâfi, XXIX/9; ed-De'âs, III/359.

1.4.9. كَامِلَان/Kâmilân – İki Kamil

Bu kelimenin müfredi كَامِل çoğulu ise كَمَلَة şeklindedir. Sözlükte كَمَل ile ilgili üç tür farklı kullanım vardır. كَمَل الشَّيْء يَكْمُل وَكَمِل وَكَمِل كَمَالاً وَكُمُولاً. kaf/ك harfi damme, fetha ve kesra ile okunabilir. Kesralı olan ise en az kullanılanıdır. Anlamı da sıfatları veya cüzleri tamamlandı demektir. كَمَل الشَّهْر ay tamamlandı demektir. Tamam olan şeye de كَامِل denilir²⁹³.

Kâmilân/كاملان lafzı Kuran'da bir kere geçmektedir.

"وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ أَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ"²⁹⁴

Ayet kadınların çocuklarını iki yıl emzireceklerine dairdir. "تِلْكَ عَشْرَةٌ" Ayet kadınların çocuklarını iki yıl emzireceklerine dairdir. 295" كَامِلَةٌ" çünkü Araplar bazı havl/yılı havel, bazı şehri/ayı da شهر/شهر olarak adlandırmışlardır²⁹⁶.

İrabı:

(كاملين) نعت لـ حولين منصوب مثله وعلامة النصب الياء مفعول به منصوب

وعلامة الياء؛ لأنه مثنى.²⁹⁷

1.4.10. مُؤْمِنَان/Mu'minân – İki Mümin

Bu kelimenin müfredi مُؤْمِن çoğulu ise مُؤْمِنُون şeklindedir. Bu kelime dörtlü fiil olan آمَن'den ismi fail kalıbındadır. Sözlükte ise üçlü/sülasi fiilin anlamı korkunun/خوف/in zıddı olan أَمَان/güven şeklindedir. آمِنُ فُلَانٍ يَأْمُنُ أَمْنًا وَأَمْنًا وَأَمْنَةً. آمِنُ فُلَانٍ يَأْمُنُ أَمْنًا وَأَمْنًا وَأَمْنَةً. İman/إيمان ise tasdik anlamına gelir. İnanarak tasdik eden kimseye de mü'min/مؤمن denilir²⁹⁸.

Mu'min/مؤمن lafzı müsenna olarak Kuran'da bir yerde geçmektedir.

"وَأَمَّا الْغُلَامُ فَكَانَ أَبَوَاهُ مُؤْمِنَيْنِ"²⁹⁹.

"Erkek çocuğa gelince, onun anne babası, mümin kimselerdi."

Bağlam anlamı أَبَوَان lafzında açıklanmıştır.

²⁹³ İbn Manzûr, *Lisânu 'l-Arab*, XI/598; el-Kazvînî, *Mekâyîsu 'l-luğa*, V/139.

²⁹⁴ Bakara, 2/233.

²⁹⁵ Bakara, 2/196.

²⁹⁶ el-Beğavî, *Tefsîru 'l-Beğavî*, I/277.

²⁹⁷ es-Sâfi, III/488.

²⁹⁸ İbn Manzûr, *Lisânu 'l-Arab*, XIII/21; el-Kazvînî, *Mekâyîsu 'l-luğa* I/133.

²⁹⁹ Kehf, 18/80.

İrabı:

(مُؤْمِنِينَ) خبر (كان) منصوب بالياء؛ لأنه مثنى³⁰⁰.

1.4.11. مبسوطان/Mabsûtâtân – İki Mabsut/Mutlu

Bu kelimenin müfredi مبسوطه çoğulu ise مبسوطات şeklindedir. Bu müsenna lafız بسط fiilinden türetilmiştir. Sözlükte bir şeyi açmak, sermek anlamlarına gelir. مبسوط يده في الإنفاق denilir ki parmaklarını açtı, anlamına gelir. infakta maksadı aştı, anlamındadır³⁰¹.

Mabsûtâtân/مبسوطتان lafzı Kuran'da bir kere geçmektedir.

"بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ"³⁰².

Ayet Allah'ı cimrilikle itham etmelerinden dolayı Yahudilere cevap olarak gelmiştir. Onlara önce "يَدُ اللَّهِ مَغْلُولَةٌ" sonra da "بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ" ayeti indirilerek tam tersine Allah'ın çok cömert olduğu belirtilmiştir³⁰³.

İrabı:

(مبسوطتان) خبر مرفوع وعلامة الرفع الألف، لأنه مثنى³⁰⁴.

1.4.12. متتابعان/Mutetâbiân – İki Tabi

Bu kelimenin müfredi متتابع çoğulu ise متتابعون şeklindedir. Sözlükte تَبَعَ bir şeyi izlemek ve تَبِعْتُ الشَّيْءَ ثُبُوعاً izinden gittim anlamına gelmektedir. متتابع ise تبع fiilinin beşli/humasisinden türemiş مُتَفَاعِل kalıbında ismi faildir. Ta/ت, ba/ب ve ayn/ع kök harflerdir. Birinin peşinden gidilince تَبِعْتُ فَلَاناً; birine katılınca, ilhak olununca أَتَّبَعْتُهُ denilir. Peş peşe gelen şeyler için de تَتَابَعَت الأشياء ifadesi kullanılır³⁰⁵.

متتابع lafzı müsenna olarak Kuran'da iki yerde geçmektedir.

İlki kasden öldürme ayetindendir. İkincisi ise zihar ayetindendir. Her iki kullanım da aynı şekildedir.

³⁰⁰ ed-De'âs, II/229.

³⁰¹ İbn Manzûr, *Lisânu 'l- 'Arab*, VII/257; el-Kazvînî, *Mekâyîsu 'l-luğa*, I/247.

³⁰² Maide, 5/65.

³⁰³ el-Vâhidî, *el-Vasît fi 't-tefsîr*, II/340. et-Taberî, X/450.

³⁰⁴ ed-De'âs, I/266.

³⁰⁵ İbn Manzûr, *Lisânu 'l- 'Arab*, VIII/27; el-Kazvînî, *Mekâyîs*, I/362.

"فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ"³⁰⁶.

Ayetin bağlam anlamı: Eğer azat edecek mumin bir köle bulamıyorsa peş peşe iki ay oruç tutması gerekir³⁰⁷.

İrabı:

(متتابعين) نعت لـ شهرين مجرور وعلامة الجر الياء؛ لأنه مثنى.³⁰⁸

1.4.13. مُتَلَقِّانَ/Mutelakkıyân – İki Yazıcı Melek

Bu kelimenin müfredi مُتَلَقٍّ çoğulu ise مُتَلَقِّونَ şeklindedir. Sözlükte veren birinden bir şeyi almak, anlamına gelir. İnsalnadan sadır olunca söz ve amelleri tescil etmek anlamına nakledilmiştir. Beşli fiil olan تَلَقَّى'nın مُتَفَعِّلِ vezninde ismi failidir. Ezber ve yazıyla bir şeyi korumak anlamına gelir. مُتَلَقِّانَ lafzı insan amellerini yazan iki melek anlamına gelmektedir³⁰⁹.

Mütelekkıyân/مُتَلَقِّانَ, Kuran'da bir defa geçmektedir.

إِذْ يَتَلَقَّى الْمُتَلَقِّانِ عَنِ الْيَمِينِ وَعَنِ الشِّمَالِ قَعِيدٌ³¹⁰.

Ayetin bağlamı: Her insan için bir sağından diğeri solundan iki melek vardır. Sağdaki iyilikleri; soldaki ise kötülükleri yazar³¹¹.

İrabı:

(الْمُتَلَقِّانِ) فاعل مرفوع وعلامة الرفع الياء، لأنه مثنى.³¹²

1.4.14. مُسْلِمَانِ/Muslimân – İki Müslüman

Bu kelimenin müfredi مُسْلِمٌ çoğulu ise مُسْلِمُونَ şeklindedir. Sözlükte سَلِمَ يَسْلَمُ fiilinin مُسْلِمٌ أسْلَمَ يُسْلِمُ fiilinin şeklinde ayıplardan beri olmak, anlamındadır. Dörtlü أسْلَمَ يُسْلِمُ fiilinin ismi failidir. أسْلَمَ الرجل Adam İslam'a girdi yani müslüman oldu, anlamına gelir³¹³. Bu lafız Kuran'da bir yerde geçmektedir.

³⁰⁶ Nisa, 4/92; Mücadele, 58/4.

³⁰⁷ et-Taberî, IX/55.

³⁰⁸ Derviş, II/296 – X/295; es-Sâfi, V/132.

³⁰⁹ es-Sâfi, XXVI/308; İbn 'Aşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, XXVI/301; en-Nesefî, *Medâriku't-tenzîl ve hakâiku't-te'vîl*, III/364; İbn Kesîr, tah. Selâme, VII/398; el-Ezherî, *Tehzîbu'l-luğa*, I/137.

³¹⁰ Kaf, 50/17.

³¹¹ et-Taberî, XXII/344.

³¹² es-Sâfi, XXVI/308; ed-De'âs, *I'râbu'l-Kurân*, III/258.

³¹³ İbn Manzûr, *Lisânu'l'Arab*, XII/289 el-Kazvînî er-Râzî, *Mekâyîs*, III/90.

"رَبَّنَا وَاجْعَلْنَا مُسْلِمَيْنِ لَكَ"³¹⁴.

Ayet Hz. İbrahim ve Hz. İsmail'in duası ile ilgili olup "Bizi sana itaat eden, senin hükmüne bağlı kalan iki kişi kıl" şeklindedir³¹⁵.

İrabı:

(مسلمين) مفعول به ثان منصوب و علامة النصب الياء؛ لأنه مثنى³¹⁶.

1.4.15. مُدْهَمَّتَان/Mudhâmmetân – İki Siyah

Bu kelimenin müfredi مدهم dır. Sözlükte دهم kökü siyahlık anlamındadır. Altılı/südâsî ادهم fiilinin hem ismi faili hem de ismi mefulu olarak kullanılır. Her iki mana da ayetin bağlamına uygundur. Vezni إفعال'dır. مُدْهَمَّتَان/mühammetân gözlerinin rengi yeşil ile siyaha kayan iki siyah gözlü kadınlar, demektir. ez-Zeccâc "O iki siyaha çalan yeşil gözlülerdir. Aynı şekilde olgunlaşan ve siyaha çalan her bitki için de kullanılır"³¹⁷ der.

Kuran'da مُدْهَمَّتَان kelimesi bir yerde geçmektedir. Bu lafız tek başına müstakil bir ayettir.³¹⁸

"مُدْهَمَّتَان".

Ayet, ahiret nimetlerinden bahsetmektedir. el-Maverdi مُدْهَمَّتَان ile ilgili olarak üç farklı görüşün olduğunu söyler: İlki: İbn Abbas'ın görüşü olan 'iki yeşil'; ikincisi Mücahid'in görüşü olan 'iki siyah' anlamıyan gelen دهمه'den alınmıştır; üçüncüsü ise Katâde'nin görüşü olan 'nîme anlamında iki yeşildir'³¹⁹.

İrabı:

(مدهماتان) خبر لمبتدأ محذوف تقديره هما، أي: هما مدهماتان³²⁰.

³¹⁴ Bakara, 2/128.

³¹⁵ et-Taberî, III/73.

³¹⁶ Derviş, I/186; ed-De'âs, I/54.

³¹⁷ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, XII/209; el-Kazvînî, *Mekâyis*, II/307.

³¹⁸ Rahman, 55/64.

³¹⁹ Maverdî, *en-Nuket*, V/196.

³²⁰ Derviş, IX/420; el-Âlusî, XIV/120.

1.4.16. نَضَاحَتَان/Neddâhatân – İki Fışkıran Pınar

Bu kelimenin müfredi نَضَاحَتَان çoğulu ise نَضَاحَات şeklindedir. Sözlükte نَضَحَ نَضْحًا şeklinde kullanılır. النَّضْحُ ise kaynağından fışkıran suyun şiddeti demektir. فَعَال vezninde sıfatı mübalağalı ismi faildir³²¹

Kuran’da bir yerde geçmektedir.

فِيهِمَا عَيْنَانِ نَضَّاحَتَانِ³²².

Ayetin bağlamı: İki cennette fışkıran iki pınar vardır ki suyu hiç kesilmez. Suyun fışkırması göze son derece hoş gelir³²³

İrabı:

(نَضَّاحَتَان) صفة (عينان) مرفوعة وعلامة الرفع الألف لأنه مثنى.³²⁴

1.4.17. يَتِيمَان/Yetîmân – İki Yetim

Bu kelimenin müfredi يَتِيم çoğulu ise يَتَامَى ve يَتَامَى şeklindedir. Sözlükte ise يَتَمَّ يَتِيمًا يَتِيمًا kökünden yalnız kalmak anlamındadır. Bülüg çağına erişmeden çocuk babasını kaybederse يَتَم الصبي denilir.³²⁵

يَتِيمَان lafzı müsenna olarak Kuran’da bir yerde geçmektedir.

وَأَمَّا الْجِدَارُ فَكَانَ لِغُلَامَيْنِ يَتِيمَيْنِ فِي الْمَدِينَةِ³²⁶.

“Duvara gelince o, şehirde iki yetim çocuğun idi;”

Bağlam anlamı غُلَامَان lafzı izah edilirken geçmiştir.

İrabı:

(يَتِيمَيْن) صفة لـ (لغلامين) مجرورة وعلامة الجر بالياء.³²⁷

³²¹ İbn Manzûr, *Lisânu'l'Arab*, III/61; ez-Zebidî, *Tâcu'l-'Arûs*, VII/357.

³²² Rahman, 55/66.

³²³ el-Hâzin, *Lubâbu't-te'vîl fî meâni't-tenzîl*, IV/232.

³²⁴ es-Sâfi, XXVII/104; Dervîş, I/186.

³²⁵ İbn Manzûr, XII/645; İbn Sîde, el-Muhkem, IX/529; elKazvînî er-Râzî, Mekâyîs, VI/154; ez-Zebidî, *Tâc*, XXXIV/134.

³²⁶ Kehf, 18/82.

³²⁷ Dervîş, VI/11; ed-De'âs, II/229.

İKİNCİ BÖLÜM

ORGAN VE CÂMİDLERE DELALET MÜSENNA İSİMLER

Bu bölümde Kuran-ı Kerim bağlamında tesniye sıygasıyla kullanılan lafızlar ele alınmıştır. Bu lafızlar Kuran'daki nüzul sırasına göre tertip edilmiş, müfredi belirtilmiş ve az bilinen kelimeler kapsamında olması durumunda da biraz açıklama eklenmiştir. Merfu, mansub ve mecrur halleriyle Kuran'da kaç defa geçtiği belirtilmiştir. Manayı tam olarak ortaya koymak için gerekli olması durumunda, inceleyeceğimiz kelimenin içinde bulunduğu ayeti bütün olarak ele aldık. Kelime önce dilsel açıdan incelenmiş, sonra Metindeki anlamı üzerinde durulmuş, ardından da irab yönünden ele alınmıştır.

Bu kelimeler bazen tek başına gelir ki bu durumda sonundaki nun harfi varlığını korur. Bazen de tamamen şeklinde gelir ki bu durumda nun harfi düşmüş olur.

Bu bölüm iki kısma ayrılmıştır:

Birinci Kısım: İnsan vücudundaki azalara delalet eden isimler (Hayvanlar da dahil).
 (iki) ساقیها (iki ayak) رجلین ، ذراعیه (iki kolu) ، جناحیه (iki kanadı) ، اذنیه (iki kulağı) ،
 (iki ökçe) الکعبین ، (iki göz) ، عینان (iki topuğu) ، عقبیه (iki dudak) ، شفّتین (bacağı) ،
 (iki el) ، یدان (iki yol) ، النجدین (iki kalb) ، قلبین (iki avucu) ، کفیه .

İkinci Kısım: Eşyalara delalet eden isimler.

(iki) جنتان ، (iki tür) ، الثقلان (iki delil) ، برهانان (iki deniz) ، البهران (iki ayet) آیتین
 ، (iki yay) القوسین ، (iki sedef) ، الصّدَقَینِ (iki set) ، السّدَّینِ (iki sihir) ، سحران (bahçe)
 ، (iki ayakkabı) نعلین .

2.1. Vücut Organlarına Delalet Eden Müsenna İsimler

2.1.1. أُذُنَان/Üzunân - İki Kulak

الأذن ve الأذن çoğulu أُذُن Müfredi İnsan ve hayvanların duyu organıdır. Testi, ibrik ve kavanoz gibi şeylerin kulpu için de kullanılır.³²⁸

Kuran-ı Kerim’de tesniye şekilde nun’u mahzuf olarak bir defa geçmektedir. Yüce Allah’ın şu sözünde bir yerde geçmektedir: *وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِ آيَاتُنَا* Ona âyetlerimiz okunduğu zaman; onları hiç işitmemiş gibi, kulağında bir ağırlık var da büyüklenerek arkasını döner.³²⁹

Metindeki Manası: Hakikati anlamaktan yüz çeviren anlamında kullanılmıştır. *"كَأَنَّ فِي أُذُنَيْهِ وَقْرًا"* kulağında bir ağırlık var da ondan dolayı hakkı duyamamaktadır.³³⁰

İrab: (فِي أُذُنَيْهِ) Harfî cer ve mecrur كَأَنَّ ‘nin şeddeli, mukaddem haberine muteallıktır. (وَقْرًا) Muahher ve mansub ismidir.³³¹

2.1.2. جَنَاحَان/Cenâhân - İki Kanat

أجنحة ve أجنح çoğulu جناح Müfredi الجناح lafzının müfredi kuşların bilinen organı kanat olup, türememiş bir isimdir. Sülasilerin, birinci, ikinci ve üçüncü babında kullanılan ve meyletmek anlamındaki kelimeden alınmıştır. Yüce Allah şöyle buyurur: *"وَإِنْ جَاءُوا لِلسَّلَامِ فَاجْبَحْ لَهُا"* “Eğer onlar barışa yanaşırlarsa sen de ona yanaş.”³³² Yani sana meylederlerse. *الجَنَاحَان* şeklinde isimlendirilmesi de iki tarafa yöneldiğinden dolayıdır.³³³

Kuran-ı Kerim’de nunu hazfedilmiş şekilde bir yerde Yüce Allah’ın şu sözünde geçmektedir: *"وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا طَائِرٍ يَطِيرُ بِجَنَاحَيْهِ إِلَّا أُمَمٌ أَمْثَلُكُمْ"* “Yeryüzünde gezen her türlü canlı ve (gökte) iki kanadıyla uçan her tür kuş, sizin gibi birer topluluktan başka bir şey değildir.”³³⁴

³²⁸ el-Mu’cemu’l-Vasit, Mecmau’l-Lugati’l-Arabiyye, Kahire, I/11.

³²⁹ Lokman, 31/7.

³³⁰ et-Taberî, Camiu’l-Beyan, Tah. Şakir, XX/131; ez-Zemahşeri, el-Keşşaf An Hakaiki Gavamidi t-Tenzil, III/490; Kurtubi, XIV/52.

³³¹ es-Safi, el-Cedvel fi İrabi’l-Kur’an, XXI/71; ed-De’âs, İrabu’l-Kur’an, III/25.

³³² Enfal, 8/61.

³³³ İbn Manzur, Lisanu’l-Arab, II/428; el-Kazvini er-Razi, Mekayisu’l-Luğa, I/484.

³³⁴ En’am, 6/38.

Metindeki manası: Zeccac şöyle der: Yüce Allah'ın yeryüzünde yarattığı bütün hayvanlar ya yerde hareket eder ya da uçar. Ayette geçen “Kanatları ile uçan kuşlar” sözünden bunlar kastedilir. Kanat kelimesi tekid için söylenmiştir. Dişi koyun, ağzımdaki kelime ve ayaklarımla yürüdüm sözlerinde olduğu gibi.³³⁵

İrab: (بِجَنَاحَيْهِ) ب Ba harfi cerdir. Mecrur isimdir ve cer alameti ي ye'dir. Çünkü tesniyedir. ن nun izafetten dolayı hazfedilmiştir.³³⁶

2.1.3. نِزَاعَان/Zirâ'ân - İki Kol

نِزَاعَان lafzının müfredi نِزَاع kalıbında fa harfinin kesralı okunuşu ile ve çoğulu أُنْزِع şeklidir. Sözlükte zira, ذَرْعُ فُلَانٍ يَذْرَعُ ذَرْعاً dan alınmıştır. Falanca kolunu uzattı anlamındadır. Zira bilinen uzvun türememiş ismidir. Dirsek ile orta parmağın ucu arasındaki kısımdır. Dişidir, bazen müzekker olarak da kullanılır.³³⁷

Kuran-ı Kerim'de nunu hazfedilmiş şekilde bir yerde Yüce Allah'ın şu sözünde geçmektedir: "وَكَلْبُهُمْ بَاسِطٌ زِرَاعِيهِ بِالْوَصِيدِ" Köpekleri de mağaranın girişinde iki kolunu uzatmış (yatmakta idi).³³⁸

Metindeki manasına gelince, kelime Ashab-ı Kehf kıssasında geçmektedir. Onların kaçışlarında bir köpek onlara katılmıştı. Yolculuklarında onlarla beraber olan köpek, mağaranın kapısında kollarını uzatmıştı. Sanki onlara ulaşılmasını engelliyor, onları koruyor gibiydi. Vasid kelimesinin manası mağaranın kapıya yakın olan kısmı veya kapının kendisidir.³³⁹

İrab: (نِزَاعِيهِ) İsm-i Fail olan بَاسِط kelimesinin mefulüdür. Mansubdur ve nasb alameti tesniye olduğu için ي ye'dir. ن Nun izafetten dolayı düşürülmüştür.

• He zamiri de muzafun ileyhtir.³⁴⁰

³³⁵ el-Vahidi, *el-Vasit*, II/267.

³³⁶ es-Safi, *el-Cedvel fi İrabi'l-Kur'an*, VII/137; ed-De'âs, *İrabu'l-Kur'an*, I/301.

³³⁷ İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab*, VIII/93; el-Kazvini er-Razi, *Mekayisu'l-Luğa*, II/350.

³³⁸ Kehf, 18/18.

³³⁹ el-Vahidi, *el-Vasit*, VIII/488.

³⁴⁰ Derviş, *İrabu'l-Kuran ve Beyanuhu*, 5/553.

2.1.4. رِجْلَان/Riclân - İki Ayak

أَرْجُلٌ Müfredi رَجُلٌ Çoğulu

Sözlükte الرَّجْلُ Ra harfinin esreli ve cim harfinin sakin okunuşuyla, bilinen uzvun türememiş ismidir. Müennes/dışidir.³⁴¹

Kuran-ı Kerim'de bir yerde Yüce Allah'ın şu sözünde geçmektedir: "وَاللَّهُ خَلَقَ كُلَّ دَابَّةٍ مِنْ مَاءٍ فَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلَى بَطْنِهِ وَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلَى رِجْلَيْنِ وَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلَى أَرْبَعٍ يَخْلُقُ اللَّهُ مَا يَشَاءُ" "Allah bütün canlıları sudan yarattı. İşte bunlardan bir kısmı karnı üzerinde sürünür, kimi iki ayak üzerinde yürür, kimisi dört ayak üzerinde yürür. Allah dilediğini yaratır."³⁴²

Metindeki manası: Bu ayet Yüce Allah'ın eşsiz yaratmasına delalet eder. O'nun yarattıkları arasında insan ve kuşlar gibi iki ayağı üzerinde yürüyenler vardır.³⁴³

İrab: (رجلين) Harfi Cer ile mecrur bir isimdir. Tesniye olduğu için cer alameti ي Ya'dır.³⁴⁴

2.1.5. سَاقَان/Sâkân - İki Bacak

أَسْوَقٌ ve سَيْقَانٌ , سَوْقٌ Müfredi سَاقٌ Çoğulu

Sözlükte: السَّاق Bilinen uzvun (bacak) adıdır. İlk iki harfin fethalı okunuşuyla فَعْلٌ veznindedir. İnsanın topuk ile dizi arasındaki kısmıdır. Müennestir.³⁴⁵

Kuran-ı Kerim'de tesniye sıygasında bir yerde Yüce Allah'ın şu sözünde geçmektedir: "قِيلَ لَهَا ادْخُلِي الصَّرْحَ فَلَمَّا رَأَتْهُ حَسِبَتْهُ لُجَّةً وَكَشَفَتْ عَنْ سَاقَيْهَا" "köşke gir" denildi. Köşkü görünce onu(zeminini) derin bir su sandı ve eteklerini topladı."³⁴⁶

Metindeki manası: Bu ayet Süleyman Aleyhi-s Selam'ın Sebe kraliçesi Belkis ile olan kıssasında geçmektedir. Süleyman (a.s), camdan harika bir saray yaptırmıştı. Saltanatının, krallığının büyüklüğünü ona göstermek istedi. Saraya

³⁴¹ İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab*, IX/267; el-Kazvini er-Razi, *Mekayisu'l-Luğa*, II/492.

³⁴² Nur, 24/45.

³⁴³ ez-Zemahşeri, *el-Keşşaf an Hakaiki Ğavamidi't-Tenzil*, III/247; İbn Kesir, *İrabu'l-Kuran*, II/356.

³⁴⁴ es-Safi, *el-Cedvel fi İrabu'l-Kur'an*, XVIII/277; ed-De'âs, *İrabu'l-Kur'an*, II/356.

³⁴⁵ el-Kazvini er-Razi, *Mekayisu'l-Luğa*, III/117; İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab*, X/168; Murtada ez-Zebidi, *Tacu'l-Arus min Cevahiri'l-Kamus*, XXV/470.

³⁴⁶ Neml, 27/44.

girmesini istedi. Oraya girip de oranın güzelliğini ve lüksünü görünce onu deniz gibi derin su zannetti. Su ile ıslanmasın diye eteğini yukarı çekip bacaklarının üstünü açtı.³⁴⁷

İrab: (عَنْ سَاقِيهَا) Harfî cer ile mecruru (كشفت) ye muteallıktır. Tesniye olduğu için cer alameti ي ye'dir.³⁴⁸

2.1.6. شفتان/Şeftân - İki Dudak

Şeftan Müfredi شفة Çoğulu شِفاه dir. Sözlükte: الشَّفَتَان ağzın iki kapağıdır. Müfredi شفة dır. • He harfî olan Lamel Fiili düşmüştür. Aslı شَفَّهُ dır. Çünkü onun ismi tasgiri شَفَّيْهَا ve çoğulu da • ha harfî ile شِفاه dır.³⁴⁹

Kuran-ı Kerim'de tesniye sıygasında bir yerde Yüce Allah'ın şu sözünde geçmektedir: "وَلِسَانًا وَشَفَتَيْنِ" "bir dil, iki dudak"³⁵⁰

Metindeki manası: Katade dedi ki: "Allah'ın apaçık nimetleridir. O'na şükretmen için sana bu nimetleri itiraf ettiriyor."³⁵¹

İrab: (وَشَفَتَيْنِ) öncesi üzerine matuftur. Tesniye olduğu için nasb alameti ي ye'dir.³⁵²

2.1.7. عَقْبِه/Akabeyh - İki Topuğu

أَعْقَب ve أَعْقَاب Çoğulu عَقْب ve عَقَب Müfredi عَقَبان

Sözlükte: عَقْبَانُهُ عَقْبَاهُ، عَقْبُهُ، عَاقِبُهُ، الْعَقَب bütün bu formatlarında bir şeyin sonu anlamındadır. Ezheri (370/980) der ki: "ayağın sonu arka tarafıdır. عَقْب şeklinde de söylenir. Çoğulu أَعْقَاب dır."³⁵³

Kuran-ı Kerim'de tesniye sıygasında üç yerde, her üçünde de gaib • he zamirine muzaf olduğu için Nun'u mahzuf olarak gelmiştir. İrabları aynı şekildedir. Sırayla onları ele alalım:

³⁴⁷ ez-Zemahşeri, *el-Keşşaf an Hakaiki Ğavamidi't-Tenzil*, III/370.

³⁴⁸ es-Safi, *el-Cedvel fi İrabi'l-Kur'an*, XIX/175; ed-De'âs, *İrabu'l-Kur'an*, II/408.

³⁴⁹ İbn Side, *el-Muhkem ve'l-Muhit el-A'zam*, IV/189; İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab*, XIII/506.

³⁵⁰ Beled, 90/9.

³⁵¹ et-Taberî, *Camii'l-Beyan*, Tah. Şakir, XXIV/437.

³⁵² es-Safi, *el-Cedvel fi İrabi'l-Kur'an*, XXX/333; ed-De'âs, *İrabu'l-Kur'an*, III/448.

³⁵³ el-Ezheri, *Tehzibu'l-Luğa*, I/181; İbn Side, *el-Muhkem ve'l-Muhit el-A'zam*, I/238; İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab*, I/611.

Birincisi Yüce Allah'ın şu sözünde: **إِلَّا لِنَعْلَمَ مَنْ يَتَّبِعِ الرَّسُولَ مِمَّنْ يَنْقَلِبُ عَلَيَّ** "Resûl'e tabi olanlarla, gerisin geriye dönecekleri ayırd edelim diye"³⁵⁴ عَقِبِيْهِ

Metindeki manası: Bu ayet kiblenin Mescid-i Aksa'dan Mescid-i Haram'a çevrilmesi konusunda Yüce Allah'ın indirdiği ayet-i kerimeler içerisinde. Yani bu değişiklik, sana tabi olanlar ile din konusunda şüpheli olup gerisin geriye gidenleri denemeden başka bir şey değildir.³⁵⁵

İrab: (على عقي) Harfî cer ile mecrurdur. Cer alameti ي ya'dır. Aynı zamanda muzaftır. (الهاء) Zamirdir. Kesra üzere mebnidir. Cer mahallindedir. Muzafun ileyhtir.³⁵⁶

İkincisi: Yüce Allah'ın şu sözü: **وَمَنْ يَنْقَلِبْ عَلَيَّ عَقِبِيْهِ فَلَنْ يَضُرَّ اللَّهَ شَيْئًا** "Kim gerisin geriye dönerse, Allah'a hiçbir zarar veremez."³⁵⁷

Metindeki manası: Kim gerisin geriye küfre dönerse, kendisine zarar verir. Kendisini Allah'ın öfkesine ve gazabına duçar kılar.³⁵⁸

İrab: (على عقي) Harfî cer ile mecrurdur. Cer alameti ي ya'dır. Aynı zamanda muzaftır. (الهاء) Zamirdir. Kesra üzere mebnidir. Cer mahallindedir. Muzafun ileyhtir.³⁵⁹

Üçüncüsü: Yüce Allah'ın şu sözü: **فَلَمَّا تَرَأَتْهُ الْفِتْنَانِ نَكَصَ عَلَيَّ عَقِبِيْهِ** "Fakat iki taraf (savaş alanında) yüz yüze gelince (şeytan), gerisin geriye döndü"³⁶⁰

Metindeki manası: "فتن" kelimesi izah edilirken ayrıntılı olarak ele alındı. Burada tekrar etmeye gerek duyulmadı.

İrab: (على عقي) Harfî cer ile mecrurdur. Cer alameti ي ya'dır. Aynı zamanda muzaftır. (الهاء) Zamirdir. Kesra üzere mebnidir. Cer mahallindedir. Muzafun ileyhtir.³⁶¹

³⁵⁴ Bakara, 2/143.

³⁵⁵ et-Taberî, *Camiu'l-Beyan*, Tah. Şakir, III/155.

³⁵⁶ es-Safi, *el-Cedvel fi İrabi'l-Kur'an*, II/290; ed-De'âs, *İrabu'l-Kur'an*, I/60.

³⁵⁷ Ali İmran, 3/144.

³⁵⁸ et-Taberî, *Camiu'l-Beyan*, Tah. Şakir, VII/251-252.

³⁵⁹ es-Safi, *el-Cedvel fi İrabi'l-Kur'an*, II/290; ed-De'âs, *İrabu'l-Kur'an*, I/60.

³⁶⁰ Enfal, 8/48.

³⁶¹ es-Safi, *el-Cedvel fi İrabi'l-Kur'an*, II/290; ed-De'âs, *İrabu'l-Kur'an*, I/60.

2.1.8. عَيْنَان / Aynân - İki Göz

Çok anlamlı bir lafız olan عَيْنَان 'ın müfredi عَيْن çoğulu أَعْيُن, عُيُون, أَعْيَان ve أَعْيُنَات şeklindedir.

Sözlükte: عَيْن birkaç manada kullanılır. الْعَيْن yerden çıkıp akan kaynak, su. الْعَيْن bir ülkenin bir yörenin sakinleri. الْعَيْن casus, haber getirmesi için gönderilen kişi, iki göz sahibi şeklinde de adlandırılır. الْعَيْن ordu komutanı, ordunun öncüleri, toplumun büyüğü ve yöneticileri. الْعَيْن bir şeyin ta kendisi. “O, ta kendisi ve Muhammed kendisi geldi” gibi. الْعَيْن peşin olarak verilen para. Aynı aldım, borca almadım gibi. الْعَيْن Bir insana nazar değmesi. الْعَيْن Her şeyin en güzeli. Bu kaside şiirlerin gözdesi (uyunu)’dur. Aynı kapsamda kabul edilebilecek başka lafızları da vardır.³⁶²

Kuran-ı Kerim’de tesniye sıygasında yedi yerde, kendisinden sonraki zamire muzaf olarak gelmiştir. Bir yerde de izafet olmaksızın gelmiştir. Bunların dördü ref halinde diğerleri de nasb halindedir.

*Merfu durumda olduğu yerler:

Birincisi: Yüce Allah’ın şu sözünde: “وَأَبْيَضَّتْ عَيْنَاهُ مِنَ الْحُزْنِ فَهُوَ كَظِيمٌ”
“üzüntüden iki gözüne ak düştü. O artık acısını içinde saklıyordu.”³⁶³

Metindeki manası: Yakub (a.s)’ın hüznünden bahsediyor. “وَأَبْيَضَّتْ عَيْنَاهُ”
gözleri beyaza büründü. Mukatil der ki: “Yüce Allah, Yusuf’un gömleği ile onun sıkıntısını giderene kadar altı yıl boyunca görme yetisini kaybetmişti.”³⁶⁴

İrab: (عَيْنَاهُ) ابيضت fiilinin failidir. Merfudur ve tesniye olduğu için ref alameti Elif’tir. Nun, izafetten dolayı mahzuftur. (الهاء) Muttasıl zamirdir. Cer mahallindedir. Muzafun ileyhtir.

İkincisi: Yüce Allah’ın şu sözünde: “وَلَا تَعْدُ عَيْنَاكَ عَنْهُمْ” “gözlerini onlardan ayırma”³⁶⁵

³⁶² Ezheri, Tehzibu’l-Luğa, III/132; el-Kazvini er-Razi, Mekayisu’l-Luğa, III/117; İbn Manzur, Lisanu’l-Arab, XIII/301; Murtada ez-Zebidi, Tacu’l-Arus min Cevahiri’l-Kamus, XXXV/443.

³⁶³ Yusuf, 12/84.

³⁶⁴ el-Vahidi, el-Vasit, II/627.

³⁶⁵ Kehf, 18/28.

Metindeki manası: Ayetin genel manası, gözlerinin bakışlarını zayıf ve fakir olanlardan, dünyaya düşkün olanlara çevirme. Müfessirler, ayetin sebab-i nüzulünü belirtmişlerdir.³⁶⁶

İrab: (عَيْنَاكَ) fiilinin failidir. Merfudur ve tesniye olduğu için ref alameti Elif'tir. Nun, izafetten dolayı mahzuftur. (الكاف) Muttasıl zamirdir. Cer mahallindedir. Muzafun ileyhtir.³⁶⁷

Üçüncüsü ve Dördüncüsü: Yüce Allah'ın şu sözü: "فِيهِمَا عَيْنَانِ تَجْرِيَانِ" "İçlerinde akan iki pınar vardır." ile Yüce Allah'ın şu sözünde: "فِيهِمَا عَيْنَانِ" "İçlerinde kaynayan iki pınar vardır."³⁶⁸

Metindeki Manası: Daha önce نَضَّاخَتَانِ kelimesinde geçtiği için burada tekrar etmeye gerek görülmedi.

*Mansub durumda olduğu yerler:

Birinci ve İkincisi: İki yerde bir tek şekilde geçmektedir. Sadece birincisinde Vav harfî yok iken, ikincisinde ise Vav harfî vardır. Yüce Allah'ın şu sözü: "لَا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ إِلَىٰ مَا مَتَّعْنَا بِهِ أَزْوَاجًا مِنْهُمْ" "Kafirlerden bir kısmını faydalandırdığımız şeylerde sakın gözün kalmasın."³⁶⁹ ile Yüce Allah'ın şu sözünde: "وَلَا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ" "Onlardan bazı kesimlere verdiğimiz şeylere gözünü dikme."³⁷⁰

Metindeki Manası: Birincisi, Yüce Allah'ın Peygamber'e (s.a.v.) verdiği Kuran-ı Kerim gibi nimetlerin kafirlere verilen mal ve diğer nimetlerden daha hayırlı olduğunu belirtiyor.³⁷¹ İkincisi ise: YüceAllah'ın teşbihi emretmesinden sonra vahyedilmiştir. Bu ayette dünya ve süslerine düşkünlük yasaklanıyor.³⁷²

İrab: (عَيْنَيْكَ) Mefulu bih'tir. Mansubtur ve tesniye olduğu için nasb alameti Ya'dır. Nun, izafetten dolayı mahzuftur. Aynı zamanda muzaftır. (الكاف)

³⁶⁶ el-Ezdi el-Belhi, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, II/582; Et-Taberî, *Camiu'l-Beyan*, Tah. Şakir, XVIII/6.

³⁶⁷ Derviş, *İrabu'l-Kuran ve Beyanuhu*, V/579.

³⁶⁸ Rahman, 55/50,66.

³⁶⁹ Hicr, 15/88.

³⁷⁰ Taha, 20/131.

³⁷¹ ez-Zemahşeri, el-Keşşaf an Hakaiki Ğavamidi't-Tenzil, II/588; el-Beydavi, *Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Tevîl*, III/217.

³⁷² et-Taberî, *Camiu'l-Beyan*, Tah. Şakir, XVIII/405.

(muhatap zamiri) Muttasıl zamirdir. Fetha üzere mebnidir. Cer mahallindedir. Muzafun ileyh'tir.³⁷³

Üçüncüsü: Yüce Allah'ın şu sözünde: "أَلَمْ نَجْعَلْ لَهُ عَيْنَيْنِ" "Biz ona iki göz vermedik mi?"³⁷⁴

Metindeki mana ve irabı daha önce "شفقان" kelimesinde geçtiği için burda tekrar gerek görülmemiştir.

2.1.9. كعبانKa'bân - İki Ökçe

الكعبان lafzının müfredi كعب çoğulu كُعب، كُعب ve كعاب şeklinde üç farklı kullanımı vardır.

Sözlükte: İbn-i Faris der ki: "Kişinin ökçesi, bacak ile ayağın bitiştiği yerde, bacağın iki tarafındaki kemiktir." Zebidi (1205/1791) der ki: "Bazıları ökçenin, ayağın arkasındaki iki kemik olduğunu iddia ederler. Şia'nın görüşü budur."³⁷⁵

Kuran-ı Kerim 'de tesniye sıygasıyla bir tek yerde Yüce Allah'ın şu sözünde geçmektedir: "فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلُكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ" "yüzlerinizi, dirseklere kadar ellerinizi ve -başlarınıza mesh edip- her iki topuğa kadaar da ayaklarınızı yıkayın."³⁷⁶

Metindeki Manası: Abdestin farzları bağlamında zikredilmiştir. İki ökçe de bu farzlardandır. Yıkanması mı yoksa mesh edilmesi mi gerektiği konusunda ihtilaf vardır.³⁷⁷ Bu konu fıkıh ve mezhep kıyasları kitaplarında genişçe işlenmiştir.

İrab: (إِلَى الْكَعْبَيْنِ) Harfi cer ile mecruru. Tesniye olduğu için cer alameti ي ya'dır.³⁷⁸

³⁷³ es-Safi, el-Cedvel fi İrabi'l-Kur'an, XIV/271, XVI/443.

³⁷⁴ Beled, 90/8.

³⁷⁵ Ezheri, Tehzibu'l-Luğa, I/210; el-Kazvini er-Razi, Mekayisu'l-Luğa, V/186; İbn Manzur, Lisanu'l-Arab, I/717; Murtada ez-Zebidi, Tacu'l-Arus min Cevahiri'l-Kamus, VI/149.

³⁷⁶ Maide, 4/6.

³⁷⁷ Et-Taberî, Camiu'l-Beyan, Tah. Şakir, X/52, 57-58.

³⁷⁸ es-Safi, el-Cedvel fi İrabi'l-Kur'an, VI/285.

2.1.10. كفّان/Keffân - İki Avuç

كفّان lafzının müfredi كف çoğulu كُفوف ve أَكُفٌّ olarak kullanılır.

Sözlükte: Bilinen uzvun türememiş ismidir. Avuç ve parmaklar toplamı. Müennestir. İbn-i Faris der ki: “Tutma eylemini yaptığı için ona bu ad verilmiştir.”³⁷⁹

Kuran-ı Kerim’de iki defa, biri nasb mahallinde biri de cer mahallinde olmak üzere iki farklı yerde geçmektedir.

Mansub olarak Yüce Allah’ın şu sözünde geçmektedir: وَأُحِيطَ بِثَمَرِهِ فَأَصْبَحَ “Derken bütün serveti helak edildi. (Yıkılmış) çardakları üzerine çökmüş haldeki bağına yaptığı harcamalar karşısında ellerini oğuşturuyordu.”³⁸⁰

Metindeki anlamı: Çeşitli ürünlerin bulunduğu ve “bu asla yok olmayacak” dediği bahçesinin ürünleri felakete, musibete uğradığında, bu iki bahçenin sahibi nankör bahçeye yaptığı harcamalara üzüntü ve hasret ile avuçlarını içe dışa doğru çevirmeye başladı.³⁸¹

İrab: (كَفَّيْهِ) Mefulun bih’tir. Mansubtur. Tesniye olduğu için nasb alameti ي Ya’dır. Aynı zamanda muzaftır. (الهَاء) Muzafun ileyhtir.³⁸²

Mecrur olarak Yüce Allah’ın şu sözünde geçmektedir: لَهُ دَعْوَةُ الْحَقِّ وَالَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ لَا يَسْتَجِيبُونَ لَهُمْ بِشَيْءٍ إِلَّا كَبَاسِطٍ كَفَّيْهِ إِلَى الْمَاءِ لِيَبْلُغَ فَاهُ وَمَا هُوَ بِبَالِغِهِ “Gerçek dua ancak O’nadır. O’ndan başka yalvardıkları ise onların isteklerine ancak, ağzına ulaşmayacağı halde, ulaşınsın diye avuçlarını suya uzatan kimsenin isteğine suyun cevap verdiği kadar cevap verirler.”³⁸³

Metindeki manası: Açık avucuna suyu alıp ağzına suyu çağırıp da suyun gelmemesi gibi taptıkları putlar, onların çağrısına cevap vermiyor.³⁸⁴

İrab: (كَفَّيْهِ) (كَفَّيْهِ) Muzafun ileyh’tir. Mecrurdur. Cer alameti ي ya’dır. (الهَاء) Muzafun ileyhtir.³⁸⁵

³⁷⁹ Ezheri, Tehzibu’l-Luğa, IX/336; el-Kazvini er-Razi, Mekayisu’l-Luğa, V/129; el-Feyumi, el-Misbah el-Munir fi Garibi’s-Serhi’l-Kebir, II/535; İbn Manzur, Lisanu’l-Arab, IX/301.

³⁸⁰ Kehf, 18/42.

³⁸¹ Et-Taberî, Camiu’l-Beyan, Tah. Şakir, XVIII/27.

³⁸² es-Safi, el-Cedvel fi İrabî’l-Kur’an, XV/192.

³⁸³ Ra’d, 13/14.

³⁸⁴ el-Vahidi, el-Vasit, III/11; Et-Taberî, Camiu’l-Beyan, Tah. Şakir, XVI/401.

³⁸⁵ es-Safi, el-Cedvel fi İrabî’l-Kur’an, XIII/105.

2.1.11. قَلْبَان/Kalbân - İki Kalb

قلب lafzı sözlükte “Bir şeyin görünen yüzünün değişmesidir”. Ona kalb denilmesinin sebebi sürekli değişmesidir. Şair şöyle der:

وَالرَّأْيُ يَصْرَفُ بِالْإِنْسَانِ أَطْوَارًا مَا سُمِّيَ الْقَلْبُ إِلَّا مِنْ تَقَلُّبِهِ

Ancak değişiminden dolayı kalb ismi verilmiştir. Düşünce insanı halden hale sokar.³⁸⁶

Kuran-ı Kerim’de tesniye sıygasıyla bir tek yerde Yüce Allah’ın şu sözünde geçmektedir: “مَا جَعَلَ اللَّهُ لِرَجُلٍ مِنْ قَلْبَيْنِ فِي جَوْفِهِ” “Allah, hiçbir adamın içine iki kalp koymamıştır.”³⁸⁷

Metindeki manası: Yüce Allah bu ayetteki hiç kimsenin iki kalb sahibi olmadığını belirtiyor. Münafıklara da bir eleştiri var ayette. Kalb bir tanedir. Onda ya iman olur ya da küfür olur. Nifak durumunun sanki ikisi arasında ortada olduğu anlaşıyor. Ama Yüce Allah bunun böyle olmadığını kalbin tek olduğunu belirtiyor.³⁸⁸

İrab: (مِنْ) zaid bir harfî cer’dir. (قَلْبَيْنِ) lafzen mecrur, mahallen mefulün bih’tir.³⁸⁹

2.1.12. نَجْدَان/Necdân - İki Yol

نجدان lafzının müfredi نَجْدٌ çoğulu نَجَادٌ ve نُجُودٌ ve أَنْجُدٌ şeklindedir.

Sözlükte: Yüksek yol anlamındadır. Yüce Allah’ın “وَهَدَيْنَاهُ النَّجْدَيْنِ” sözü de o anlamdadır. Yani iki yol; hayır ve şer yollarını gösterdik. İki göğüs anlamında olduğu da söylenmektedir.³⁹⁰

Kuran-ı Kerim’de tesniye sıygasıyla bir tek yerde Yüce Allah’ın şu sözünde geçmektedir: “وَهَدَيْنَاهُ النَّجْدَيْنِ” “iki apaçık yolu (hayır ve şer yollarını) gösterdik.”³⁹¹

³⁸⁶ İbn Manzur, *Lisanu’l-Arab*, V/17.

³⁸⁷ Ahzab, 33/3.

³⁸⁸ el-Kurtubi, XIV/117-118.

³⁸⁹ Derviş, *İrabu’l-Kuran ve Beyanuhu*, VII/595; ed-De’âs, *İrabu’l-Kur’an*, III/41.

³⁹⁰ el-Kazvini er-Razi, *Mekayisü’l-Luğa*, V/392; İbn Manzur, *Lisanu’l-Arab*, III/416; Zeyneddin er-Razi, *Muhtaru’s-Sihah*, s:305.

³⁹¹ Beled, 90/10.

Metindeki manası "الشَّفْتَان" kelimesi işlenirken ele alınmıştı. İbni Mesud'un "hayı ve şer anlamında iki yol olduğunu" söylediği, İbni Abbas'ın da "Hidayet ile dalalet veya hayır ile şer anlamında olduğunu" söylediği aktarılır.³⁹²

İrab: (النَّجْدَيْنِ) İkinci meful veya harfî cer hazfedilmesi ile mansub olmuştur. Cümle öncekine matuftur.³⁹³

2.1.13. يدان/Yedân - İki El

يدان Müfredi يد çoğulu أيد ve أياد. Aslı أيدي İsmi mankus olması hasebiyle tenvin nedeniyle ي Ye harfî hazfedilmiştir. Vezni أفع dir. Burdaki tenvin, ivaz tenvidir, Temkin tenvini değil.³⁹⁴ يُدِي.

Sözlükte: İnsan başkası için kullanılır. Mecaz anlamda iyilik için kullanılır: üzerimde eli var gibi. Güç anlamında da kullanılır. Omuzdan parmak uçlarına kadar olan kısımdır. Müennestir. İbni Manzur (711/1311) der ki: "Avuç anlamındadır. Müennestir. فَعْلٌ vezninde Lamel Fiili dile kolay gelsin diye mahzuftur. El kelimesi organdan anlamından çok nimet anlamında kullanılır.³⁹⁵

Kuran-ı Kerim'de bir çok yerde irabın üç çeşidiyle otuz iki defa geçmektedir:

Ref Durumunda: Biri zahir isme, dördü de zamire muzaf olarak beş yerde geçmiştir:

Birincisi: Tebbet suresinin ilk ayetinde zahir bir isme muzaf olarak şu şekildedir: " تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ " "Ebû Leheb'in elleri kurusun. Zaten kurudu."³⁹⁶

Metindeki manası: "تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ" Zarar gördü, helak oldu, ameli, gayreti boşa gitti. وَتَبَّ zarar ve helak gerçekleşti.³⁹⁷

İrab: (تَبَّتْ) Mazi fiildir. Te/ت harfî de müenneslik alametidir. (يَدَا) Faidir, merfudur ve tesniye olduğu için ref alameti Elif'tir. Aynı zamanda muzaftır. (أَبِي) Muzafun İleyhtir. Aynı zamanda muzaftır. (لَهَبٍ) Muzafun ileyhtir.³⁹⁸

³⁹² et-Et-Taberî, Camiu'l-Beyan, Tah. Şakir, XXIV/437-438.

³⁹³ Derviş, İrabu'l-Kuran ve Beyanuhu, X/488; ed-De'âs, İrabu'l-Kur'an, III/449.

³⁹⁴ es-Safi, el-Cedvel fi İrabî'l-Kur'an, XXX/335.

³⁹⁵ el-Kazvini er-Razi, Mekayisu'l-Luğa, VI/151; İbn Manzur, Lisani'l-Arab, XV/419.

³⁹⁶ Tebbet, 111/1.

³⁹⁷ İbn Kesir, Tah. Selame, VIII/515.

³⁹⁸ ed-De'âs, İrabu'l-Kur'an, III/449.

İkincisi: Yüce Allah'ın şu sözü: "ذَلِكَ بِمَا قَدَّمْتُ يَدَاكَ" "İşte bu kendi ellerinin önceden işledikleri yüzündendir."³⁹⁹

Metindeki manası: "ذَلِكَ بِمَا قَدَّمْتُ يَدَاكَ" yani iki alemde de azabın sebebi işlediği küfür ve inkardır. Kinaye şeklinde el kullanılması, elin kazanma aracı olmasından ötürüdür.⁴⁰⁰

İrab: (يداك) Faildir. Tesniye olduğu için Elif ile merfudur. Kaf zamiri muzafun ileyhtir.⁴⁰¹

Üçüncüsü: Yüce Allah'ın şu sözü: "بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ" "Hayır, onun iki eli de açıktır"⁴⁰² metindeki manası ve irabı "مبسوطتان" kelimesi incelenirken ele alındığı için tekrara gerek görülmedi.

Dördüncüsü: Yüce Allah'ın şu sözü: "وَنَسِيَ مَا قَدَّمْتُ يَدَاهُ" "elleriyle yaptığını unuttu"⁴⁰³

Metindeki manası: Katade'den riyayetle: "elleriyle yaptığını unuttu" yani önceki günahlarını unuttu.⁴⁰⁴

Beşincisi: Yüce Allah'ın şu sözü: "يَوْمَ يَنْظُرُ الْمَرْءُ مَا قَدَّمْتُ يَدَاهُ" "kişinin önceden elleriyle yaptıklarına bakacağı günde"⁴⁰⁵

Metindeki Manası: Bahsedilen kişi kafir insandır. Aşırıya kaçmış, kendisini helake sürüklemiş, aciz kişidir. Amelinin çirkinlikleri onu kuşatmış, Rahman ona öfkesiyle yönelmişken bu sözü nasıl söylemesin ki? O gün ölümü arzular. Oysa ki dünyada onun için ölümden çirkin bir şey yoktu.⁴⁰⁶

İrab: Dördüncü ve beşinci için: "قَدَّمْتُ يَدَاهُ" (يداه) Faildir merfudur. Amilleri (قدمت) fiilidir. Tesniye olduğu için ref alameti Elif'tir. Her ikisinde de izafetten dolayı Nun hazfedilmiştir.⁴⁰⁷

Cer durumunda: Geriye kalan durumların tümünde cer durumundadır. Nasb durumunda kullanılmamıştır. Daha çok (بين يدي) gibi, kendisinden önceki kelimeye muzafun ileyh şeklindeki kullanımıdır. Bu şekli de burada en çok kullanılan

³⁹⁹ Hacc, 22/10.

⁴⁰⁰ en-Nesefi, Medariku't-Tenzil ve Hakakiku't-Tevil, II/430.

⁴⁰¹ ed-De'âs, İrabu'l-Kur'an, II/303.

⁴⁰² Maide, 5/64.

⁴⁰³ Kehf, 18/57.

⁴⁰⁴ et-Taberî, Camiu'l-Beyan, Tah. Şakir, XXVIII/51.

⁴⁰⁵ Nebe, 78/40.

⁴⁰⁶ et-Taberî, Camiu'l-Beyan, Tah. Şakir, XXIV/180-181.

⁴⁰⁷ es-Safi, el-Cedvel fi İrabu'l-Kur'an, XV/213; ed-De'âs, İrabu'l-Kur'an, II/223.

mürekkeb lafızlardandır. Bu terkinin kullanım sayısı yirmi yedi kadardır. Kendilerine bitişen zamire göre onları sırayla ele alacağız:

Yüce Allah'ın şu sözlerinde Mütakellim Ya zamirine muzaf olması: " *إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ* " ⁴⁰⁸ "Benden önce geleni doğrulayıcı olarak" *مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيَّ* " *إِلَيْكُمْ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيَّ* " "Şüphesiz ben, Allah'ın size, benden önce geleni doğrulayıcı peygamberiyim." ⁴⁰⁹ " *مَا مَنَعَكَ أَنْ تَسْجُدَ لِمَا خَلَقْتَ بِيَدَيَّ* " "Ellerimle yarattığıma saygı ile eğilmekten seni ne alıkoydu?" ⁴¹⁰ burada aynı zamanda ba/b harfi ceri ile mecrurdur.

(هاء الغائب) *kelimesinin " بَيْنَ يَدَيْهِ "* şeklinde, gaib He zamirine muzaf olması: (Bakara/97), Ali İmran/ 3), (Maide suresinde üç yerde: 46. Ayette iki yerde, 48. Ayette bir yerde), (En'am/92), (Yunus/37), (Ra'd/11), (Sebe Suresinde iki yerde:12 ve 31), (Fatır/31), (Fussilet/42), (Ahkaf Suresinde iki yerde 21 ve 30), (Cin/27) ve (على يديه) *şeklinde de (Furkan/27)* ⁴¹¹

(هاء) *kelimesinin " بَيْنَ يَدَيْهَا "* şeklinde, müennes gaibe Ha zamirine muzaf olması Yüce Allah'ın şu sözünde bir tek yerde geçmektedir: *"فَجَعَلْنَاهَا نَكَالًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهَا وَمَا خَلْفَهَا وَمَوْعِظَةً لِّلْمُتَّقِينَ"* "Biz bunu, hem onu görenlere, hem de sonra geleceklere bir ibret ve Allah'a karşı gelmekten sakınanlara da bir öğüt kıldık." ⁴¹²

Bazen de (يدي) lafzı, zamire değil de zahir bir isme muzaf olur. Bunun örneklerinden bir kaçını zikrederim: Lafza-i Celal'e muzaf olması: *"لَا تُقْلِمُوا بَيْنَ يَدَيَّ اللَّهِ وَرَسُولِهِ"* "Allah'ın ve Peygamberinin önüne geçmeyin."(Hucurat/1). Rahmet kelimesine muzaf olması: *"بَيْنَ يَدَيَّ رَحْمَتِهِ"* "rahmetinin önünde"(Araf/57), (Furkan/48) ve (Neml/63). Necva kelimesine muzaf: *"بَيْنَ يَدَيَّ نَجْوَاكُمْ"* "başbaşa konuşmanız" (Mucadele 12ve 13). Azab kelimesine muzaf olarak: (Sebe/46).

⁴⁰⁸ Ali İmran, 3/50.

⁴⁰⁹ Saf, 61/6.

⁴¹⁰ Sad, 38/75.

⁴¹¹ Abdalbaki, Muhammed Fuad b.Salah b. Muhammed, *el-Mu'cemu'l-Mufehres li Elfazi'l-Kurani'l-Kerim*, s.771, md. (يدي)

⁴¹² Bakara, 2/66.

İrab açısından baktığımızda; (بين) kelimesinin irabı öncesine bağlıdır. Aynı zamanda muzaftır. (يدي) Muzafun ileyhtir. Mecerurdur ve tesniye olduğu için cer alameti ي ya harfidir. İzafetten dolayı Nun harfi hazfedilir. Kendisi de ondan sonra gelen zamire veya zahir isme muzaftır. Zamir ve zahir isim de muzafun ileyh olur.

2.2. Camid Varlıklara Delalet Eden Müsenna İsimler

2.2.1. آيتان/Âyetân - İki Ayet

آيتان lafzının müfredi آية olup çoğulu آيات ve آي şeklidir. Sözlükte alâmet anlamına gelmektedir. فَعْلَةٌ veya فَاعِلَةٌ veznindedir. Alâmet veya ibret anlamını taşımaktadır. Kur'ân-ı Kerim'de kesildiği yere kadarki olan bitişik kelimedir. آية Kelimesi manaya yakınlığından dolayı fiile eklendiğinde vakit anlamını taşır.⁴¹³

وَجَعَلْنَا اللَّيْلَ آيَاتٍ lafzı Kur'ân-ı Kerim'de müsenna sigasıyla bir defa “وَالنَّهَارَ آيَاتِينَ” “Biz geceyi ve gündüzü birer nişan olarak yarattık”⁴¹⁴ ayetinde *nasb halinde varid olmuştur*.

Metindeki anlamı:

Birincisi: Gece ve gündüzün kendisi iki ayettir. Bu şekilde buradaki izafet beyan için gecenin ayeti ve gündüzün ayeti şeklindedir. Bu da adedin maduda izafeti gibidir. Yani Ayeti sildik ki o da gecedir ve gündüzü aydınlık olarak ayet kıldık anlamındadır.

İkincisi: Buradaki ayetten kasıt güneş ve ay'dır. Gecenin ayetini kaldırdık: yani gecenin ışığını gidererek onu karanlık hale getirdik ve onda hiç bir şey açığa çıkmaz. Gündüzü de aydınlık kıldık onda herşey görülür ve açığa kavuşur.⁴¹⁵

İrabına baktığımızda bu kelime İkinci Mefulun bih, Mansub ve nasb alameti “yâ” olarak gelmiştir.⁴¹⁶

2.2.2. بھران/Bahrân - İki Deniz

بھران kelimesi müsennadır ve müfredi بحر olarak gelir. Çoğulu بحر و بحر şeklidir.

⁴¹³ Firuzâbâdi, *el-Kâmusu 'l-Muhît*, S:1261

⁴¹⁴ İsra, 17/12

⁴¹⁵ ez-Zemahşerî, *el-Keşşaf 'an Hakaiki Gavâmidî't-Tenzil*, II / 652

⁴¹⁶ es-Safi, *El-Cedvel fi İrabi'l-Kur'an V, İrabu'l-Kur'an ve Beyanihi*, XV.19- 399-400

Lügat Anlamı: Bu kelime tuzlu olsun tatlı olsun çok su anlamına gelmektedir ve kara'nın tersidir. بحر olarak isimlendirilmesi tuzlu ve geniş olmasındandır. Şu kişi denizdir dendiğinde o kişinin bilinen ve geniş biri olduğu anlaşılır.⁴¹⁷

Çok tuzlu olan manasında بحر denir. Fırat'a deniz denmez. Kur'an'da bu kelime ابوان ve الدان kelimeleri gibi çift anlamında müsenna olarak kullanılmıştır.⁴¹⁸

Kur'an-ı Kerimin değişik yerlerinde müsenna sigasıyla beş yerde üç değişik irab haliyle bu kelime varid olmuştur.

Ref Halinde: Bir yerde ref haliyle zikredilmiştir. “ وَمَا يَسْتَوِي الْبَحْرَانِ هَذَا ” “Şu iki çeşit su kütlesi birbirine eşit olmaz; birisi tatlıdır, susuzluğu giderir ve içimi güzeldir, ötekisi ise tuzlu ve acıdır.”⁴¹⁹

Metindeki anlamı: Allah Teala mahlukatı üzerindeki kudretini ve azametini değişik şeyler üzerinden beyan ediyor ki bunlardan biri de tatlı ve berrak suların yaratılmasıdır. Bu da insanların ona olan ihtiyacına göre büyük veya küçük olan nehirlerdir. Bu sular değişik bölgelerde, iklimlerde ve kıtalarda bulunur. Bu sular kendisinden içmek isteyenler için tatlı ve içimi hoş olan sulardır. Diğeri de tuzlu ve acı olan sulardır ki bunlarda kendisinde büyük gemiler yüzdürülen denizlerdir.⁴²⁰

İrabı: (mâ) nefyeden edat. (Yestevi'l-Bahran) Muzari fiil müsenna olduğu için faili elif ile merfudur.⁴²¹

Nasb Halinde: Nasb halinde iki yerde aynı siyakla ve aynı lafızla varid olmuştur. “ 422 ” ... “ مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ هَذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ وَهَذَا مِلْحٌ أُجَاجٌ ” Biri tatlı ve susuzluğu giderici, diğeri tuzlu ve acı olan iki denizi karışacak şekilde salıveren” ve “ مَرَجَ ” “ 423 ” “الْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيَانِ” “O, birbirine kavuşmak üzere iki denizi salıverdi.”

⁴¹⁷ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, IV, 41

⁴¹⁸ el-Kirmani, Mahmud bin Hamza Bin Nasır, Ebu'l-Kasım Burhaneddin, *Garaibu't-tefsir ve 'acaibu't-te'vil*, Daru'n-Neşr, Daru'l-Kible li's-Sekafeti'l-İslami, Cidde, Muessesetu Ulumu'l-Kur'an, Beyrut, II.948

⁴¹⁹ Fâtır, 35/12

⁴²⁰ İbn Kesir, Ebu'l-Fida İsmail Bin Ömer Bin Kesir el-Kureyşi el-Basri, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim*, Tah. Muhammed Hüseyin Şemseddin, Daru'l-Kutubu'l-İlmiyye, Neş. Muhammed Ali Beydun, Beyrut, VI. 478/ H.1419

⁴²¹ ed-De'âs, *İrabu'l-Kur'an*, III.79

⁴²² Furkan, 25/53

⁴²³ Rahman, 55/19

Metindeki anlamı: Furkan suresindeki ayette; Allah Teala nehir, pınar ve kuyu gibi tatlı ve berrak suları yaratmıştır. İbn Cüreyc bunu söylemiş ve İbn Cerir de bunu tercih etmiştir. Bunda Şüphe yoktur çünkü yeryüzünde tatlı suya sahip olan bir deniz yoktur.⁴²⁴ “مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيَانِ” ayetinde İbn Abbas onu gönderdi şeklinde yorumlamıştır. İbn Zeyd ise birbirine kavuşmaması için arasına engel koyarak engelledi anlamı vermiştir.⁴²⁵

İrabi: **مرج** kelimesi mazi fiil fetha üzere mebnî, Faili müstetir zamir “o” dur. **البحرين** Mefulun bih, mansub nasb alameti müsenna olduğundan **الياء** dır.⁴²⁶

Cer halinde: Diğer iki yerde de (**بحرين**) kelimesi cer halinde ve kendinden önceki kelimeye izafet ile kullanılmıştır.

Birincisi: “Ta iki denizin ⁴²⁷” **لَا أَبْرَحُ حَتَّىٰ أَبْلُغَ مَجْمَعَ الْبَحْرَيْنِ أَوْ أَمْضِيَ حُقْبًا**” birleştiği yere varıncaya kadar yahut (bu yolda) senelerce yürümedikçe durup dinlenmeyeceğim.”

Metindeki anlamı: Ey Muhammed! İmran oğlu Musa’nın yanındaki genç Yuşa’ya olan şu sözünü hatırla: Dinlenmeyeceğim yani yürümeye devam edeceğim. İbn Zeyd, Katade ve Mücahid **مجمع البحرين** iki denizin birleştiği yerin Faris ve Rum denizlerinin birleştiği yer olduğunda ittifak etmişlerdir. **المجمع** kelimesi **جمع يجمع** fiillerinin masdarıdır. Rum Denizi Batıdan, Faris Denizi de doğudan gelir.⁴²⁸ **مجمع البحرين** Faris ve Rum denizinin Doğudan birleştiği yerdir ve burada Hızır ile görüşüleceği kendisine vaadedilmiştir. İki denizden kastın Musa ve Hızır (Aleyhisselam) olduğu söylenmiştir. Çünkü Musa(a.s) zahiri ilimlerin denizi, Hızır (a.s) ise batını ilimlerin denizi idiler.⁴²⁹

İrabi: **مجمع** kelimesi Mefulun bih mansubdur. **البحرين** kelimesi muzafun ileyh Mecrur, Müsenna olduğundan Cer alameti **الياء** dır.⁴³⁰

İkincisi: **وَجَعَلَ بَيْنَ الْبَحْرَيْنِ حَاجِزًا** “İki deniz arasına engel koydu”⁴³¹

⁴²⁴ İbn Kesir, VI./ 117

⁴²⁵ İbn Kesir, VII./492

⁴²⁶ ed-De’as, İrabu’l-Kurân, II/374-III/291; es-Sâfi, XXVII, 92.

⁴²⁷ Kehf, 18/60

⁴²⁸ El-Et-Taberî, Camiu’l-Beyan, Tah. Şakir, XVIII.55

⁴²⁹ El-Beydavi, Envaru’t-Tenzil ve Esraru’t-Te’vil, III./286

⁴³⁰ El-safi ⁽⁴³⁰⁾ الدعاس، إعراب القرآن XV الصافي، الجدول في إعراب القرآن / II.224 / 218

⁴³¹ Neml, 27/61

Metindeki anlamı: Allah iki deniz arasına bir engel koymuş, tatlı sui le tuzlu su bu engel sebebiyle birbirine karışmazlar.⁴³²Tatlı ve Tuzlu su arasına ya da Faris ve Rum körfezi arasına bir berzah olarak bir engel kıldık.⁴³³Yani tatlı ve tuzlu su arasına bir bariyer koyarak onların biri diğerini bozmasına engel olmak üzere birbirlerine karışması engellenmiştir. Çünkü Allahın hikmeti her birinin kendi saf halinde olarak kalmalarını gerektirir. Tatlı Deniz ki bu insanların arasında akıp giden Nehirlerdir. Bu nehirlerden beklenen insanların, hayvanların ve ürünlerin su ihtiyacının giderilmesi için tatlı ve berrak olmasıdır.⁴³⁴

İrabı: جعل mazi fiil, faili müstetir هو zamiridir. بين zarf, mansub, البحرين ikinci meful bu cümle kendisinden öncesine matuf.⁴³⁵

2.2.3. برهانان/Burhânân - İki Delil

برهانان kelimesi müsennadır. Müfredi برهان çoğulu da براهين'dir

Sözlükte البرهان kelimesi “hüccet” anlamındadır.فانın dammesiyele فعلان veznindedir. البرهان dendiğinde Hüccet getirdi anlamındadır.⁴³⁶برهان kelimesinin nun'u kelimenin aslından değildir. Birisi delil getirdiğinde برهان فلان denir. Doğru olan delil getirildiğinde ابره denmesidir. البرهان daki ن harfinin فعلان veznindeki gibi cemi nun'u olması da caizdir. Daha sonra مصادا kelimesinin مصداق olarak cemedilmesi ve مصيرا kelimesinin مصران olarak cem edilmiş مصران kelimesi de sonundaki nun harfinin asli harf olduğu düşüncesiyle مصارين olarak cem edilmesi gibi bu harf kelimenin asli harfi gibi olmuştur.⁴³⁷

Bu kelime müsenna sigasıyla Kur'an-ı Kerim'de bir yerde ref haliyle “فَذَانِكَ” “İşte bu ikisi rabbin tarafından iki delildir.”⁴³⁸... “بُرْهَانَانِ مِنْ رَبِّكَ”

Metindeki anlamı: Rabbin tarafından fasık bir topluluk olan firavun ve ileri gelenlerine karşı gösterilmek üzere el ve asa olan iki delil.⁴³⁹Allah Kur'an'da: Ey Musa Sana gösterdiğimiz asanın yılanı dönmeye ve esmer olan elinin aydınlık veren

⁴³² El-Ezdi el-Belhi, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, III/314

⁴³³ El-Beydavi, *Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Tevîl*, IV. /164

⁴³⁴ El-safi - 195 /II/412. الدعاس، إعراب القرآن XX الصافي، الجدول في إعراب القرآن

⁴³⁵ El-safi - 195 /II/412. الدعاس، إعراب القرآن XX الصافي، الجدول في إعراب القرآن

⁴³⁶ Zeynu'd-Din er-Razi, *Muhtar el-Sihah*, S. 34

⁴³⁷ El-Ezheri, *Tehzibu'l-Luğa*, VI./157

⁴³⁸ Kasas, 28/32

⁴³⁹ el-Ezdi el-Belhi, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, III/344

beyazlığa dönüşmesi iki ayet, burhan ve hüccettir. البرهان'ın aslı البيان dır. Adama “Söylediğin söze delil getir” dendiğinde bunun açıklamasını yapıp doğruluğunu ispat et denmiş olur.⁴⁴⁰

İrabı: إرفاء Fasihadır. ذانك ismi işaret elif üzerine mebni ref konumunda mübteda. برهان Haber ref konumunda ref alameti müsenna olduğu için elif'tir. Mukadder şartın cevabı olan cümle irabta mahalli yoktur. من ربك car mecrur ref konumunda برهان kelimesinin sıfatı.⁴⁴¹

2.2.4. الثقلان/Sekalân - İki Dünya(Ağırlık)

الثقلان müsenna, müfredi iki fetha ile ثقل cemi ise اثقال'dır. Sözlükte İns ve cin için isim olarak kullanılır. Çünkü bu kelimenin lafzı tesniye olsa da manası çoğuldur.⁴⁴² الثقل kelimesi حمل و احمال gibi الاثقال kelimesinin tekilidir. اعطاه ثقله dendiğinde ağırlığı anlaşılır. الثقل kelimesi الخفة kelimesinin zıddıdır. وقد ثقل الشيء dendiğinde o şeyin ağır olduğu anlaşılır. İki fethalı olarak الثقل kullanıldığında yolcunun metai anlamını taşır. الثقل kelimesi التخفيف kelimesinin zıddıdır. Yükünü ağırlaştırdı ve kadın yükünü ağırlaştırdı dendiğinde karnındaki yükü ağırlaştı anlaşılır. el-Ahfeş bu konuda şöyle demiştir: أثمر (meyve verdi) kelimesinde olduğu gibi ثقل ذات ثقل صارت اğırlık sahibi oldu anlamındadır. مثقال kelimesi مثاقيل kelimesinin tekilidir. Birşeyin miskali o kendi cinsinden olan şeye ağırlığıdır.⁴⁴³

Kur'an-ı Kerim'de bu sigada bir yerde ref halinde “سَنَفْرُغُ لَكُمْ أَيَّةَ الثَّقَلَانِ” “Sizin için de (hesap sorma) vaktimiz olacak, ey sorumluluk yüklenmiş iki varlık!”⁴⁴⁴ ayetinde müsenna olarak zikredilmiştir.

Ayetin Manası: الثقلان kelimesinden murad İnsanlar ve Cinlerdir.⁴⁴⁵ Sahih hadiste “Onu insanlar ve cinler hariç herşey duyar”⁴⁴⁶ şeklinde kullanılmıştır.

⁴⁴⁰ el-Et-Taberî, Camiu'l-Beyan, Tah. Şakir, XIX/575

⁴⁴¹ es-Safi, XX/253; ed-De'âs, II/429; Derviş, VII/321.

⁴⁴² İbn Side, el-Muhkem ve'l-Muhitu'l-Azam, VI/355

⁴⁴³ Zeynu'd-Din er-Razi, Muhtar es-Sihah, S. 49

⁴⁴⁴ Rahman, 55/31

⁴⁴⁵ İbn Kesir, VII/458

⁴⁴⁶ el-Buhârî, Bâbu'l-Cenâiz, 67-86;

Ebu Said ins ve cinnin الثقلان olarak isimlendirilmesi yer yüzünde ağırlıklarının olmasından veya kadirlerinin ve görüşlerinin vakarından veya teklif karşısındaki ağırlıklarından dolayıdır.⁴⁴⁷

İrabı: أَيْه kelimesi münada nekira-i maksuda nida harfî hazfedilmiştir. Mebni ve mahallen mansubdur. الهاء harfî tenbih içindir. الثقلان kelimesi أَيْه kelimesine bedeldir. Nida cümlesi istinafiye olduğundan irabda mahalli yoktur.⁴⁴⁸

2.2.5. جنتان/Cennetân - İki Cennet

جنتان ve جنتين kelimeleri müsennadır ve müfredi جنة, çoğulu ise جنات ve جنان şeklindedir.

Sözlükte: جن kökünden alınmış camid isimdir. Örtü ve Tesettür anlamındadır. الجنة ise Müslümanların ahirette varacakları yerin adıdır. Bugün orası kendilerine mükafat olarak kapalı veya örtülü olduğundan böyle isimlendirilmiştir. الجنة aynı zamanda bahçe anlamındadır çünkü ağaçlar yapraklarıyla orayı örter. Araplardan bazıları da uzun hurma ağaçlarına bu ismi verir.⁴⁴⁹

Bu kelime kur’anda 8 yerde müsenna sigasıyla 3 farklı irab haliyle kullanılmıştır:

Ref halinde 3 yerde kullanılmıştır.

Birincisi: “لَقَدْ كَانَ لِسَبَإٍ فِي مَسْكَنِهِمْ آيَةٌ جَنَّتَانِ” “Andolsun ki oturdukları yerlerde Sebe kavmine ait iki bahçe olan büyük bir işaret vardı.”⁴⁵⁰

Metindeki anlamı: Sebe kavminin (Zecel Bin Yaşheb Bin Yareb Bin Kahtan) oturdukları yerde bir ayet (işaret) vardır. Sonrasında bu kavme biri vadinin sağında diğeri solunda bulunan iki bahçe verildiği anlatılıyor. Bu vadinin ismi ise arim’dir. Allah (c.c) bu iki bahçe ehline “Allahın size verdiği bu iki bahçenin nimetlerinden yiye ve size verdiği bu rızıktan dolayı O’na şükredin” demiştir.⁴⁵¹ Sebe kavminin meskeninde apaçık bir alamet vardır. Kendilerine bütün bu nimetleri veren rablerinden başka rableri olmadığına dair açık bir hüccettir.⁴⁵²

⁴⁴⁷ el-Beydavi, *Envaru’t-Tenzil ve Esraru’t-Tevil*, V/173

⁴⁴⁸ el-De’as, III/292; Derviş, IX/409.

⁴⁴⁹ Zeynuddin er-Râzî, *Muhtârû’s-Sihâh*, s.62; el-Kazvîni, *Mekâyîsu’l-Luğa*, II/421.

⁴⁵⁰ Sebe, 34/15

⁴⁵¹ El-Ezdi el-Belhi, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, III / 528-529

⁴⁵² et-Taberî, *Camiu’l-Beyan*, Tah Şakir, XX./375

ez-Zemahşeri (538/1143) Irak diyarında binlerce bahçenin olduğunu belirtir ve bahçede bulunan ayetin ne olduğunu sorar. Sonrasında da her bir kişi için iki cennet bulunduğunu veya biri beldenin kuzeyinde diğeri de güneyinde olan ve birbirlerine yakın olduklarından tek bahçe sayıldıklarını belirtirek cevap verir.⁴⁵³

İrabi: Bu kelimenin irab yönünden iki vechi bulunmaktadır. **جنتان** kelimesi **اية** kelimesinden bedel, müsenna olduğundan elif ile merfu.⁴⁵⁴ **جنتان** ifadesi Mahuzuf bir mübtedanın haberidir. Takdiri **الاية جنتان** şeklindedir. Müsenna olduğu için elif ile merfudur.⁴⁵⁵

İkincisi: “وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّاتٍ” “Rabbinin huzurundan korkan kimse için çifte cennet vardır.”⁴⁵⁶

Metindeki anlamı: Sıddıklar, şehitler, mukarrebler ve sabikin için adn ve naim cennetleri vardır. Bu kimse Allah katındaki makamını hatırlayarak günah işlemekten korkup onu terketmektedir. Bunun için ona iki cennet vardır. İbn Abbas, Rasulullah (s.a.v)’den yaptığı rivayete göre Peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuştur: “İki cennetin ne olduğunu biliyor musunuz? O iki cennet, cennette bulunan iki bahçedir ki her birinin mesafesi 500 yıllıktır. Her bahçede bir konak o konağın içinde de nurdan bir konak daha bulunur. Burda bulunanlardan her biri bu nimetlerle ve yeşillikle övünür. Burada sebat vardır ve değişime uğranmayacaktır. Buranın ağaçları da daima münbittir.”⁴⁵⁷ Peygamber (s.a.v) Ebu Derdanın zina etse de mi? hırsızlık yapsa da mı? şeklinde üç defa sorduğu soruya cevap olarak “وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّاتٍ” “Rabbinin huzurundan korkan kimse için çifte cennet vardır.” Ayetini okumuş ve Ebu Derda’ya ragmen bu böyledir” demiştir.⁴⁵⁸ Burada **جَنَّاتٍ** müsenna lafzı ile müfret anlam ifade etmektedir.⁴⁵⁹

İrabi: **جنتان** kelimesi muahhar mübteda, müsenna olduğu için elif ile merfu, haberi mukaddem şibih cümle **لمن**.⁴⁶⁰

⁴⁵³ er-Razi, *Mefatihü'l-Gayb ev Tefsiru'l-Kebir*, XXV/200

⁴⁵⁴ es-Safî, *el-Cedvel fi İrabi'l-Kur'an*, XXII/212

⁴⁵⁵ Ed-De'âs, *İrabu'l-Kur'an*, III/66

⁴⁵⁶ Rahman, 55/46

⁴⁵⁷ El-Ezdi el-Belhi, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, IV/202

⁴⁵⁸ İbn Kesir, Tah, Selame, VII/501

⁴⁵⁹ Bkz. İbrahim Sinûsî, “*et-Tesniye ve'l-Cem' Ahkâmuhâ ve İsti'mâlâtihâ fi'l-Kurâni'l-Kerîm*” Ümmüü'l-Kurâ Üniversitesi, 2006, Basılmamış Doktora Tezi.

⁴⁶⁰ Ed-De'âs, *İrabu'l-Kurani* III/294

Üçüncüsü: “وَمِنْ دُونِهِمَا جَنَّاتٌ” “Bu ikisinden başka iki cennet daha vardır.”⁴⁶¹

Metindeki anlamı: Bu ayetin iki anlamı vardır. Birincisi; derece bakımından o ikisinden başka iki cennet vardır. Bu İbn Abbasın görüşüdür. Bu söz şu şekilde tevیل edilmiştir. Bu o iki cennettir ki Allah bunlar hakkında şöyle buyurmuştur “onlar için ne mutluluklar saklandığını hiç kimse bilemez.”⁴⁶²İkincisi; fazilet yönünden o ikisinden başka. Bu da İbn Zeyd’in görüşüdür ve o ikisinin ashâbı yemin için olduğunu belirtir.⁴⁶³Bu ikisinden başka yani Mukarreblerin, sıddıkların ve şehitlerin cennetlerinden başka fazilet yönünden Firdevs ve me’va cennetleri vardır.⁴⁶⁴İbn Kesir bu iki cennetin önceki iki cennetten, kur’an nassına (وَمِنْ) “وَمِنْ دُونِهِمَا جَنَّاتٌ” dayanarak fazilet bakımından farklı olduğunu söyler. Hadis-i Şerifte “İki cennet ki ondaki bulunan gereçler ve eşyalar altından ve iki cennet te ondaki gereçler ve eşyalar da gümüşten dir. Birincisi mukarrebler için ikincisi de ashâb-ı yemin içindir.”⁴⁶⁵

İrabı: جَنَّاتٍ mübteda muahhar, tesniye olduğundan elif ile merfu. وَمِنْ دُونِهِمَا cümle mukaddem mübtedaya müteallik, mahallen merfu.⁴⁶⁶

Nasb Halinde: Nasb halinde Kur’an’da iki yerde bulunmaktadır:

Birincisi: “جَعَلْنَا لِأَحَدِهِمَا جَنَّتَيْنِ” “Bunlardan birine iki cennet vermiş”⁴⁶⁷

Metindeki anlamı: Mukatil ve İbn Kesir bu iki kişiden birinin mümin diğerinin kafir olduğunda, ikisinin Beni İsrail kavmine mensup ve babaları ölen iki kardeş olduklarında, bu ikisinden herbirine babalarından 4 bin dinar miras kaldığında ittifak etmişlerdir. Bunlardan mümin olan malını fakirlere infakta bulunmaya kastetmiş, kafir olan da kendisine evler, hayvanlar ve bostanlar almıştır. Bunlardan kafir olan için Kuranda “Bunlardan birine iki üzüm bağı vermiş, her ikisinin de etrafını hurmalarla donatmış, aralarında da ekin bitirmiştik.”

⁴⁶¹ Rahman,55/62

⁴⁶² Secde,32/17

⁴⁶³ en-Nahas, Ebu Cafer, Ahmed bin Muhammed bin İsmail bin Yunus el-Muradi el-Nahvi, İ’rabu’l-Kuran, Haşiye ve Tahkik, Abdulmunim Halil İbrahim, Neş. Muhammed Ali Beydun, Beyrut, H.1421 1. B. IV/212

⁴⁶⁴ el-Ezdi el-Belhi, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, IV/204

⁴⁶⁵ İbn Kesir, Tah. es-Selame, VII/506

⁴⁶⁶ 104 es-Sâfî, VII/104; ed-De’âs, II/296.

⁴⁶⁷ Kehf, 18/32

buyurulmuştur.⁴⁶⁸Ebu Cafer bu ikisinden birine iki üzün bahçesi verildiğini söylemiştir.⁴⁶⁹

İrabı: **جَنَّتَيْنِ** kelimesi Mefulun bih mansub, Nasb alameti müsenna olduğundan **الياء** harfidir.⁴⁷⁰

İkincisi: “وَبَدَّلْنَاهُمْ بِجَنَّتَيْهِمْ جَنَّتَيْنِ” “Onların bahçelerini iki bahçeye çevirdik”⁴⁷¹

Metindeki anlamı: Ebu Cafer “kendilerine verilen üzüm ve meyve bahçelerini dalsız budaksız, acı meyvesi olan bir ağaca çevirdik. Onun üzümlerini erak’a, meyvelerini de kırmızı, küçük ve yenmeyen bir ürüne çevirdik” demiştir.⁴⁷² Ebu’l-Leys ise “Onların meyvelerini erak’a ve acı meyveye çevirdik. Bu da sidir ağacı gibidir ki gölgesinde gölgelenilir ve yemişinden yenilir”⁴⁷³ demiştir.

İrabı: **وَبَدَّلْنَاهُمْ** vav harfi atıf harfi **بدلناهم** mazi fiil, fail ve mefulün bih. **جَنَّتَيْهِمْ** kelimesi **بدلناهم** a müteallik car ve mecrur. Cer alameti müsenna olduğundan **الياء** harfidir.⁴⁷⁴

Cer halinde: Cer halinde Kur’an-ı Kerim’de üç yerde bulunmaktadır.

Birincisi: “وَبَدَّلْنَاهُمْ بِجَنَّتَيْهِمْ جَنَّتَيْنِ” “Onların bahçelerini iki bahçeye çevirdik”⁴⁷⁵ Bu ayet daha önce nasb halinde de zikredildiğinden burda sadece ayeti verip geçiyoruz.

İkincisi: “كُلْنَا الْجَنَّتَيْنِ اَتَتْ اُكْلَهَا” “Her iki bağ da meyvelerini vermiş”⁴⁷⁶

Metindeki anlamı: Buradaki **الجنتين** den kastedilen iki bostandır. Yani o bostandaki yiyecekler, ürünler, ekinler, hurma, üzüm ve ekin çeşitleridir.⁴⁷⁷İbn Kesir ve Ebu’l-Leys bu ayetin anlamının her iki bostanın da yüklerini ve meyvelerini verdiği anlamı üzerinde ittifak etmişlerdir.⁴⁷⁸

⁴⁶⁸ el-Ezdi el-Belhi, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, II/584;İbn Kesîr, V/142.

⁴⁶⁹ et-Taberî, *Camiu’l-Beyan*, XV/257

⁴⁷⁰ es-Sâfî, XV/183; ed-De’âs, II/217; Derviş;V/599.

⁴⁷¹ Sebe 34/16.

⁴⁷² et-Taberî, *Camiu’l-Beyan*, Tah. Şakir, XX/383

⁴⁷³ es-Semerkandi, *Bahru’l-Ulum*, III/85

⁴⁷⁴ es-Sâfî, XXII/213; ed-De’âs, III/66; Derviş; VIII/82. es-Sâfî, XXII/213; ed-De’âs, III/66; Derviş; VIII/82

⁴⁷⁵ Sebe, 34/16

⁴⁷⁶ Kehf, 18/33

⁴⁷⁷ -et-Taberî, XVIII/19

⁴⁷⁸ İbn Kesir, T. El-İlmiyye, V/142, es-Semerkandi, II/346

İrabi: **كلتا** müpteda, merfu, ref alameti elif üzerindeki mukadder damme, muzaf. **الجنّين** muzafun ileyh mecrur, müsenna olduğundan cer alameti **الياء**.⁴⁷⁹

Üçüncüsü: “**مُتَكِنِينَ عَلَى فُرْشٍ بَطَانُهَا مِنْ إِسْتَبْرَقٍ وَجَنَى الْجَنَّتَيْنِ دَانٍ**” “Orada, örtüleri parlak atlastan yataklara yaslanırlar; iki cennetin meyvelerini de kolayca toplarlar.”⁴⁸⁰

Metindeki anlamı: İki cennetin meyvelerini kolayca toplarlar yani hurmalarına veya ağaçlarına tırmanmak için yorulmazlar. Çünkü meyvelerini koparmak çok kolaydır ve oturdukları yerden zorlanmadan meyvelerini koparırlar.⁴⁸¹ Ibn Kesir meyvelerinin kendilerine yakın olduğunu, hangi durumda olurlarsa olsunlar istedikleri zaman yiyebileceklerini zikretmiştir.⁴⁸²

Peygamber (s.a.v)’in şöyle söylediği zikredilmiştir: “Nefsimi elinde tutana yemin olsun ki, kimse yoktur ki cennette bir meyve koparsın da ağzına ulaşmadan Allah onun yerine daha iyisini koymasın”⁴⁸³

İrabi: **الجنّين** kelimesi muzafun ileyh müsenna olduğundan cer alameti **الياء**.⁴⁸⁴

2.2.6. سحران/Sihân – İki Sihir

سحر kelimesi müsenna, müfredi **سحر**, çoğulu **اسحار** ve **سحور**

Sözlükte: **السحر** sin harfinin kesrası ve ha harfinin sükunuyla okunur. Şeytanın yardımının bulunduğu herşey anlamındadır. Sihir gözün aldığı birşeydir. Sihir zekice bilmektir. Sihir işini yapmaktır.⁴⁸⁵ Çoğulu **اسحار** ve **سحور** şeklindedir. İbn Haleveyh **ليس** adlı kitabında “Arap keliminde **فعل يفعل** veninde **يسحر** kelimesinden başka kelime yoktur demiştir. Ebu Hayyan ise **فعل يفعل** fiilinin üçüncüsü yoktur demiştir. Hocamız da bunu demiştir.⁴⁸⁶

Bu kelime Kur'an-ı Kerim’de bir yerde “**قَالُوا سِحْرَانِ تَظَاهَرَا**” “Birbirini destekleyen iki sihir!” demişler⁴⁸⁷ şeklinde geçmektedir.

⁴⁷⁹ es-Sâfî, XXII/213; ed-De’âs, III/66; Derviş; VIII/82.

⁴⁸⁰ Rahman, 55/54

⁴⁸¹ el-Ezdi el-Belhi, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, IV./203

⁴⁸² İbn Kesir, Tah. es-Selame, VII, 504

⁴⁸³ et -Taberî, *Camiu’l-Beyan*, Tah. Şakir, XXIII/62

⁴⁸⁴ Derviş, V/599; es-Sâfî, XV/183; ed-De’âs, II/218.

⁴⁸⁵ el-Ferahidi, III/135

⁴⁸⁶ Murteza el-Zebidi, *Tacu’l-Arus*, XI/514

⁴⁸⁷ Kasas, 28/48

Metindeki anlamı: Birbirini destekleyen iki sihirden maksadın Kur'an ve Tevrat olduğu söylenmiştir. ساحران “iki sahir” şeklinde okuyanlar Musa ve Muhammed (s.a.v)'i kastetmişlerdir.⁴⁸⁸Ebu Cafer iki sahirden muradın müfessirlerin bazı görüşlerine istinaden Musa ve Muhammed (s.a.v) olduğunu söylemiştir. Bazı müfessirler bunun Musa ve Harun peygamberler olduğunu söylemişlerdir. Bazıları da bunun İsa ve Muhammed (s.a.v) olduğunu söylemişler. Bazı te'vil ehlinin görüşüne göre iki sahir Tevrat ve kur'andır. Bazıları da bunun İncil ve Kur'an olduğunu söylemişlerdir.⁴⁸⁹

İrabı: هما mazi fiil ve fail. سحران mahzuf bir müptedanın haberi, takdiri سحران dir. İsim cümlesi makulu'l-Kavl. تظاهرا mazi fiil, faili elif harfi, bu cümle سحران kelimesinin sıfatı, mahallen merfu.⁴⁹⁰

2.2.7. سدان/Seddân - İki Set

السَّدَّين müsenna, müfredi السَّدَّ, çoğulu ise سدود, أسدة, اسداد şeklindedir.

Sözlükte: السَّدَّ kelimesi suyun kendisine dayandığı iki dağ arasındaki engelin sonu.⁴⁹¹ السَّدَّ dağ ve bariyer (engel)dir. Ebi Ubeyde'den rivayet olduğuna göre şöyle demiştir: السَّدَّين kelimesi madmum okunduğunda Allahın yarattığı şey anlaşılır. Eğer bu insan yapısıysa fethalı olarak سَدَّ olarak okunur. Ahfeş, İbn Kesir ve Ebu Amr bu kelimeyi fetha olarak okumakta ittifak etmişlerdir. Yasin suresindeki ayeti مَنْ بَيْنَ أَيْدِيهِمْ سَدًّا وَمِنْ خَلْفِهِمْ سَدًّا şeklinde okumuşlardır. Nafi', İbn Amir, Ebu Bekir, Asım ve yakuptan dammeli okumuşlardır. Hamza ve Kissai de dammeli okumuşlardır. Bazıları da hem dammeli hem fethalı okumuşlardır.⁴⁹² السَّدَّ Kelmesi iki şey arasındaki veya iki su arasındaki engeldir ve camid isimdir. سدود ise ufuktaki engel olarak bulunan siyah buluttur.⁴⁹³

Kur'an-ı Kerim'de bu kelime bir defa müsenna sigasıyla “حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ بَيْنَ”⁴⁹⁴ ayetinde geçmektedir. “السَّدَّين”

⁴⁸⁸ el-Ezdi el-Belhi, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, III/348

⁴⁸⁹ et-Taberî, *Camîu'l-Beyan*, Tah, Şakir, XIX/588

⁴⁹⁰ Dervîş, VII/348; es-Sâfi, XX/267; ed-De'âs, II/434.

⁴⁹¹ eş-Şeybânî, Ebu Amr İshâk, *el-Cîm*, tah. İbrahim el-Enbârî, Kahire, h.1394, II/116.

⁴⁹² İbn Manzûr, *Lisanu'l-Arab*, III/207

⁴⁹³ El-Safi, *el-Cedvel fi l-rabi'l-Kur'an*, XVI/250

⁴⁹⁴ Kehf, 18/93

Metindeki anlamı: **بين السدين** yani iki dağ arasında anlamındadır. Bazı dil bilimciler yaratılış itibariyle engel varsa fethalı olarak **السد** şeklinde okunur. İnsanlar tarafından engel konmuşsa dammeli olarak **السُد** şeklinde okunur demişlerdir. İbn Abbas ve Mücahid buradaki muradın dağın bir tarafı olduğunu söylemişlerdir.⁴⁹⁵ İbn Kesir bunun iki dağ olduğunu belirtir ve aralarında zayıf bir boşluğun olduğunu söyler. Buradan Türk diyarından yecüc ve mecüc çıkacaktır. Orada fesadı yayacaklar ve ekinleri ve nesilleri helak edeceklerdir. Yecüc ve Mecüc Adem (a.s) sülalesindendir.⁴⁹⁶

İrabı: **السدين** muzafun ileyh müsenna olduğundan **الياء** ile mecrur.⁴⁹⁷

2.2.8. صدفين/Sadfân - İki SadeF

İrabı: **السدين** muzafun ileyh müsenna olduğundan

الصدّفين Kelimesi müsenna, müfredi **الصدّف** şeklinde çoğulu ise **اصداF** şeklindedir.

Sözlükte: kendisinde sadeF bulunan ve denizde yaratılmış bir örtü. Kendisinde ruh ve et bulunur. İçerisinde inci bulunur ve el-Mahara diye isimlendirilir. **الصدّفان** kelimesi birbirinin karşısında, bizimle yecüc ve mecüc arasında bulunan iki dağ anlamındadır. **صادفت فلانا** dendiğinde biriyle karşılaştım denmektedir. **الصدّف** bir şeyden meyl etmek anlamındadır. **الأصدّف** ise elinde eğrilik bulunan kişi anlamındadır. Masdarı **الصدّف** şeklindedir.⁴⁹⁸ İki dammeli ve iki fethalı olarak okunduğunda yüksek iki dağın kesiştiği yer anlamındadır.⁴⁹⁹

Bu sigada Kur'an-ı Kerim'de bir defa “**حَتَّىٰ إِذَا سَاوَىٰ بَيْنَ الصَّدَفَيْنِ**” “İki yamacın arasındaki boşluğu (dağlarla) bir hizaya getirince”⁵⁰⁰

Metindeki anlamı: İki dağın arasını demirle doldurdu anlamındadır. Bu iki dağın arasında büyük bir vadi bulunmaktadır.⁵⁰¹

Ebu'l-Leys, İbn Kesir, Ebu Amr ve İbn Amir'in bu kelimeyi sad harfinin ve dal harfinin dammesiyle okuduklarını zikretmiştir. Asım, Ebi Bekrin rivayetiyle sad

⁴⁹⁵ El-Semerkandi, Bahru'l-Ulum, II/361

⁴⁹⁶ İbn Kesir, Tah. El-Selame, V/195

⁴⁹⁷ Ed-De'âs, İ'rabu'l-Kur'an, II/232

⁴⁹⁸ el-Ferâhîdî, *el- 'Ayn*, VII/101-102; İbn Manzûr, IX/187-188.

⁴⁹⁹ Zeynu'd-Din el-Razi, *Muhtar el-Sihah*, S.174

⁵⁰⁰ Kehf, 18/96

⁵⁰¹ el-Ezdi el-Belhi, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, 2/601

harfini dammeli dal harfini de meczum okumuştur. Diğerleri de sad ve dal harflerini fethalı okumuşlardır. Bu da dağın iki yamacı anlamına gelmektedir.⁵⁰² Temellerini bir biri üzerlerine koyup dağların başlarının uzunluk ve genişlik bakımından bir birinin hizasına gelmesidir. Bazıları bunun genişliği ve alanı bakımından ihtilafa düşüşlerdir.⁵⁰³

İrabi: الصَّدْفَيْن kelimesi muzafun ileyh müsenna olduğundan الياء ile mecrur.⁵⁰⁴

2.2.9. قوسين/İki Kavs(Yay)

قوسين Kelimesi müsenna, Müfredi قوس çoğulu ise اقواس şeklindedir.

Sözlükte: Mikdar anlamındadır. İsmi tasgiri قُوسٍ şeklindedir. Sayı itibariyle اقواس قياسي, قياسي, قياسي şeklindedir.⁵⁰⁵ قَاب قوسين ise Hasan'dan naklolunduğuna göre iki yay uzunluğu mesafesi anlamındadır. Mukatil ise her bir yayın uzunluğu anlamında olduğunu söylemiştir. Bu da yayın tutacağı ile ucu arasındaki mesafedir.⁵⁰⁶ El-Ferra da bunun iki arap yayı mesafesi olduğunu söylemiştir.⁵⁰⁷

Bu kelime kur'an'da müsenna sigasıyla bir yerde “فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَى” “(Peygambere olan mesafesi) iki yay aralığı kadar, yahut daha az oldu.”⁵⁰⁸ Şeklinde geçmektedir.

Metindeki anlamı: قَاب قوسين arap yayının iki ucu arasındaki mesafe kadar anlamındadır. Ebu'l-Abbas ta bu ifadenin iki Arap yayı uzunluğu mesafesi olduğunu belirtmiştir.⁵⁰⁹ Cebrail yeryüzüne indiğinde Hz. Peygambere iyice yaklaşmıştı. Taki Peygamber (s.a.v) ile arasında ölçüldüğünde iki yay arası uzunluğunda bir mesafe kalmıştı. Mücahid ve Katade bunu onaylamıştır. Bu mesafe için yayın asacağı ile ortasına kadar olan mesafe olduğu da söylenmiştir.⁵¹⁰

İrabi: (قَاب) atıf harfi. (كَانَ) nakıs fiil, ismi müstetir zamir takdiri هو dir. (قَاب) haberidir. (قوسين) muzafun ileyh müsenna olduğundan الياء ile mecrur.⁵¹¹

⁵⁰² el-Semerkandi, *Bahru'l-Ulum*, II/362

⁵⁰³ İbn Kesir, Tah, Selame, V/196

⁵⁰⁴ ed-De'âs, I'rabu'l-Kur'an, II/232

⁵⁰⁵ el-Ferahidi, *el-Ayn*, V/188

⁵⁰⁶ el-Ferahidi, V/228

⁵⁰⁷ ez-Zebîdî, Tâc, IX/263..407 / el-Ezherî, *Tehzîbu'l-luğa*, IX/263

⁵⁰⁸ Necm, 53/9

⁵⁰⁹ el-Ezdi el-Belhi, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, IV/160

⁵¹⁰ İbn Kesir, Tah, Selame, VII/466

⁵¹¹ ed-De'âs, I'rabu'l-Kur'an, III/275

2.2.9. نعليك/İki Nali

İrabı: (ف) atıf harfî. (كان) nakıs fiil, ismi müstetir

نعليك Müsenna, Müfredi نعل çoğulu da انعل و نعال şeklindedir.

Sözlükte: Ayağı yerden koruyan şey anlamındadır. İbn Kesir bu kelimenin müennes olduğunu söylemekte ve yürürken giyildiğini ve şimdi تاسومة diye isimlendirildiğini belirtmektedir. Bu kelimeyi müfred olarak nitelemekte çünkü tesniyesinin hakiki olmadığını söylemektedir. Araplar ayağa giyilen bu şeyin inceliğiyle övünürler ve bunu kralların giyeceğinden sayarlardı.⁵¹²EL-Sihah'ta bu kelime ayakkabı manasında kullanılır ve tasgiri نَعْلَةٌ şeklindedir. Müennesi ve müzekkeri النعل şeklindedir. Arap keliminde النعلة şeklinde müennes kullanılmamıştır.⁵¹³

Bu şige Kur'an-I Kerim 'de bir defa “إِنِّي أَنَا رَبُّكَ فَأَخْلَعُ نَعْلَيْكَ إِنَّكَ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ” “Şüphe yok ki, ben senin Rabbinim. Hemen ayakkabılarını çıkar. Çünkü sen mukaddes vadi Tuvâ'dasın.”⁵¹⁴ayetinde geçmektedir.

Metindeki anlamı: Musa'ya ben senin rabbinim nalinlerini ayaklarından çıkar diye nida ettik. Bu nalinler ölü eşek derisindendi. Musa (a.s) onları çıkardı ve vadinin arkasına attı.⁵¹⁵Müfessirlerin çoğu Musa (a.s)'a nalinlerini çıkartılması söylendi çünkü o ölmüş eşek derisindendi demişlerdir. Bazıları da ayaklarının içini vadiye bereketlenmesi için sürmek maksadıyla çıkarmıştır demişlerdir. İkrime bu ayeti zikredip ayaklarının mübarek topraklara değmesi için çıkarmıştır demiştir.⁵¹⁶

İrabi: نعليك mefulün bih mansub, nasb alameti müsenna olduğundan الياء, izafet olduğundan النون harfî hazfedilmiştir. Bu kelime muzaf, الكاف harfî zamir, mahallen mecrur muzafun ileyh.⁵¹⁷

⁵¹² İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab*, XI/667

⁵¹³ *er-Râzî, Muhtar*, s.314; *ez-Zebîdî*, XXXI/7. .

⁵¹⁴ Taha, 20/12

⁵¹⁵ el-ezdi el-Belhi, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, III/22-23

⁵¹⁶ es-Semerkandî, *Bahru'l-Ulum*, II/391

⁵¹⁷ الدعاس، إعراب القرآن /XVI /170. الصافي، الجدول في إعراب القرآن VI درويش، إعراب القرآن وبيانه

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SOYUT MÜSENNA İSİMLER

Bu bölümde Kur'an-ı Kerim'de geçen tesniye/ikili kipinde yer alan lafızlar ele alınmıştır. Lafızlar alfabetik düzenlenerek müfredi zikredilmiş ve garîb kelimeler de kısaca açıklanmıştır. Bu lafızların Kur'an-ı Kerim'de merfû, mansub ve mecrûr olarak kaç defa geçtiği ifade edilmiştir. Lafzın anlamını tam vermek gerektiğinde mevzu bahis lafzın geçtiği ayet-i kerimenin tamamı zikredilmiştir. Kelimenin sözlük anlamı, cümle/ayet içerisindeki anlamı (bağlamı) verildikten sonra müsennânın irabı yapılmıştır.

Kuran- Kerim'de müsennâ lafızlardan bazıları tam olarak yani sonlarındaki ن/nun harfi düşürülmeden, bazen de muzâf/tamlanan olarak yani sonlarındaki ن/nûn harfi düşürülerek geçmektedir. Çalışmada, her iki halde de müsennâ lafzın geçtiği ayet verilmiş ve değerlendirilmesi yapılmıştır.

Bu bölüm dört alt başlığa ayrılarak işlenmiştir.

Birinci bölümde الأجلين/el-Eceleyn zaman ve المشرقين/el-Meşrikayn gibi mekân anlamı bildiren isimler ele alınmıştır. İkinci bölümde ise ذانك/zânike gibi ism-i işaret ve ذوا/zevâ gibi ism-i mevsul anlamı olan isimlere yer verilmiştir. Üçüncü bölümde ألفين/elfeyn gibi sayı anlamı olan veya مرتان/merratân gibi sayı yerine kullanılan isimler incelenmiş olup son bölüm olan dördüncü bölümde ise tesniyeye benzeyen/tâbi olan/tesniye gibi amel gören mülhak kelimeler ele alınmıştır.

3.1. Zaman ve Mekân Bildiren İsimler

3.1.1. Zaman Bildiren İsimler

3.1.1.1 الأجلين/el-Eceleyn/İki Ecel

el-Eceleyn/الأجلين lafzı tesniyedir. Müfredi الأجب/el-ecel olup çoğulu ise آجال/âcâl şeklinde gelir. Ecel/أجل sözlükte, ölüm vakti anlamına gelir. Bununla birlikte ölüm yeri vb. anlamına da gelir. ‘âcil/أجل lafzı ‘âcil/عاجل kelimesinin zıddıdır. Ecil/أجل ise bir vakte kadar ertelenmiş demektir.⁵¹⁸ Ecel, bir şeyin amacına ulaşması olarak bilinir ve çoğulu آجال/âcâl dır.⁵¹⁹ Ecel, bir şeyin süresidir. Bu anlamda kelimenin başında yer alan hemze fethalı, sonu da kesralı olarak فَعُلْتُ استَأْجَلُهُ/استأجله Bu şeyi senin için yaptım denilir. Aynı şekilde iste’celehû/استأجله ifadesi onu bir süreliğine bekletti anlamına gelir. Diğer taraftan âcil/أجل ve âcile/أجلة sözcükleri ‘âcil/عاجل ve عاجلة/عاجلة sözcüklerinin zıddıdır.⁵²⁰ Yine ‘Eceli yaklaştı.’ dediğimizde, buradan kişinin ölümünün yaklaştığı anlaşılır. Ölüm ise; kılıç, boğulmak, yangın veya ölüme neden olan herhangi bir sebeple veya hastalıkla olur. Bu, kişinin eceli gelene kadar yaşadığı anlamını taşır⁵²¹.

Bu kelime Kur’an-ı Kerim’de tesniye olarak bir ayette geçmektedir:

" قَالَ ذَلِكَ بَيْنِي وَبَيْنَكَ أَيَّمَا الْأَجَلَيْنِ قَضَيْتُ فَلَا عُدْوَانَ عَلَيَّ ...".

“Dedi ki bu, seninle benim aramdadır. Bu iki süreden hangisini tamamlarsam artık bana haksızlık yok...”⁵²²

Ayetin bağlamı “Hangi süreyi tamamlarsam yani ister sekiz yıl ister on yıl⁵²³ şeklindedir. Burada Ebû Cafer, العجلين/ecelyn’i zikrederek onun sekiz yıl veya on yılı tamamlarsam anlamına geldiğini ifade etmiştir⁵²⁴. İbn Kesir ise Musa (as)’ın kayınbabasına şöyle dediğini zikretmiştir: “Durum senin dediğin gibi. Sen beni sekiz yıllığına tuttun/kiraladın. Bu süreyi on yıla tamamlarsam, bu benim güzelliğimdendir. Asgari süreyi tamamlarsam anlaşmayı yerine getirmiş olurum.”

⁵¹⁸ el-Ferâhîdî, *el-Ayn*, VI/178.

⁵¹⁹ İbn Derîd el-Ezdî, *Cemheretu'l-Luğa*, II/1043.

⁵²⁰ er-Râzî, Zeynuddin, *Muhtâru's-Sihâh*, s 14.

⁵²¹ ez-Zebîdî, Murtazâ, *Tâcu'l-Arûs*, XXVII/434.

⁵²² Kasas Suresi 28/28.

⁵²³ el-Ezdî el-Belhî, *Tefsîru Tefsîru Mukâtil bin Süleyman*, III/343.

⁵²⁴ et-Taberî, *Câmiu't-Tibyân*; Tah. Şakir, XIX/565.

Ayetteki *eyyamâ/ايما* meczum bir şart ismidir. *Kadaytu/قضيت* fiilinin *mef'ûlun bih'*idir. Sonundaki *zâhir* fethayla mansubtur. Kelimenin sonundaki *mâ/ما* *zâid* olup *eyyu/اي* ise muzaftır. Burada muzafun ileyh olan *el-Eceleyn/الاجلين* kelimesi tesniye olduğundan *yâ* ile mecrur olmuştur⁵²⁵.

3.1.1.2 *حولين/Havleyn – İki Yıl*

Havleyn/حولين kelimesi tesniye olup müfredi *حول/havl*, çoğulu ise *احوال/ehvâl* şeklinde kullanılır. Hemzeli olarak *حوؤل/Huûl* ve vavlı, ötreli olarak ise *حوول/huvûl* olarak gelir. *Havl/حول* kelimesi sözlükte, yıl anlamına gelir. Muzarisi *يحول/yehûlu*, masdarı *حولا/havlen* ve *حوولا/huûlen* şeklinde gelir. Örneğin bir şeyin üzerinden tam bir yıl geçtiğinde “*احال الشيء/Ehâle's-şey*” denilir⁵²⁶. Bununla birlikte *havl/حول* güneşin doğduğu ve battığı yer arasında dönmesidir⁵²⁷.

Bu kelime Kur'an-ı Kerim'de tesniye sîğasında bir yerde ve bir defa geçmektedir:

"وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ أَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ"

“Anneler, çocuklarını tam iki yıl emzirirler.”⁵²⁸

Ayetteki “*Kâmileyni*” kelimesi bir başka ayette olduğu gibi te'kid için gelmiştir⁵²⁹. Çünkü Araplar bazı ayları “*حول/havl*”; bazı ayları da “*شهر/şahr*” olarak isimlendirirler.⁵³⁰

Kelimenin irabı şöyledir: *حولين/havleyn*, zaman zarfıdır ve mefulün *fih'*tir. Mansubtur nasb alâmeti *yâ'*dır. *كاملين/kâmileyn* ise *حولين/havleyn* kelimesinin sıfatı olup mansubtur. Tesniye olduğu için nasb alâmeti *الياء/yâ'*dır.⁵³¹

⁵²⁵ ed-Da'âs, *Îrâbu'l-Kur'an*, II/428.

⁵²⁶ el-Ferâhîdî, *El-Ayn*, III/297; er-Râzî, Zeynuddîn, *Muhtâru's-Sihâh* s 84; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, XI/184.

⁵²⁷ ez-Zebîdî, *Tâcu'l-Arus*, XXVIII/365.

⁵²⁸ Bakara Suresi 2/233.

⁵²⁹ Ayet için bkz. Bakara Suresi 2/196.

⁵³⁰ Beğavî, *Tîbe*, I/277.

⁵³¹ es-Sâfi, *el-Cedvel fi Î'râbi'l-Kur'an*, III/488.

3.1.1.3. دائبين/Dâibeyn – Devamlı İki Şey

Dâibeyn/دائبين kelimesi tesniyebir ifade olup tekili دائب/dâib, çoğulu ise دائب/dâibûn ve دائبات/dâibât şeklindedir. Sözlükte دَاب/deabe fiilinin ism-i fâilidir. Mef'ûlû مدؤوب/med'ûb'tur. Bir şeyi aralıksız olarak yapma anlamında Deube fulânun eş-şey/الشيء فلان دَاب denilir⁵³². Buradaki devamlılık zorunlu bir devamlılıktır⁵³³. Dâibân/دائبان; yeni gelen gece ve gündüzdür. Melavân/ملوان ise Güneş ve Ay'dır.⁵³⁴

Bu kelime tesniye sîğasında Kur'an-ı Kerim'de bir defa geçmektedir:

"وَسَخَّرَ لَكُمُ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ دَائِبَيْنِ..."

"Düzenli seyreden Güneşi ve Ay'ı sizin için yararlı kılan O'dur."⁵³⁵

Ayette, "Dâibân/دائبان yani gece ve gündüzün birbirini zorunlu olarak takip ettiği, bunun dünya hayatının devamı için gerekli olduğuna vurgu yapılır."⁵³⁶ Beydâvî'nin Envârû't-Tenzîl'inde de "Dönmeye ve varlıkları aydınlatmaya devam ederler. Yaşamınız ve geçiminiz için dönmeye devam ederler." denmektedir.⁵³⁷

Ayette geçen "Dâibeyni/دائبين ifadesi hâl'dir. Güneş ve ay mansub oldukları için o da mansubtur. Nasb alâmeti ise الياء/yâ'dır. Çünkü tesniyedir.⁵³⁸

3.1.1.4. شهرين/Şhrayn – İki Ay

Şhrayn/شهرين sözcüğü tesniye olup müfredi شهر/şhrun, Cem'I ise شهر/şuhûr'dur. Sözlükte شهر/şhere; ش/şin-ه/he-ر/ra kelimenin asıl/kök harfleridir ve bir işin açık ve net olduğu anlamına gelir. Örneğin Araplar, bu ay anlamında من ذلك الشهر/Min zâlike's-Şehri demektedirler. Sonra ayın otuz günde geçirdiği sürece/süreye شهر/ay denilmiştir. Bu konuda Araplar ve acemler/Arap olmayanlar ittifak etmişlerdir. Acemler de ay'ın otuz günde geçirdiği sürece/süreye kendi dillerinde hilal demektedirler⁵³⁹.

⁵³² Amr, *Mu'cem el-Luğa el-Arabiyye el-Muâsıra*, I/717.

⁵³³ Kefevî, *el-Külliyât* s 452.

⁵³⁴ ez-Zebîdî, Murtazâ, *Tâcu'l-Arûs*, II/390.

⁵³⁵ İbrahim Suresi 14/33.

⁵³⁶ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, tah. Şâkir XVI/13.

⁵³⁷ Beydâvî, *Envârû't-Tenzîl ve Esrârû't-Te'vîl*, III/200;.

⁵³⁸ es-Sâfi, *el-Cedvel fi İ'râbi'l-Kur'an*, XIII/194; ed-Da'âs, *İ'râbu'l-Kur'an*, II/133.

⁵³⁹ el-Kazvînî er-Râzî, *Mekâyisi'l-Luğa*, III/222.

el-Eşhur/الأشهر sözcüğüyle adet/sayı da kastedilir. Çoğulu ise eş-Şuhûr/الشهور olarak gelir⁵⁴⁰ ve Sa'leb bu hususta "Eşhernâ/أشهرنا ifadesiyle yeni bir aya girildiği bildirilir der⁵⁴¹. Bir diğer görüş İbn-i Sîde'ye aittir. Ona göre Şehr/شهر, günlerden oluşan bir aded/sayı olarak bilinir. Böyle isimlendirilmesini nedeni Ay'ın hareketiyle bir ayın tamamlanıyor olmasıdır. Bunun başlangıç ve bitişi olduğundan insanlar ayın girdiğini ve bittiğini birbirlerine bu şekilde bildirirler⁵⁴².

Kur'an-ı Kerim'de tesniye sîğasında, mecrûr olarak ve aynı anlamda iki defa/ayette geçmektedir. Bunlardan ilki kasten adam öldürme konusunda şu şekilde gelir:

"فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ..."

"Bunları bulamayan kimsenin... peş peşe iki ay oruç tutması gerekir."⁵⁴³

Ayette, kişinin hatâen öldürdüğü mümin veya muâhid-aralarında anlaşma bulunan gruptan kimsenin yerine diyet olarak âzâd edecek mümin bir köle bulamazsa ailesine bedelini vermesi gerektiği⁵⁴⁴; şayet aralarında anlaşma bulunan bir topluluktan birini öldürürse öldürülenin ailesine fidye vermesi ve mümin bir köle âzâd etmesi ve Allah'a tevbe etmesi gerektiği emredilir.⁵⁴⁵ İbn Kesîr; buradaki orucun, arada iftar olmadan peş peşe tutulması gerektiğini ve hastalık, hayız veya nifâs gibi özürler olmadan orucun bozulması halinde yeniden başlanması gerektiğini ifade etmiştir.⁵⁴⁶

Ayette geçen şahreyn/شهرين kelimesi muzafun ileyh'tir. Tesniye olduğu için yâ ile mecrûr'dur. Mutetebaiyn/متتابعين ise sıfattır.⁵⁴⁷

Kelimenin Kuran'da tesniye sîğasında getiği ikinci yer ise zıhar konusundadır. Allah-u Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ..."

⁵⁴⁰ el-Ferâhîdî, *el-Ayn*, III/400.

⁵⁴¹ ez-Zebîdî, Murtazâ, *Muhtâru's-Sihâh*, s 170.

⁵⁴² İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, IV/432.

⁵⁴³ Nisa Suresi 4/92.

⁵⁴⁴ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, IX/55.

⁵⁴⁵ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, IX/42.

⁵⁴⁶ İbn Kesîr, T. Selâme, II/376.

⁵⁴⁷ Dervîş, *İ'râbu'l-Kuran ve Beyânuhû*, II/296; es-Sâfî, *el-Cedvel fî İ'râbi'l-Kur'an* V/132; ed-Da'âs, *İ'râbu'l-Kur'an*, II/215.

“Kim... bulamazsa peş peşe iki ay oruç tutsun.”⁵⁴⁸

Ebû Câfer bu âyet-i kerîme hakkında şöyle der: “*Hanımına zıhar ifadesini kullanan kişi azat edecek köle bulamazsa hanımına dokunmadan önce/birlikte olmadan önce iyi ay peş peşe oruç tutsun*”. İki ay peş peşe oruç tutmak ifadesi özür olmaksızın arada iftar etmeden peş peşe oruç tutmak anlamına gelmektedir. Özür sebebiyle arada oruç tutmama/oruç bozma konusunda ulemâ arasında ihtilaf vardır. Bazı alimler; özür sebebiyle oruç tutulamazsa özür ortadan kalktıktan sonra kişinin orucuna devam edebileceğini söylemişlerdir. Diğerleri ise kişinin özür halinde ara vermesi durumunda peş peşe oruç tutmaya yeniden başlaması gerektiğini savunmuşlardır. Sad bin Müseyyeb’e zıhar veya adam öldürmenin keffâreti olarak oruç tutup hastalık veya başka bir özürden dolayı orucuna ara veren kişi sorulduğunda şöyle demiştir: “Tutamadığı gün sayısında oruç tutar, orucunun tutmaya yeniden başlamaz.”⁵⁴⁹

Ayette geçen şehrayn/شهرين kelimesi muzafun ileyh’tir. Tesniye olduğu için yâ ile mecrurdur. Kendisinden sonra gelen mutetâbieyn/متتابعين ise sıfattır.⁵⁵⁰

3.1.1.5 طرفين/Tarafeyn – İki Taraf

Tarafey/طرفي kelimesi tesniye olup müfredi طرف/taaraf, cemîsi ise اطراف/atraf’tır. Sözlükte طرف/taaraf; bir yerden başka bir yere hareket etmek anlamına gelir. Çoğulu ise اطراف/atraf’tır. Tarafey en-Nehâr/طرفي النهار, sabah namazı; Tarafey el-Âhar/طرفي الآخر ise akşam namazları olan öğle ve ikinci namazları anlamındadır. Zeccâc ise اطراف النهار/Atrâfu’n-Nehâr ifadesinde öğle ve ikinci namazlarının kastedildiğini belirtmiştir. İbnü’l-Kelbî ise; “اطراف النهار/Atrâfu’n-Nehâr gündüzün saatleridir.” demiştir.⁵⁵¹

Kur’an-ı Kerim’de tesniye sîğasında bir defa geçmektedir:

"وَأَقِمِ الصَّلَاةَ طَرَفَيْ النَّهَارِ وَزُلْفًا مِنَ اللَّيْلِ ..."

“ ... Gündüzün iki tarafında ve gecenin gündüze yakın saatlerinde namaz kıl.”⁵⁵²

⁵⁴⁸ Mücâdele Suresi 58/4.

⁵⁴⁹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, , XXIII/232.

⁵⁵⁰ Dervîş, *İ'râbu'l-Kuran ve Beyânuhû*, X/8; ed-Da‘‘âs, *İ'râbu'l-Kur'an*, III/317.

⁵⁵¹ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, IX/216-217.

⁵⁵² Hud Suresi 11/114.

Ayette, Allah-u Teâlâ gündüzün iki tarafında sabah ve akşam namazını kılmayı emretmektedir. Ebu'l-Leys'e göre ayetteki "طَرْفِي النَّهَارَ/Tarafey en-Nehâr" ifadesi sabah, öğle ve ikindi namazları için kullanılmıştır.⁵⁵³ Eflah bin Saîd ise Muhammed bin Ka'b el-Karzî'nin bu ifade hakkında "O, gündüzün iki tarafı, sabah, öğle ve ikindi namazlarıdır." dediğini nakletmiştir.⁵⁵⁴ İbn Abbas, Hasan el-Basrî ve Abdurrahman bin Zeyd bin Eşlem ise bu ifadenin sabah ve akşam namazları anlamına geldiği konusunda ittifak etmişlerdir.

Ayetteki Tarafey/طَرْفِي sözcüğü zaman zarfıdır, mansubtur ve fiil olan اقم/akim'e müteallıktır. Tesniye olduğundan nasb alameti yâ'dır. İzafetten dolayı sonundaki nûn harfî düşmüştür. En-Nehâr/النَّهَار muzafun ileyhtir.⁵⁵⁵

3.1.1.6 عامين/Âmeyn – İki Yıl

Âmeyn/عامين sözcüğü tesniye bir ifade olup müfredi عام/âm, çoğulu ise اعوام/â'vâm şeklinde gelir. Âm/عام kelimesi sözlükte yıl anlamına gelmektedir.⁵⁵⁶ Âm/عام, bir kış ve yazdan oluşur. Çoğulu اعوام/â'vâm'dır. A'vâmun/اعوام ise mübalağa sığasıdır. Müfredi için عائم/â'im'dir. A'vâmun/اعوام/شعر/şi'run شاعر/şâ'irun, شائب/şâ'ibun شائب/şâ'ibun شبيب/şeybun شاعِل/şâ'gilun شاعِل/şâ'gilun شغل/şuğlun شاعِل/şâ'gilun ve موت/mevtun مائت/mâ'itun ifadeleri ile aynı kalıptandır.⁵⁵⁷

Kur'an-ı Kerim'de tesniye sığasında bir defa geçmektedir:

"وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حَمَلَتْهُ أُمُّهُ وَهَذَا عَلَىٰ وَهْنٍ وَفِصَالُهُ فِي عَامَيْنِ"

"Biz insana anne ve babasıyla ilgili öğütler verdik. Annesi onu güçten kuvvetten düşerek karnında taşıdı. Çocuğun sütten kesilmesi iki yıl içinde olur."⁵⁵⁸

⁵⁵³ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XV/502.

⁵⁵⁴ es-Semerkindî, *Bahru'l-ulûm*, II/174.

⁵⁵⁵ Dervîş, *İ'râbu'l-Kuran ve Beyânuhû*, IV/441; es-Sâfî, *El-Cedvel fî İ'râbi'l-Kur'an*, XII/365.

⁵⁵⁶ el-Mu'cemu'l-Luğati'l-Arabiyye bi'l-Kâhire, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, II/638; El-Himyerî el-Yemenî, Nişvân bin Saîd, *Şemsu'l-Ulûm ve devâu Kelêmi'l-Arab mine'l-kulûm*, tah. Dr. Huseyin bin Abdillâh el-'umeyrî, Mathar bin Ali el-Îrânî. Dr. Yusuf Muhammed Abdullah, *Dâru'l-Fikr el-Muâsir*, (Beyrut-Lübnan), *Dâru'l-Fikr* (Dimeşk-Suriye), t/1, 1999 m. VII/4820; İbn Sîde, Ebu'l-Hesen Ali bin İsmail el-Mursî, *el-Muhassas*, tah. Halil İbrahim Ceffâl, *Dâru İhyâ-i Turâs el-Arabi*, Beyrut, t/1 1996 m. II/403.

⁵⁵⁷ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, XII/431.

⁵⁵⁸ Lokman suresi 31/14.

Ayet, Sa'd bin Ebî Vakkâs'ın babası Mâlik ve annesi Hamne bint Süfyan hakkında inmiştir.⁵⁵⁹ Âlimler, "Onun sütten kesilmesi iki yılda olur." ifadesi hakkında ihtilaf etmişlerdir. Kimi "Onun sütten kesilmesi iki yıl bittikten sonra olur."⁵⁶⁰ Kimi ise "Doğduktan iki yıl sonra sütten kesilir." demişlerdir.⁵⁶¹ Bununla birlikte "Onun terbiyesi ve süt emmesi doğduktan sonra iki yıldır."⁵⁶² görüşünü savunanlar da olmuştur.

Ayette geçen fî 'âmeyn/عامين ifadesi mübtedâ olan فصالة/fisâluhû'nun câr ve mecrurdan oluşan bir haberidir. Tesniye olduğu için câr alameti الياء/yâ'dır.⁵⁶³

3.1.1.7 يومين/Yavmeyn – İki Gün

Yavmeyn/يومين tesniyedir. Müfredi يوم/yavmun, cemîsi ise ايام/eyyâm şeklinde gelir. Sözlükte güneşin doğuşundan batışına kadar geçen süre veya fecr-i sâdıktan güneşin batışına kadar geçen süre olarak bilinir. İbn Hişâm, Ka'biyye'yi serh ederken şöyle demiştir: "Sonundaki tanım çoğunluğa göre hukukî/şer'î bir tanımdır. Astrologlara göre يوم/yavm/gün; güneşin doğuşundan doğuşuna veya güneşin batışından batışına kadar geçen süre olarak kabul edilmiştir. Zamanın çıkış anı anlamında da kullanılır. Çoğulu ايام/eyyâm'dır. Aslı ise ايام/eyvâmun'dur. İdğam yapılmış ve cem-i teksîr'i/düzensiz çoğulu kullanmamışlardır. İbn Keysân, İdğam yapılmış ve cem-i teksîr'i/düzensiz çoğulu kullanmamışlardır. İbn Keysân, ايام/eyvâm'dan الواو/vav harfinin neden gittiğini/düştüğünü şöyle açıklamıştır: "Birbirinden yan yana gelen الواو/vav veya الياء/yâ harflerinden sonra sâkin bir harf gelirse الواو/vav harfi الياء/yâ harfine döner. Biri, ötekine idğam yapılır."⁵⁶⁴

Yavmeyn sözcüğü, Kur'an-ı Kerim'de tesniye sîğasında ve hepsi cer halinde ve farklı yerlerde üç defa geçmektedir.

Birinci ayet:

"وَاذْكُرُوا اللَّهَ فِي أَيَّامٍ مَّعْدُودَاتٍ فَمَنْ تَعَجَّلَ فِي يَوْمَيْنِ فَلَا إِيَّامَ عَلَيْهِ لَمَنِ اتَّقَىٰ"

⁵⁵⁹ el-Ezdî, el-Belhî, *Tefsîru Mukâtil bin Süleyman*, III/343.

⁵⁶⁰ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XX/137.

⁵⁶¹ es-Semerkindî, *Bahru'l-Ulûm*, III/24.

⁵⁶² İbn Kesîr, tah. Selâme. VI/336.

⁵⁶³ Dervîş, *İ'râbu'l-Kuran ve Beyânuhû*, VII/537; es-Sâfî, *el-Cedvel fi İ'râbi'l-Kur'an*, XXI/80; ed-Da'âs, *İ'râbu'l-Kur'an*, III/27.

⁵⁶⁴ ez-Zebîdî, Murtazâ, *Tâcu'l-Arûs*, XXXIV/143-144; er-Râzî, Zeynuddin, *Muhtâru's-Sihâh*, s 350; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, XII/649.

“Belirlenmiş günlerde Allah’ı zikredin. Takva sahipleri için iki günde acele edene (dönmekte) günah yoktur. Daha uzun kalana da günah yoktur...”⁵⁶⁵

Zemahşerî; kurban gününden sonraki iki gün için *يوم القر*/yavmu’l-karr yani hacıların Mina’da bekledikleri gün- Mekkeliler bu güne *يوم الرؤوس*/yavmu’r-ruûs der.- ve sonraki gün için ise *يوم النفر*/yavmu’n-nefr şeytan taşlamayı bitirdikten sonra terketme anlamı taşıyan iki ifadeye dikkat çeker. Bu uygulama şâfiî mezhebine göredir. Ebu Hanife ve ashabına göre müminler fecr doğmadan (Mina’dan) çıkarlar. Geç kalanlar ise üçüncü günde de şeytan taşlarlar. İmam Şafii’ye göre bu caiz değildir. ⁵⁶⁶ Ebu’l-Leys bu konuda “İlk iki günde acele eden yani iki gün şeytan taşladıktan sonra üçüncü gün şeytan taşlamayı ailesine dönene acele etmesinden dolayı herhangi bir günah yoktur.” demiştir.⁵⁶⁷

Ayetteki *فِي يَوْمَيْنِ*/fî Yavmeyn/ ifadesi mecrurdur. Cer alameti *الياء*/yâ’dır. Çünkü tesniyedir.⁵⁶⁸

İkinci ayet:

" قُلْ أَنْتُمْ لَتَكْفُرُونَ بِالَّذِي خَلَقَ الْأَرْضَ فِي يَوْمَيْنِ ... "

“De ki arzı iki günde yaratanı inkâr edip ...”⁵⁶⁹

Ebu Cafer ve İbn Kesîr ayette geçen yavmeyn ifadesindeki iki günün Pazar ve pazartesi günleri olduğu konusunda ittifak etmişlerdir. Rasûlullah (sav)’dan rivayetler böyle gelmiştir: “*Yahudiler, Rasûlullah (sav) ’a gelerek Ona göklerin ve yerin yaratılışını sordular. O (sav) da şöyle cevap verdi: Allah (cc) yeryüzünü Pazar ve pazartesi günleri yarattı.*”⁵⁷⁰

Fî yavmeyn/ *فِي يَوْمَيْنِ* ifadesi mecrur bir isimdir. Cer alameti *الياء*/yâ’dır. Çünkü tesniyedir.⁵⁷¹

Üçüncü ayet:

" فَقَضَاهُنَّ سَبْعَ سَمَوَاتٍ فِي يَوْمَيْنِ ... "

“Onları iki günde yedi gök olarak yarattı...”⁵⁷²

⁵⁶⁵ Bakara Suresi 2/203.

⁵⁶⁶ ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf an Hakâik-i Ğavâmidi't-Tenzîl*, I/249.

⁵⁶⁷ es-Semerkindî, *Bahru'l-Ulûm* I/135.

⁵⁶⁸ Dervîş, *İ'râbu'l-Kuran ve Beyânuhû*, I/303; es-Sâfi, *el-Cedvel fî İ'râbi'l-Kur'an*, II/421; ed-Da‘‘âs, *İ'râbu'l-Kur'an*, I/85.

⁵⁶⁹ Fussilet Suresi 41/9.

⁵⁷⁰ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXI/432; İbn Kesîr, *Tah. Selâme*, VII/167.

⁵⁷¹ ed-Da‘‘âs, *İ'râbu'l-Kur'an*, III/169.

⁵⁷² Fussilet Suresi 41/12.

Ebu Cafer ve İbn Kesîr buradaki iki günün Perşembe ve Cuma günleri olduğu konusunda ittifak etmiş ve şöyle demişlerdir: “Gökleri, yedi gök olarak yaratmayı iki günde bitirmiştir. Bu günler, Perşembe ve Cuma günleridir.” Zira Cuma gününün (bir araya getirme/toplama günü) böyle isimlendirilmesinin nedeni, Allah’ın gökleri ve yeri yaratmasının bu günde bir arada olmasındandır.”⁵⁷³

Fî Yavmeyn/في يومين ifadeside yavmeyn kelimesi mecrûr bir isimdir. Cer alameti الياء/yâ’dır. Çünkü tesniyedir.⁵⁷⁴

3.1.1.8 مغربين/el-Mağribeyn – Güneşin İki Batım Zamanı

Bu başlık altında المغربين/el-Mağribeyn lafzı ile المشرقين/el-maşrikayn lafızları zaman bildirdikleri için beraber incelenmiştir. Meşrikayn lafzı, tesniyedir. Müfredi مشرق/meşrik’tir. Cemîsi ise مشرق/meşârik olarak gelir. el-Mağribeyn/المغربين de tesniye bir ifadedir. Müfredi مغرب/mağrib’tir. Cemîsi ise مغرب/meğârib olarak gelir. Sözlükte eş-Şark/الشرق, ğarbin/batının zıddı anlamındadır. eş-Şurûk/الشروق ise طلوع/tulû’ gibidir. Şeraka/شرق-يشرق/yeşruku-شروق/şurûkan, doğu taraftan çıkan her şeye denir. Özellikle/daha çok güneş ve ay için kullanılır. Yine “Namaz vaktinden itibaren anlamında ‘Güneşin doğuşundan başladı.’ ifadesi kullanılır.” Aynı şekilde el-Muşrik/المشرق, aydınlatan demektir.⁵⁷⁵ Güneşin, iki doğuş ve iki batışı yeri vardır. Birinci doğuşu kış mevsiminde en uzak yerden, diğeri ise yaz mevsiminde en uzak yerden doğmasıdır. Aynı şekilde birinci batışı, kışın en uzak yerde batması diğeri ise, öte tarafta en uzak yerde batmasıdır.

Niteki Allah Teala ayette;

"يَعْلَمُونَ فَلَا أَقْسِمُ بِرَبِّ الْمَشَارِقِ وَالْمَغَارِبِ"

“Doğuların ve batıların Rabbine yemin ederim...”⁵⁷⁶ derken her günün doğduğu ve battığı yeri kast etmektedir. Bunlar altı ayda doğduğu ve battığı yüz seksen yerdur.⁵⁷⁷

⁵⁷³ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXI/440; İbn Kesîr, tah. Selâme, VII/167.

⁵⁷⁴ es-Sâfi, *el-Cedvel fî l-râbi'l-Kur'an*, XXIV/290; ed-Da‘‘âs, *l-râbu'l-Kur'an*, III/169.

⁵⁷⁵ el-Ferâhîdî, *el-Ayn*, V/38.

⁵⁷⁶ Meâric Suresi 70/40.

⁵⁷⁷ el-Ezherî, *Tehzibu'l-Luğa*, VIII/118.

Ġarb/غرب-مغرب/mağrib-ve غروب/ğurûb kelimesi sözlükte Güneşin batışı anlamına gelmektedir⁵⁷⁸. Mağrib/مغرب batış yeri anlamında olup sonraları mastar ve zaman için de kullanılmaya başlanmıştır. Kıyâsî olarak fethalı olması gerekirken مشرق/meşrik ve مسجد/mescid gibi kesralı olarak kullanılmıştır.⁵⁷⁹

Maşrikayn/مشرقین ifadesi Kur'an-ı Kerim'de iki yerde geçmekte, Mağribeyn/مغربین ifadesi ise tesniye olarak bir yerde geçmektedir. Anlamsal olarak ikisinden de kast edilen şey aynıdır. Yani ikisinden de kast edilen şey zaman veya mekândır. Bu ise cümlelerin siyakından/gelişinden/bağlamından bilinir. Kur'an-ı Kerim'de iki yerde geçmekte ve bunların ilkinde ikisi bir arada ve zaman anlamında kullanılmıştır. Şöyle ki:

" رَبُّ الْمَشْرِقَيْنِ وَرَبُّ الْمَغْرِبَيْنِ "

“O, iki doğunun ve iki batının Rabbidir.”⁵⁸⁰

Ayette kast edilen kışın ve yazın güneşin doğuşu ve batışıdır. Rabbu'l-Meşrikayn/المشرقین ile 15 saat olan yılın en uzun gününe ve toplam 9 saat olan yılın en kısa gününe işaret edilmektedir. Rabbu'l-Mağribeyn/المغربین ise bir yıldaki en uzun gece ve gündüzün ve yine yılın en kısa gece ve gündüzünün batması kast edilmektedir.⁵⁸¹ Ebu Cafer, “*Rabbu 'l-Meşrikayni/المشرقین ifadesiyle kışın ve yazın güneşin doğuşu; Rabbu 'l-Mağribeyni/المغربین ifadesiyle de kışın ve yazın güneşin batışını kastedilmektedir.*”⁵⁸² demiştir.

Tamlamalardaki Rabbu/رب kelimesi mahzûf bir mübtedanın haberidir. Takdîri huva/هو/o'dur. Meşrikayn/مشرقین ve مغربین/mağribeyn'den her biri ise muzafun ileyhtir. Bunlar yâ/الياء ile mecrurdur. Çünkü her ikisi de tesniyedir.⁵⁸³

⁵⁷⁸ el-Ferâhîdî, *el-Ayn*, IV/410.

⁵⁷⁹ İbn Manzûr, *Lisânu 'l-Arab*, I/638.

⁵⁸⁰ Rahman Suresi 55/17.

⁵⁸¹ el-Ezdî, el-Belhî, *Tefsîru Mukâtil bin Süleyman*, IV/197.

⁵⁸² Taberî, *Câmiu 'l-Beyân*, XXIII/27-28.

⁵⁸³ Dervîş, *İ'râbu 'l-Kuran ve Beyânuhû*, IX/403; ed-Da‘‘âs, *İ'râbu 'l-Kur'an*, III/291.

3.1.2 Mekân Anlamı Olan İsimler

3.1.2.1 المشرقين/el-Meşrikayn –Güneşin İki Batış Yeri

Meşrikayni/المشرقين ifadesini dil açısından yukarıda açıklamıştık. Bu bölümde mekân anlamı ifade eden مشرقين/meşrikayni ifadesi anlatılacaktır. İfade, mekan anlamında Kur'an-ı Kerim'de bir defa gelmiştir:

" حَتَّىٰ إِذَا جَاءَنَا قَالَ يَا لَيْتَ بَيْنِي وَبَيْنَكَ بُعْدَ الْمَشْرِقَيْنِ فَبِئْسَ الْقَرِينُ "

“Sonunda o kişi bize gelince –şeytana hitaben- keşke seninle aramız doğuyla batı arası kadar olsaydı der. Ne kötü arkadaşı!”⁵⁸⁴

Ayetteki el-Meşrikayn/المشرقين, yazın güneşin doğduğu yer ile kışın doğduğu yer arası kadar, yılın en uzun ve en kısa günleridir⁵⁸⁵. İki arkadaştan biri, diğerine “Senle aramın iki doğu arası kadar olmasını yani doğu ve batı arası kadar olmasını isterdim.” demiştir. Böylelikle birinin adı ötekinin önüne geçmiştir.⁵⁸⁶ Yine ayetteki İki doğunun arası ifadesi doğu ve batı arası anlamında kullanılmıştır⁵⁸⁷. Dolayısıyla burada مشرقين/meşrikayni ifadesinden murâd, doğu ve batı arasındaki mesafedir.⁵⁸⁸

Bu'de/بعد kelimesi ليت/leytenin ismidir. Mansubtur. Aynı zamanda muzaftır. el-Meşrikayn/المشرقين muzafun ileyhtir. Tesniye olduğu için الياء/yâ ile mecrurdur.⁵⁸⁹

3.1.2.2 قريتين/ Karyeteyn – İki Şehir

Karyeteyn/قريتين ifadesi tesniye olup müfredi قرية/karyetun, cemîsi ise قري/kurâ ve قريات/kurayât olarak gelir. Kelimenin kök harfleri ق/kaf-ر/ra ve illet harfi olan الياء/yâ harfleridir ve sözlükte toplanmak, bir araya gelmek anlamına gelir. Karye/قرية kelimesi insanlar için toplu yaşama yeri/köy anlamında buradan

⁵⁸⁴ Zuhurf Suresi 43/38.

⁵⁸⁵ el-Ezdî, el-Belhî, *Tefsîru Mukâtil bin Süleyman*, III/795.

⁵⁸⁶ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXI/606.

⁵⁸⁷ es-Semerkandî, *Bahru'l-Ulûm*, III/258.

⁵⁸⁸ İbn Kesîr, t. *el-İlmîyye*, VII/209.

⁵⁸⁹ ed-Da‘‘âs, *İ'râbu'l-Kur'an*, III/199.

türetilmiştir. Karyetun/قرية kelimesinin çoğulu قرى/kurâ'dır.⁵⁹⁰ Kur'an-ı Kerim'de tesniye sığasında bir defa yer almıştır:

"وَقَالُوا لَوْلَا نُزِّلَ هَذَا الْقُرْآنُ عَلَى رَجُلٍ مِنَ الْقَرْيَتَيْنِ عَظِيمٍ"

"Bu Kur'an, bu iki büyük şehirden büyük birine indirilseydi ya dediler."⁵⁹¹

Ayetteki iki şehir Mekke ve Tâif'tir. İki büyük kişi ise Mekke'nin büyük kişisi Velîd Bin Muğîre, Tâif'in büyük kişisi ise Ebû Mes'ud'dur.⁵⁹² Tâif'ten bir adam Abdullah ibn-i Mes'ud'a ayette geçen iki şehri sorduğunda; O bu iki şehrin Mekke ve Tâif olduğunu, iki büyük kişinin ise Kureys'in zalimlerinden biri, Mekke'de Velîd bin Muğîre diğeri ise Tâif'te Muhtar'ın dedesi Urve bin Ebî Mes'ud olduğunu söylemiştir.⁵⁹³

Mine'l-Karyeteyn/القريتين ifadesi câr-mecrûrdan oluşan bir terkiptir. Bu terkip raculin/رجل'e ait bir sıfattır. Karyeteyn/قريتين'in muzafı hazf olmuştur. Dolayısıyla ifadenin aslı إحدى القريتين/ihde'l-karyeteyn şeklindedir.⁵⁹⁴

3.2. İşaret İsimleri

3.2.1. ذَانِك/Zânike – Bu ikisi

Zânike/ذَانِك tesniye için kullanılan müennes bir ism-i işarettir. Tercih edilen görüşe göre اَلِف/elif üzere mebnidir. Bazılarına göre harfle irab alır.⁵⁹⁵ Tânike/تَانِك ise tesniye ve müennes için kullanılır.⁵⁹⁶

Kur'an-ı Kerim'de tesniye olarak bir yerde geçmektedir:

"... فَذَانِكَ بُرْهَانَانِ مِنْ رَبِّكَ ..."

"İşte bu ikisi Rabbin tarafından sana verilen iki kesin delildir."⁵⁹⁷

Ayette Firavun ve ileri gelen adamlarına delil olarak sana iki ayet verildiğinden bahsedilmektedir. Bunlar el ve asa delili/mucizeleridir.⁵⁹⁸ Asa

⁵⁹⁰ el-Kazvînî, er-Râzî, *Mekâyîsi'l-Luğâ*, V/78.

⁵⁹¹ Zuhur Suresi 43/31.

⁵⁹² el-Ezdî, el-Belhî, *Tefsîru Mukâtil bin Süleyman*, III/794.

⁵⁹³ es-Semerkandî, *Bahru'l-Ulûm*, III/256.

⁵⁹⁴ Dervîş, *Îrâbu'l-Kuran ve Beyânuhû*, IX/81; es-Sâfî, *el-Cedvel fî Îrâbi'l-Kur'an*, XXV/81; ed-Da'âs, *Îrâbu'l-Kur'an*, III/198.

⁵⁹⁵ es-Sâfî, *el-Cedvel fî Îrâbi'l-Kur'an*, XX/254.

⁵⁹⁶ es-Serrâc, Muhammed Ali, *el-Bâb fî Kavâidi'l-Luğati ve Alâti'l-Edebi'n-Nahvi ve's-Sarfî ve'l-Belâğati ve'l-'arûz ve'l-Luğati ve'l-Mesel*, mr. Hayruddîn Şemsi Paşa, Dâru'l-Fikr, Dimeşk, 1403 h. s 74.

⁵⁹⁷ Kasas Suresi 28/32.

⁵⁹⁸ el-Ezdî, el-Belhî, *Tefsîru Tefsîru Mukâtil bin Süleyman*, III/344.

mucizesinde, asa yılanı dönüşmüş; el mucizesinde ise simsiyah ve cüzzamlı olan el hatalarından arınmış şekle dönüşmüştür. Bu mucizeler söylediklerinin doğruluğunu ispat etmek içindir⁵⁹⁹

Ayette geçen Fâ/الفاء harfi, الفصيحة/Fâ-i Fasîha yani ayırıcı الفاء/fâ'dır. Zânike/ذانك ism-i işaretir. Elif/الألف üzerine mebnidir. Ref konumunda mübtedadır ve ref alameti الألف/elif olan el-Burhânâni/البرهانان'nin haberidir. Cümlemin tümü ise şartın cevabıdır. İrabdan mahalli yoktur. Min Rabbik/من ربك câr-mecrûdur. Ref mahallindedir. Burhânâni/برهانان'nin sıfatıdır.⁶⁰⁰

3.2.2. ذوا/Zevâ – Şu İkisi

Zevâ/ذوا veya ذواتا/Zevâtâ, tesniyedirler. Müfretleri ذو/zû, cemîleri ise ذوو/zevû'dur.

Zû/ذو esmâ-i hamsedendir. Bazı nahivcilere göre bunlar beş isimdir, bazılarına göre altı isimdir. Harfle irab alırlar. Zâ/ذâ şeklinde olabilir. Cümlede ism-i işaret veya ism-i mevsul olabilir. Sahiplik anlamı bildirirse esmâ-i hamseden olabilir. Tesniye olarak gelirse tesniyenin irabını alır. Çoğul olarak gelirse cem-i müzekker salimin irabını alıp الواو/vav harfiyle merfû, الألف/elif ve الياء/yâ harfleriyle mansup ve mecrur olur.⁶⁰¹

Ferrâ bu konuda şöyle demiştir: “Bir bedevinin şöyle dediğini duydum: “Fazilet ki o Allah’ın size vermiş olduğu fazilettir. Değer ki Allah size o değeri vermiştir.” Bu sözde اللّٰه/ellezînin yerine ذو/zû; اللّٰه/elletînin yerine ذوات/zâte’yi kullanıyordu. Tâ/التاء’yı her durumda ötreli olarak söylüyorlardı.” Yine Ferrâ şöyle dedi: Tesniye ve cemide bu kurala uymuyorlardı. ‘Bu bilendir (erkek)’ derken ذو/zû, ‘Bu iki bayan bilenlerdir’ derken ذوا/zevâ, ‘Bu iki erkek bilenlerdir’ derken ذوا/zevâ’yı kullanıyorlar. Bazıları ise tesniye, cemi ve müennes olarak da kullanmaktadır. ‘Bu ikisi (erkek) bunu söyledi’ derken ذوا/zevâ, ‘Bunlar (erkek) bunu söylediler’ derken ذوو/zevû yu kullanmışlardır.⁶⁰²

⁵⁹⁹ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XIX/575.

⁶⁰⁰ Derviş, *İ’râbu’l-Kuran ve Beyânuhû*, VII/321; es-Sâfî, *El-Cedvel fi İ’râbi’l-Kur’an*, XX/253; ed-Da’âs, *İ’râbu’l-Kur’an*, II/429.

⁶⁰¹ es-Sâfî, *el-Cedvel fi İ’râbi’l-Kur’an*, VII/28.

⁶⁰² İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arab*, XV/460; el-Ezherî, *Tehzîbu’l-Luğa*, XV/34.

Kur'an-ı Kerim'de dört kalıpta yer almıştır. Bu kalıplar: ذوا/zevâ -iki defa-merfû halde müzekker ve tesniye olarak; ذوي/zevay, -bir defa- nasb veya cer halinde; ذواتا/zevâtâ, -bir defa-merfû halde müennes için; ذواتي/zevâtey; -bir defa-nasb veya cer halinde. Toplam beş defa beş yerde geçmiştir:

1- ذوا/Zevâ;

Kur'an-ı Kerim'de merfû halde tesniye ve müzekker olarak iki defa ve iki yerde geçmektedir.

Birincisi yer şu ayet-i kerimede:

"... يَحْكُمُ بِهِ ذَوَا عَدْلٍ مِنْكُمْ ..."

"Buna aranızdan adalet sahibi iki kişi karar verir."⁶⁰³

Ayetin bağlamı şöyledir:

"Zevâ/ذوا burada adalet sahibi iki adam için kullanılmıştır. Yani adalet sahibi, fikhî bilgiye sahip iki müslüman, av hayvanını kasten öldüren kişinin öldürdüğü hayvana karşılık ödeyeceği keffârete karar verirler.⁶⁰⁴ Zevâ/ذوا adl demek; din ve fazilet, ehl-i adalet ve ilim sahibi iki kişi demektir.⁶⁰⁵

Bu ifadenin irabı şöyledir: Zevâ/ذوا faildir. Merfudur. Ref alameti eliftir. Çünkü tesniye için kullanılmıştır. Adl/عدل kelimesi muzafun ileyhtir.⁶⁰⁶

İkincisi şu ayet-i kerimede:

"يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا شَهَادَةُ بَيْنَكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ حِينَ الْوَصِيَّةِ اثْنَانِ ذَوَا عَدْلٍ مِنْكُمْ..."

"Ey iman edenler! Sizden birine ölüm gelip çatmışınca, vasiyet esnasında içinizden adalet sahibi iki kişi ..."⁶⁰⁷ Geçmektedir.

Ayetin bağlamı şöyledir:

"Ey müminler! Allah-u Teâla sizden biri yolculuk esnasında öleceğini hissederse malını mirasçılara ulaştırması için bir Müslüman bulsun. Müslüman birini bulamazsa bir kâfir de olur. Fakat iki olursa bu daha iyi olur."⁶⁰⁸ demektir.

⁶⁰³ Mâide Suresi 5/95.

⁶⁰⁴ el-Ezdî el-Belhî, *Tefsîru Mukâtil bin Süleyman*, I/504.

⁶⁰⁵ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, X/22.

⁶⁰⁶ Derviş, *İ'râbu'l-Kuran ve Beyânuhû*, III/20; es-Sâfî, *El-Cedvel fî İ'râbi'l-Kur'an*, VII/25; ed-Da'âs, *İ'râbu'l-Kur'an*, II/278.

⁶⁰⁷ Mâide Suresi 5/106.

⁶⁰⁸ Tantâvî, *Tefsîru'l-Vas'it li'l-Kur'ani'l-Kerim*, IV/322; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XI/162.

Zevâ/ذوا ifadesinin irabı şöyledir: Isnâni/اثنان mastar olan شهد/şehâde'nin fâilidir. Merfudur. Ref alameti ise الألف/eliftir. Zevâ/ذوا, اثنان/isnâni'nin sıfatıdır. Merfudur. Ref alameti الألف/eliftir. Çünkü tesniyedir. Ayrıca muzaftır. Adl/عدل ise muzafun ileyhtir.⁶⁰⁹

Zevay/ذوي-2;

Kur'an-ı Kerim'de mansup halde tesniye ve müzekker olarak bir yerde geçmektedir.

Ayet-i Kerimede:

"... وَأَشْهَدُوا ذَوِي عَدْلٍ مِنْكُمْ ..."

"İçinizden adalet sahibi iki kişiyi şahit tutun. ..." ⁶¹⁰ denilmektedir.

Ayettin bağlamı şöyledir:

Evlilikte, boşanmada veya رجع/rucû'da adalet sahibi iki şahit gerekir.⁶¹¹ İbn Abbas'ın şöyle dediği rivayet edilmiştir: "İddeti bitmeden karısını geri getirmek رجع/rucû' isterse boşarken ve رجع/rucû' anında iki kişiyi şahit tutar. Bu iki kişi din ve güvenilirlik konusunda kabul görmüş kişiler olmalıdır."⁶¹²

Zevay/ذوي ifadesinin irabı şöyledir:

Va eşhidû/واشهدوا atıftır. Emirdir. Zevay/ذوي mefulün bihtir. Yâ/الياء ile mansubtur. Çünkü tesniyedir. İzafetten dolayı النون/nûn'u düşmüştür. Çünkü muzaftır. Adl/عدل ise muzafun ileyhtir. Mecerurdur.⁶¹³

ذوات/zevâtâ, ذوات/zevât'ın tesniye halidir. Aslında الواو/vav harfini hazfetmeden müfrettir. Zevât/ذوات'ın الفعل/lâme'l-fiil'i الياء/yâ, عين/ayne'l-fiili الواو/vâv, فاءالفعل/fâe'l-fiili ise الذال/zâldir. Çünkü kelimenin aslı ذوي/zevay'dir. Sonunda الياء/yâ harfi vardır.⁶¹⁴

Kur'an-ı Kerim'de merfû halde bir defa geçmektedir:

"ذَوَاتَا أَفْنَانٍ"

"İkisinde de çeşit çeşit ve emsalsiz nimetler bulunur."⁶¹⁵

⁶⁰⁹ es-Sâfi, *el-Cedvel fi İ'râbi'l-Kur'an*, VII/45; ed-Da'âs, *İ'râbu'l-Kur'an*, I/282.

⁶¹⁰ Talak Suresi 65/2.

⁶¹¹ İbn Kesîr, tah. Selâme, VIII/145.

⁶¹² Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, th Şâkir, XXIII/444.

⁶¹³ Dervîş, *İ'râbu'l-Kuran ve Beyânühû*, X/120; ed-Da'âs, *İ'râbu'l-Kur'an*, III/352.

⁶¹⁴ es-Sâfi, *el-Cedvel fi İ'râbi'l-Kur'an*, XXVIII/103.

⁶¹⁵ Rahman Suresi 55/48.

Ayettin bağlamı şöyledir:

“Dalları birbirine değen dikili ağaçlar.”⁶¹⁶ Zevâtâ efnân/ذواتا افنان yani çeşitli renklerde olan demektir. Değişik renklerde meyveleri olan bahçeler. Dalları olan.

Zeccâc; الأفنان/el-efnân renkler ve dallar demektir. Müfredi fenun/fenenun’dur. demiştir.⁶¹⁷

Yine ذواتا افنان/zevâtâ efnân, dalardır veya evlerdeki tahtalardır. denildi.⁶¹⁸

Zevâtâ/ذواتا ifadenin irabı şöyledir:

Zevâtâ/ذواتا, ذواتا ربه جنتان, ذواتا/limen hâfe makâme Rabbihi cennetân’daki جنتان/cennetân’ın sıfatıdır. Elif ile merfudur. Çünkü tesniyedir. Aynı zamanda muzaftır. Efnân /افنان muzafun ileyhtir. Kesra ile mecrurdur.⁶¹⁹

Zevâtey/ذواتي, ذوات/zevât’ın tesniye halidir. Kendisinde i’lal olan müfret bir isimdir. Zel/الذال, الواو/vav ve الياء/ya harfleri fethalı. Aslı ذوي/zevî olan zû’nun müennesidir. Tesniye kalıbında hazf ederek ذاتان/zâtân veya aslına uygun olarak ذواتان/zevâtân şeklinde caizdir/sahihtir.⁶²⁰

Kur’an-ı Kerim’de cer halinde müennes ve tesniye olarak bir yerde geçmektedir:

" وَبَدَّلْنَاهُمْ بِجَنَّتَيْهِمْ جَنَّتَيْنِ ذَوَاتِي أُكُلٍ..."

“ Onların iki bahçesini... iki bahçeye çevirdik.”⁶²¹

Ebu Cafer: “ Allah onların meyve ve üzüm bahçelerini çevirdi. Öyle ki bahçeleri acı yemişli bahçelere döndü. Hamt; acı yemişli, meyvesi yenmeyen bitki demektir. Allah, onların üzüm ve meyve bahçelerini ılgın ağacına ve birkaç da sedir ağacına çevirdi.”⁶²² Ebu’l-Leys; Allah, onların meyve ağaçlarını acı yemişli ağaçlara ve birkaç sedir ağacıyla değiştirmiştir. Yani ılgın ağacına ve birkaç sedir ağacına ki sedir ağacının altında gölgeleniyor ve meyvesinden yiyorlardı.⁶²³ demiştir.

⁶¹⁶ el-Ezdî el-Belhî, *Tefsîru Mukâtil bin Süleyman*, IV/202.

⁶¹⁷ es-Semerkandî, *Bahru’l-Ulûm*, IV/386.

⁶¹⁸ İbn Kesîr, tah. Selâme, VII/507.

⁶¹⁹ Dervîş, *İ’râbu’l-Kuran ve Beyânuhû*, IX/414; ed-Da‘‘âs, *İ’râbu’l-Kur’an*, III/294.

⁶²⁰ es-Sâfi, *el-Cedvel fî İ’râbi’l-Kur’an*, XXII/214.

⁶²¹ Sebe’ Suresi 34/16.

⁶²² Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XX/383.

⁶²³ es-Semerkandî, *Bahru’l-Ulûm*, III/85.

Zevâtey/ذواتي kelimesinin irabı şöyledir:

Cenneteyni/جنتين ikinci mefulün bihtir. Mansubtur. Tesniye olduğu için nasb alameti الياء/yâ'dır. Zevâtey/ذواتي, جنتين/Cenneteyni'nin sıfatıdır. Tesniye olduğu için الياء/yâ ile mecrurdur.⁶²⁴

3.2.3. هذان/Hâzâni, Hâtâni – Bu İkisi

Hâzâni/هذان, müzekker ve tesniye için kullanılır. Müfredi هذا/Hâze'dir. Hâtâni/هاتان, müennes ve tesniye için kullanılır. Müfredi هذه/Hâzihî'dir. Hâzâni هذان ve هاتان/Hâtâni, ikisi de ism-i işaretir. Nahivciler bu konuda iki görüş ortaya koymuşlardır: Birincisi: İkisi de hakiki tesniyedir. Mu'rabtır. Elif/الف ile ref, الياء/yâ ile nasb ve cer olurlar. İkinci: Bu ikisi hakiki tesniye değildir. Mebnidir.⁶²⁵

Sözlükte ذا/zâ müzekkere işaret edilen bir isimdir. Zi/ذی-kesralı müennesi gösterir. Başına ها/hâ getirirseniz bu tenbih içindir. Bu Zeyd'dir ve Bu Allah'ın kölesidir deriz. Zâ/ذâ'yi tesniye yaparsan ذان/zân dersin. Çünkü iki sakinin yan yana olması caiz değildir. Bu nedenle bir الف/elif düşer. Zâ/ذâ'nın elifini düşüren

إن هذين لساحران/Inne hâzeyni lesâhirâni şeklinde okur ve böylece mu'rab olur. Tesniye الف/elifini düşüren إن هذان لساحران/Inne hâzâni lesâhirâni şeklinde okur.⁶²⁶ Çünkü ذا/zâ'nın elifi murab değildir. Bu, Hâris bin Ka'b lehçesinde vardır, denildi.⁶²⁷ Bu görüş doğruysa هذان/Hâzâni ve هاتان/Hâtâni tesniye için kullanılan isim olmalı. Zeyd ve Zeydân gibi müfrede getirilen tesniye gibi değil. Hakiki tesniye kalıbında getirilmişlerdir. Tesniyeden ayrılmaması için böyle yapılmıştır. Cemisi yoktur.⁶²⁸

هذان/hâzâni lafzı, Kur'an-ı Kerim'de tesniye kalıbında farklı yerlerde iki defa geçmiştir:

⁶²⁴ Dervîş, *İ'râbu'l-Kuran ve Beyânuhû*, VII/82; es-Sâfi, *el-Cedvel fî İ'râbi'l-Kur'an*, XXII/213; ed-Da'âs, *İ'râbu'l-Kur'an*, III/66.

⁶²⁵ İbn Hişâm, Abdullah bin Yusuf bin Ahmed bin Abdullah bin Yusuf, Ebû Muhammed, Cemâluddîn, *Evdahu'l-Mesâlik ilâ Elfiyyeti İbn Mâlik*, tah. Yusuf Eş-Şeyh Muhammed el-Bakâî, *Dâru'l-Fikr li't-Tibâati ve'n-Neşr ve't-Tevzî*, I/56.

⁶²⁶ Tâhâ Suresi 20/63.

⁶²⁷ el-Cevherî, *es-Sihah Tâcu'l-Luğa ve Sihâhu'l-Arabiyye*, VI/2549-2550; er-Râzî, Zeynuddin, *Muhtâru's-Sihâh*, s 111; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, XV/451.

⁶²⁸ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, XV/451.

Birincisi:

" قَالُوا إِنَّ هَٰذَا لَسَاحِرَانِ يُرِيدَانِ أَنْ يُخْرِجَاكُمْ ... "

"Dediler ki: bunlar sizi... dan çıkarmak isteyen iki sihirbazdır."⁶²⁹

Ayetin bağlamı şöyledir:

"Bu ayet bize, Musa (as)'ın karşısındaki Firavun'un topladığı sihirbazların durumunu anlatır. Musa (as)'a mağlup olunca ne diyecekleri konusunda ihtilafa düştüler. En sonunda 'Bu ikisi sihirbazdır.' dediler."⁶³⁰

Bu ifadenin irabı şöyledir:

İn/إن , İnne'den muhaffefedir. Tesiri yoktur. İsmi, mahzûf bir şan zamiridir. Hâzâni/هَٰذَا, mübtedadır. Ref mahallinde الالف/elif üzere mebnidir. Lâm/اللام, ibtidâ lam'ı. Sâhirâni/سَاحِرَانِ, mahzûf bir mübtedanın haberidir. Takdiri هما/humâ'dir.⁶³¹

İkincisi:

" هَٰذَا خَصْمَانِ اخْتَصَمُوا فِي رَبِّهِمْ ... "

"Şu ikisi, rableri konusunda çekişip duran iki taraftır."⁶³²

Ayetin bağlamı şöyledir:

Âlimler, bu iki grup konusunda ihtilaf etmiştir. Bu gruptan birinin Müslümanlar, diğerinin Bedir günü Müslümanlara karşı savaşıyan putperestler olduğunu söylemiştir.⁶³³

Bu ifadenin irabı şöyledir:

Hâzâni/هَٰذَا'deki ها/hâ, tenbih içindir. Zâni/ذَا ise ism-i işarettir. Mübtedadır. Ref konumunda kesra üzere mebnidir. Hasmâni/خَصْمَانِ haberdir. Tesniye olduğu için الالف/elif ile merfudur.⁶³⁴

Hâtâni/هَاتَانِ lafzı Kur'an-ı Kerim'de bir defa geçmektedir:

" قَالَ إِنِّي أُرِيدُ أَنْ أُنكِحَكَ إِحْدَى ابْنَتَيَّ هَاتَيْنِ "

"Dedi ki: Seni bu iki kızımdan biriyle evlendirmek istiyorum."⁶³⁵

⁶²⁹ Taha Suresi 20/63.

⁶³⁰ İbn Kesîr, *el-İlmiyye*, V/301; Beydâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, IV/31.

⁶³¹ es-Sâfi, *el-Cedvel fî İ'râbi'l-Kur'an*, XVI/385.

⁶³² Hac Suresi 22/19.

⁶³³ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII/587.

⁶³⁴ ed-Da'âs, *İ'râbu'l-Kur'an*, II/306; es-Sâfi, *el-Cedvel fî İ'râbi'l-Kur'an*, XVII/101.

⁶³⁵ Kasas Suresi 28/27.

Ayetin bağlamı şöyledir:

“Musa (as), Medyen’e vardığı gün Musa(as)’a su veren iki kızın babası Ona şöyle dedi: “Bana sekiz yıl hizmet etmek karşılığında seni iki kızımdan biriyle evlendiririm.”⁶³⁶

Bu ifadenin irabı şöyledir:

İhdâ/إحدى, أنكحك/Unkiheke fiilinin ikinci mefulün bihi’dir. Elif/الف’e takdir edilen fethayla mansuptur. Ayrıca muzaftır. İbnetey/إبنتي, muzafun ileyhtir. Yâ/الياء da muzafun ileyhtir. Hâteyni/هاتين/hâ harfî tenbih içindir. İsm-i işaret, إبنتي/İbnetey’in sıfatıdır veya هاتين/Hâteyni’nin atf-ı beyanıdır.⁶³⁷

3.3. Sayı/Aded Bildiren Veya Sayı Anlamında Kullanılan İsimler

3.3.1. Sayı Bildiren Lafızlar

3.3.1.1. اثنتان/İsnâni, İsnetâni - İki

İsnâni/اثنتان; müzekker tesniyeler için, اثنتان/isnetâni ise; müennes tesniyeler için kullanılır. İsnâni/اثنتان sözlükte; birin katıdır. Kelimenin اللام/lâm’ı hazfedilmiştir. Elif/الف ve النون/nun harfleri tesniye için gelmiştir. İsnetâni/اثنتان ise; tesniyedir. Çünkü müfredi yoktur. İsnetâ aşrete/اثنتا عشرة de nun düşmüştür. Çünkü izafet terkîbine benzemektedir.⁶³⁸ Bu iki ismin müfredi yoktur. İsneyni/اثنتين’deki الف/elif, vasıl’dır. Şiirde bu elif düşürülmüşse bu şâz bir kullanımdır. Sihâh adlı eserde; اثنتان/isnâni müzekker bir sayıdır. İsnetâni/اثنتان ise müennestir. Başka bir görüşe göre الف/elifin düşürülmesiyle اثنتان/sintâni olarak okunmuştur. Müfred yapmak caiz olsaydı müfredi ابن/ibnun ve ابنة/ibnetun gibi اثن/isnun olurdu. Elif/الف’i elif-i vasl’dır.⁶³⁹

İsnâni/اثنتان kelimesi Kur’an’da üç farklı irab halinde toplam 13 yerde geçmektedir. Bunlardan ref halinde iki yerde geçmektedir.

⁶³⁶ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XIX/565; Vâhidî, *et-Tefsîru’l-Vasît*, III/396.

⁶³⁷ es-Sâfi, *el-Cedvel fi’l-râbi’l-Kur’an*, XX/427-428; ed-Da‘‘âs, *l-râbu’l-Kur’an*, II/427-428.

⁶³⁸ es-Sâfi, *el-Cedvel fi’l-râbi’l-Kur’an*, I/140.

⁶³⁹ ez-Zebîdî, Murtazâ, *Tâcu’l-Arûs*, XXXVII/284-285; İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arab*, XIV/117; er-Râzî, Zeynuddin, *Muhtâru’s-Sihâh*, s 51.

Birinci yerde nunlu olarak gelmiştir:

"... شَهَادَةُ بَيْنَكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدُكُمْ الْمَوْتُ حِينَ الْوَصِيَّةِ اثْنَانِ ذَوَا عَدْلٍ مِنْكُمْ ..."

"... birinize ölüm gelip çattığında vasiyet esnasında içinizden iki adil kişiyi şahit tutun."⁶⁴⁰

Ayetin bağlamı şöyledir:

"Ey müminler! Allah-u Teâla sizden biri yolculuk esnasında öleceğini hissederse malını mirasçılara ulaştırması için bir Müslüman bulsun. Müslüman birini bulamazsa bir kâfir de olur. Fakat iki olursa bu daha iyi olur."⁶⁴¹

Bu ifadenin irabı şöyledir:

Ayetteki isnâni/اثنان, شهادة/şehâde mastarının failidir. Merfudur. Ref alameti الالف/eliftir. Çünkü tesniyedir.⁶⁴² Ayetin irabı daha önce آخران âharân ve ذوا/zevâ bahsinde ayrıntılı olarak geçmişti.

İkincisi:

"إِنَّ عِدَّةَ الشُّهُورِ عِنْدَ اللَّهِ اثْنَا عَشَرَ شَهْرًا ..."

"Allah katında ayların sayısı on ikidir."⁶⁴³

Ayetin bağlamı şöyledir:

"Allah'ın her şeyi takdir ettiği kitabında bir yılın aylarının sayısı on ikidir."⁶⁴⁴ Müslümanlar için ayların sayısı ay hesabına göre belirlenmiş ve on ikidir. Bu sayıya göre hac, oruç ve bayram ibadetlerini yerine getirirler. Hac ve oruç bir kışın olur bir de yazın. Ehl-i kitabın bayramları, ibadetleri ve yıl hesapları güneşe göre idi ve bir yıl üç yüz atmış beş gündü. Allah ise Müslümanlara ay hesabını takdir etmiştir.⁶⁴⁵

Bu ifadenin irabı şöyledir:

İsnâni/اثنا, إن/innenin haberidir. Merfudur. Ref alameti eliftir. Çünkü tesniyedir. Sonundaki النون/nun harf, izafet terkibine benzerlikten dolayı düşmüştür. Aşera/عشر adeddir. Fetha üzere mebnidir. İrabdan mahalli yoktur.⁶⁴⁶

⁶⁴⁰ Maide Suresi 5/106.

⁶⁴¹ Tantâvî, *Tefsîru'l-Vasît li'l-Kurâni'l-Kerîm*, IV/322; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XI/162.

⁶⁴² es-Sâfî, *el-Cedvel fi'l-Râbi'l-Kur'an*, VII/45; Dervîş, *İ'râbu'l-Kuran ve Beyânuhû*, III/37; ed-Da'âs, *İ'râbu'l-Kur'an*, II/282.

⁶⁴³ Tevbe Suresi 9/36.

⁶⁴⁴ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIV/234.

⁶⁴⁵ es-Semerkandî, *Bahru'l-Ulûm*, II/56.

⁶⁴⁶ es-Sâfî, *el-Cedvel fi'l-Râbi'l-Kur'an*, X/333; ed-Da'âs, *İ'râbu'l-Kur'an*, I/455.

İsneyni/اثنين lafzı bir yerde cer halinde gelmiştir. Nedeni; kendinden önceki kelimeyle izafet ilgisi kurmasıdır.

"... إِذْ أَخْرَجَهُ الَّذِينَ كَفَرُوا ثَانِي اثْنَيْنِ إِذْ هُمَا فِي الْغَارِ..."

"Nitekim Onu iki kişiden biri olarak yurdundan çıkardıklarında ..." ⁶⁴⁷

Bu ifadenin irabı şöyledir:

"Mukatıl ve Ebu'l-Leys burada şöyle der: "İki kişiden biri Peygamberimiz (sav), diğeri de Hz. Ebubekir (ra)'dır. Mağaradayken Peygamberimiz, Hz. Ebubekir'e korkma! Çünkü Allah bizimledir demişti." ⁶⁴⁸

Bu ifadenin irabı şöyledir:

Ahrecehû/أخرجه fiilinin ğâib zamirinin mansub olan hâl'idir. Aynı zamanda muzaftır. İsneyni/اثنين muzafun ileyhtir. Mecrurdur. Cer alameti الياء/yâ'dır. Çünkü tesniyedir. ⁶⁴⁹

Diğerleri nasb konumunda gelmiştir:

Bir ayette kendinden sonra gelen zahir isimle izafetten dolayı nunu düşmüş olarak gelmiştir.

"... وَبَعَثْنَا مِنْهُمُ اثْنَيْ عَشَرَ نَقِيبًا..."

"Onlardan on iki temsilci göndermiştik." ⁶⁵⁰

Ayetin bağlamı şöyledir:

"On iki nakîb, yani on iki temsilci demektir. Her koldan/aileden bir temsilci kendi kolundan misak alır ve kavmine şahit olur. On iki kişiydiler. Bunlardan beş tanesi ki -Tâlût bunlardandı- Allah'a itaat ettiler yedisi itaat etmediler. Allah'a kulluk edip O'na hiçbir şeyi ortak koşmayacaklarına dair verdikleri sözü çiğnediler." ⁶⁵¹

Bu ifadenin irabı şöyledir:

İsney/اثني, baesnâ/bعثنا fiilinin mefulüdür. Mansubtur. Nasb alameti النون/nun'dır. Çünkü tesniyedir. İzafete benzerlikten dolayı sonundaki النون/nun

⁶⁴⁷ Tevbe Suresi 9/40.

⁶⁴⁸ el-Ezdî, el-Belhî, *Tefsîru Mukâtil bin Süleyman*, II/171; es-Semerkindî, *Bahru'l-Ulûm*, II/58.

⁶⁴⁹ es-Sâfî, *el-Cedvel fî I'râbi'l-Kur'an*, X/341; Derviş, *I'râbu'l-Kuran ve Beyânuhû*, IV/102; ed-Da'âs, *I'râbu'l-Kur'an*, I/457.

⁶⁵⁰ Mâide Suresi 5/12.

⁶⁵¹ el-Ezdî, el-Belhî, *Tefsîru Mukâtil bin Süleyman*, I/460-461; es-Semerkindî, *Bahru'l-Ulûm*, I/375.

düşmüştür. Aşera/عشر aded kısmıdır. Fetha/الفتحة üzere mebnidir. İrabtan mahalli yoktur.⁶⁵²

Diğer örneklerde nasb halinde ve izafet olmadığı için nunlu olarak gelmiştir:

İsneyn/اثنين lafzı, zevcayni/زوجين kelimesinin sıfatı olarak gelmiştir. Mefulün bih olduğu için mansub olarak gelmiştir. Bu da dört yerde geçmektedir:

Birincisi:

"... قُلْنَا احْمِلْ فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ ..."

"Ona her türden birer çift bindir. demiştik."⁶⁵³

Ayetin bağlamı şöyledir:

"Bu ayet Hz. Nuh (as)'ın kavminin Tufan'la cezalandırılmalarından bahsetmektedir. Allah, Ona insan neslinin devamı için Allah'ın hikmetinin gereği olarak her türden bir dişi ve bir erkek bindirmesini emretti. Her hayvandan iki tür, renk ve cinsiyet olarak.⁶⁵⁴

Bu ifadenin irabı şöyledir:

Zevceyni/زوجين, mefulün bihtir. mansubtur. Nasb alameti ise الياء/yâ'dır. İsneyni/اثنين sıfattır. Tevkid içindir. Mansubtur. Nasb alameti tesniye olduğu için الياء/yâ'dır.⁶⁵⁵ İsneyni/اثنين tevkiddir. Tesniye olduğu için الياء/yâ ile mecrurdur.⁶⁵⁶

İkincisi:

"... فَاسْأَلْكَ فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ ..."

"Her cinsten birer hayvanı... al."⁶⁵⁷

Bu ayet, yukarıda zikrettiğimiz ayetle kelime ve anlam açısından aynıdır.

Bu ifadenin irabı şöyledir:

⁶⁵² es-Sâfi, *el-Cedvel Fî İ'râbi'l-Kur'an*, VI/295; Dervîş, *İ'râbu'l-Kuran ve Beyânuhû*, II/428; ed-Da'âs, *İ'râbu'l-Kur'an*, I/246.

⁶⁵³ Hûd Suresi 11/40.

⁶⁵⁴ es-Semerkandî, *Bahru'l-Ulûm*, II/479.

⁶⁵⁵ es-Sâfi, *el-Cedvel Fî İ'râbi'l-Kur'an*, XII/268; Dervîş, *İ'râbu'l-Kuran ve Beyânuhû*, IV/355.

⁶⁵⁶ ed-Da'âs, *İ'râbu'l-Kur'an*, II/56.

⁶⁵⁷ Mu'minûn Suresi 23/27.

Zevceyni/زوجين muzafun ileyhtir. Tesniye olduğu için الياء/yâ ile mecrurdur. İsneyni/اثنين mefulün bihtir. mansubtur. Nasb alameti tesniye olduğu için الياء/yâ'dır.⁶⁵⁸

Üçüncüsü:

"وَمِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ جَعَلَ فِيهَا زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ..."

"Meyvelerin her birinden birer çift yaratan O'dur."⁶⁵⁹

Ayetin bağlamı şöyledir:

Ayet, Allah'ın kudretini gözler önüne sermektedir. Allah, tüm meyve çeşitlerinden çift çift yaratmıştır. Daha sonra çeşitlenip artmıştır. Zevceyni ifadesiyle Allah, siyah-beyaz, tatlı-ekşi, küçük-büyük vs. anlatmak istemektedir.⁶⁶⁰

Bu ifadenin irabı şöyledir:

Zevceyni/زوجين mefulün bihtir. mansubtur. Nasb alameti الياء/yâ'dır. İsneyni/اثنين/زوجين/zevceyninin sıfatıdır. Mansubtur. Tesniye olduğu için nasb alameti الياء/yâ'dır.⁶⁶¹

Dördüncüsü:

"وَقَالَ اللَّهُ لَا تَتَّخِذُوا إِلَٰهَيْنِ اثْنَيْنِ"

"Allah dedi ki: İki ilah edinmeyin."⁶⁶²

Ayetin bağlamı şöyledir:

Bu ayette amaç, Allah'ın birliğini ispat etmek ve kullukta Allah'tan başkasını ilah edinmeyi önlemektir. Burada اثنین/İsneyni ifadesini الإلهين/ilâheyni'den sonra zikretmesinin nedeni şirk koşmayı uzak durmayı te'kid içindir.⁶⁶³

Bu ifadenin irabı şöyledir:

İlâheyni/الإلهين mefulün bihtir. Mansubtur. Tesniye olduğu için nasb alameti الياء/yâ'dır. İsneyni/اثنين/الإلهين/ilâheyni'nin sıfatıdır. Nasb alameti الياء/yâ'dır.⁶⁶⁴

⁶⁵⁸ es-Sâfî, *el-Cedvel Fî İ'râbi'l-Kur'an*, XVIII/171; Dervîş, *İ'râbu'l-Kuran ve Beyânuhû*, VI/507; ed-Da'âs, *İ'râbu'l-Kur'an*, II/328.

⁶⁵⁹ Ra'd Suresi 13/3.

⁶⁶⁰ Zemahşerî, *el-Keşşâf an Hakâiki Ğavâmida't-Tenzîl*, II/512.

⁶⁶¹ es-Sâfî, *el-Cedvel fî İ'râbi'l-Kur'an*, XIII/88; ed-Da'âs, *İ'râbu'l-Kur'an*, II/110.

⁶⁶² Nahl Suresi 16/51.

⁶⁶³ el-Endelûsî, *el-Bahru'l-Muhîr fî't-Tefsîr*, VI/544; es-Suhârâ, *el-İbâne fî'l-Luġa'l-Arabiyye*, I/220.

⁶⁶⁴ es-Sâfî, *el-Cedvel fî İ'râbi'l-Kur'an*, XIV/332; Dervîş, *İ'râbu'l-Kuran ve Beyânuhû*, V/312; ed-Da'âs, *İ'râbu'l-Kur'an*, II/162.

İsneyn/اثنين lafzı nasb halinde mefulün bih olarak da gelmiştir.

" إِذْ أَرْسَلْنَا إِلَيْهِمُ اثْنَيْنِ ... "

“Hani onlara iki kişi göndermiştik.”⁶⁶⁵

Ayetin bağlamı şöyledir:

Ayette geçen iki kişi Tuman ve Yunus’tur.⁶⁶⁶ Katade bu konuda “Bize Meryem oğlu İsa’nın havarilerden iki kişiyi Anadolu topraklarındaki Antakya şehrine gönderdiği anlatıldı.” demiştir.⁶⁶⁷ Biz onlara Tuman ve Tâlûs’u gönderdik. Fakat bu ikisini yalanladılar. Üçüncüsüyle onları destekledik. O da Şem’un’dur.⁶⁶⁸

Bu ifadenin irabı şöyledir:

İsneyn/اثنين mefulün bihtir. Yâ/الياء ile mansubtur. Çünkü tesniyedir.⁶⁶⁹

İsneyn/اثنين lafzı kendinden önce gelen kelimeye bedel olarak –dört yerde- mansub konumda En’am suresinde iki ayette şöyle gelmiştir:

Birinci ve ikinci durumda:

" ثَمَانِيَةَ أَزْوَاجٍ مِنَ الضَّأْنِ اثْنَيْنِ وَمِنَ الْمَعْزِ اثْنَيْنِ ... "

“Koyundan iki, keçiden iki olmak üzere sekiz eş...”⁶⁷⁰

Ayetin bağlamı şöyledir:

Ayet hayvanların haramlığı konusundan bahsetmektedir. Allah, iki erkeği mi yoksa iki dişi mi haram kıldı? Nebî (sav) bu konuda Avf bin Mâlik el-Ceşmî ile konuşmuş ve sonra şunları söylemiştir: Allah, Hz. Âdem’i yaratmadan önce koyundan iki ve keçiden iki çifti toplam sekiz hayvanı dişi ve erkek olarak yeryüzüne indirdi.⁶⁷¹ Bu ayet Avf bin Mâlik ve arkadaşları hakkında inmiştir. Zira onlar şöyle diyorlardı: “Bu hayvanların karınlarındakiler, erkeklerimiz içindir. Kadınlarımıza ise haramdır. Sekizi sizindir. Denilir ki: “Her tek’in yanında eşi vardır.” Denilir ki: “Sizin için sekiz çeşit yaratıldı.” Denilir ki: “Allah’ın sizin için yarattığı sekiz çeşitten yiyecektir.”⁶⁷²

⁶⁶⁵ Yasin Suresi 36/14.

⁶⁶⁶ el-Ezdî, el-Belhî, *Tefsîru Mukâtil bin Süleyman*, III/575.

⁶⁶⁷ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, th Şâkir, XX/500.

⁶⁶⁸ es-Semerkandî, *Bahru’l-Ulûm*, III/118.

⁶⁶⁹ Dervîş, *İ’râbu’l-Kuran ve Beyânuhû*, VIII/182; ed-Da‘‘âs, *İ’râbu’l-Kur’an*, III/89.

⁶⁷⁰ En’am Suresi 6/143.

⁶⁷¹ el-Ezdî, el-Belhî, *Tefsîru Tefsîru Mukâtil bin Süleyman*, I/593.

⁶⁷² es-Semerkandî, *Bahru’l-Ulûm*, I/489-490.

Bu ifadenin irabı şöyledir:

İsneyni/اثنين bedeldir. Mansubtur. Nasb alameti الياء/yâ'dır. Çünkü tesniyedir. Minel me'zisneyni/من المعز اثنين ve من الضأن اثنين/Minel da'nisneyni aynı şekilde irab alır.⁶⁷³

Üçüncü ve dördüncü durumda:

"وَمِنَ الْإِبِلِ اثْنَيْنِ وَمِنَ الْبَقَرِ اثْنَيْنِ..."

"Deveden iki, sığırdan iki ..." ⁶⁷⁴ ayetidir.

Ayetin bağlamı şöyledir:

"Deki Ey Muhammed! İki erkeği mi yoksa iki dişi mi haram kıldı? Yani hayvanların haramlığı dişilikten mi yoksa erkeklikten mi kaynaklanıyor? Dişilerin rahminde dişi de erkek de yer alabilir. Bu bilinmeden nasıl haram kılınabilir? Rahimlerde ancak aynı cins hayvanın dişisi veya erkeği olur. Yani inek, dişi veya erkek doğurur. Deve de dişi veya erkek deve doğurur."⁶⁷⁵

Bu ifadenin irabı şöyledir:

İsneyni/اثنين bedeldir. Mansubtur. Nasb alameti الياء/yâ'dır. Çünkü tesniyedir. Minel ibili isneyni/من الإبل اثنين ve من البقر اثنين/Minel bakari isneyni aynı şekilde irab alır.⁶⁷⁶

İsnetâni, ref halinde aynı kelimelerle iki ayette geçmiştir.

Birinci ayet şöyledir:

"... فَأَنْفَجَرَتْ مِنْهُ اثْنَتَا عَشْرَةَ عَيْنًا..."

"... Ondan on iki pınar/göz fişkırdı."⁶⁷⁷

Ayetin bağlamı şöyledir:

"Allah (cc), Musa (as)'a asasıyla taşa vurmasını emretti. Musa (As) da insan kafasına benzeyen bir taş aldı ve yem torbasının içerisinde kavminin önüne koydu. Asasıyla taşa vurdu ve içerisinden tatlı suların aktığı on iki göz fişkırdı. İsrail oğulları on iki kol idi ve her kol, kendi pınarından içti."⁶⁷⁸ Her yönde üç göz

⁶⁷³ es-Sâfî, *el-Cedvel fî I'râbi'l-Kur'an*, VII/307; Dervîş, *I'râbu'l-Kuran ve Beyânuhû*, III/254; ed-Da'âs, *I'râbu'l-Kur'an*, I/340.

⁶⁷⁴ En'am Suresi 6/144.

⁶⁷⁵ el-Ezdî, *el-Belhî*, Tefsîru Mukâtil bin Süleyman, I/594.

⁶⁷⁶ es-Sâfî, *el-Cedvel fî I'râbi'l-Kur'an*, VIII/307; Dervîş, *I'râbu'l-Kuran ve Beyânuhû*, III/254; ed-Da'âs, *I'râbu'l-Kur'an*, I/340.

⁶⁷⁷ Bakara Suresi 2/60.

⁶⁷⁸ es-Semerkandî, *Bahru'l-Ulûm*, I/56.

vardı. Her kol, hangi gözden içeceğini bilirdi. Her durdukları yerde kendi gözlerini bıraktıkları yerde buldular.⁶⁷⁹

Bu ifadenin irabı şöyledir:

İsnetâ/اثننا faildir. Merfudur. Tesniye olduğu için ref alameti الالف/eliftir. Aşrete/عشرة adeddir. Fetha üzere mebnidir. İrabdan mahalli yoktur.⁶⁸⁰

İkincisi:

"... فَأَنْبَجَسَتْ مِنْهُ اثْنَتَا عَشْرَةَ عَيْنًا ..."

"Ondan, on iki göz fışkırdı."⁶⁸¹ Ayetidir.

Ayetin bağlamı şöyledir:

"Musa (as), asasıyla taş vurdu. Taştan on iki göz fışkırdı. Su tatlıydı ve içenler kanıyordu. Taş hafifti ve İsrail oğullarından her kolun kendisine ait bir gözü vardı ve her biri kendi gözünden içerdi.⁶⁸² Musa(as)'dan su istediler. O da Asasıyla taş vurdu ve taştan on iki göz fışkırdı. İsrail oğulları on iki kola ayrılıyordu ve her kol, kendi gözünden içti.⁶⁸³

Bu ifadenin irabı şöyledir:

İsnetâ/اثننا faildir. Merfudur. tesniye olduğu için ref alameti الالف/eliftir. İzafete terkibine benzerlikten dolayı sonundaki النون/nun harfi düşmüştür. Aşretun/عشرة adettir. İrabdan mahalli yoktur.⁶⁸⁴

Dört yerde nasb halinde gelmiştir:

Birincisi:

"... فَإِنْ كَانَتَا اثْنَتَيْنِ فَلَهُمَا التُّلْتَانِ مِمَّا تَرَكَ..."

"Kız kardeşler iki tane olursa bıraktığının üçte ikisi onlarındır."⁶⁸⁵

Ayetin bağlamı şöyledir:

"Ayet baba vefat edip arkasında varis olarak bir kız ve bir erkek çocuğu bırakırsa onların miras paylarını açıklıyor ve erkeğe üçte iki, kıza da üçte bir pay veriyor. Baba vefat edip geride bir erkek ve iki kız çocuğu bırakırsa erkek, mirasın yarısını kızlar da diğer yarısını alır. Böylece kızların her birine toplam mirasın

⁶⁷⁹ İbn Kesîr, tah. Selâme, I/278.

⁶⁸⁰ es-Sâfi, *el-Cedvel fi İ'râbi'l-Kur'an*, I/139; ed-Da'âs, *İ'râbu'l-Kur'an*, I/28.

⁶⁸¹ A'râf Suresi 7/160.

⁶⁸² el-Ezdî, el-Belhî, *Tefsîru Mukâtil bin Süleyman*, II/68.

⁶⁸³ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIII/176-177.

⁶⁸⁴ es-Sâfi, *el-Cedvel fi İ'râbi'l-Kur'an*, IX/101; ed-Da'âs, *İ'râbu'l-Kur'an*, I/401.

⁶⁸⁵ Nisa Suresi 4/176.

çeyreği düşer. Bu hüküm kardeş vefat edip geride kız ve erkek kardeşler bıraktığında da geçerlidir.⁶⁸⁶

Bu ifadenin irabı şöyledir:

Kânetâ/كانتا, mazi fiildir. Nakıstır bir fiildir. Şart fiili olduğundan Cezm konumunda fetha üzere mebnidir. Elif/الف kâne/كان'nin ismidir. İsneteyni/اثنَين kâne/كان'nin haberidir. Mansubtur. Tesniye olduğu için nasb alameti الياء/yâ'dır.⁶⁸⁷

İkincisi:

" وَقَطَّعْنَاهُمْ اِثْنَيْ عَشَرَ اَسْبَاطًا اَمَّا ... "

"İsrail oğullarını nesillere göre on iki kola ayırdık."⁶⁸⁸

Ayetin bağlamı şöyledir:

Musa (as)'ın kavmi İsrail oğullarındandır. On iki koldur.⁶⁸⁹ Esbât kelimesi torun anlamına gelmektedir. Sabt kelimesinin çoğuludur. Yakub (as)'ın çocuklarının soyundan gelen on iki kabiledir.⁶⁹⁰

Bu ifadenin irabı şöyledir:

İsneteyn/اثنَين, katta'nâhum fiiline ait gâib zamirin hâl'idir. Mansubtur. Nasb alameti الياء/yâ'dır. Çünkü tesniyedir. Aşrete/عشرة adeddir. İrabdan mahalli yoktur.⁶⁹¹ İsneteyn/اثنَين ikinci mefulün bihtir. Mansubtur. Tesniye olduğu için nasb alameti الياء/yâ'dır.⁶⁹²

Üçüncü ve Dördüncü yer ise:

" رَبَّنَا اٰمَنَّا اِثْنَيْنِ وَاٰحْيَيْنَا اِثْنَيْنِ فَاعْرِفْنَا بِذُنُوبِنَا "

"Rabbimiz! Bizi iki defa öldürdün, iki defa dirilttin. Şimdi günahımızı itiraf etmiş bulunuyoruz."⁶⁹³

Ayetin bağlamı şöyledir:

Burada Katâde şöyle der: Babalarının sulbünde ölü idiler. Sonra Allah onları dünyada diriltti. Sonra kaçıışı olmayan ölümle onları öldürdü. Ardından kıyamet günü onları yeniden diriltti. İşte bunlar iki ölüm ve iki hayattır.⁶⁹⁴ "Bizi iki

⁶⁸⁶ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, VII/30.

⁶⁸⁷ es-Sâfî, *el-Cedvel fî l-râbi'l-Kur'an*, VI/262; Dervîş, *l-râbu'l-Kuran ve Beyânuhû*, II/397; ed-Da'âs, *l-râbu'l-Kur'an*, I/240.

⁶⁸⁸ A'râf Suresi 7/160.

⁶⁸⁹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, th Şâkir, XIII/174.

⁶⁹⁰ Zemahşerî, *el-Keşşâf an Hakâiki Gavâmida't-Tenzîl*, II/168.

⁶⁹¹ es-Sâfî, *el-Cedvel fî l-râbi'l-Kur'an*, IX/100.

⁶⁹² ed-Da'âs, *l-râbu'l-Kur'an*, I/401.

⁶⁹³ Gâfir Suresi 40/11.

⁶⁹⁴ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXI/360.

defa öldürdün” Yani nutfeyken ölü idik. “Bizi iki defa dirilttin” Yani bizi dirilttin ve ecelimiz gelince tekrar öldürdün. Şimdi ise tekrardan dirilttin. Bazıları da şöyle dedi: “Ölümlerden biri, misak günü, Adem (as)’ın sulbünde olduğu gündür. İkincisi ise dünyada ecel geldiği zamanki ölümdür. Diriltmenin ilki annelerinizin karnındayken diğeri de kabirden sonraki diriltmedir.⁶⁹⁵

Bu ifadenin irabı şöyledir:

İsneteyni/اثنَين mefulün mutlaktır. Mastar yerindedir. Nasb alameti الياء/yâ’dır. Çünkü tesniyedir. İki yerde de sıfattır. Birinci âmil امتا/emettenâ, ikinci âmil احييتنا/ehyeytenâ.⁶⁹⁶

Bir yerde cer halinde gelmiştir:

"... فَإِنْ كُنَّ نِسَاءً فَوْقَ اثْنَيْنِ فَلَهُنَّ ثُلُثَا مَا تَرَكَ ..."

“İkiden fazla kadın iseler, bıraktığının üçte ikisi onlarındır.”⁶⁹⁷

Ayetin bağlamı şöyledir:

“Ayet, kadının mirastaki payına açıklık getiriyor. Baba vefat eder ve geride bir erkek ve iki kız çocuğu kalırsa erkek çocuğa mirasın yarısı kız çocuklarına da diğer yarısı –her birine mirasın çeyreği- kalır. Bu hüküm, kardeş vefat edip geride kız ve erkek kardeşler bırakırsa aynı şekilde uygulanır.⁶⁹⁸

Bu ifadenin irabı şöyledir:

İsneteyni/اثنَين, muzafun ileyhtir. Mecerurdur. Tesniye olduğu için cer alameti الياء/yâ’dır.⁶⁹⁹

3.3.1.2 ألفين/Elfeyn – İki Bin

Elfeyn/الفين, tesniyedir. Müfredi الف/elf’tir. Çoğulu ise الوف/ulûf ve آلاف/âlâf’tir. Sözlükte الف/elf, sayı anlamında kullanılan câmid bir isimdir. Faal/فعل vezninde olup fetha ve sükûnludur.⁷⁰⁰ Elf/الف, müzekker bir sayıdır. Bu nedenle هذا الف/heze elfun vâhidun denir, vâhidetun/واحدة denmez. Bir diğer şekilde heze elfun akrau/اقراء هذا الف/bu tam yüzdür, denir; fakat قرءاء/kar’â-

⁶⁹⁵ es-Semerkandî, *Bahru’l-Ulûm*, III/199.

⁶⁹⁶ es-Sâfi, *el-Cedvel fi’l-râbi’l-Kur’an*, XXIV/226; Dervîş, *Î’râbu’l-Kuran ve Beyânühû*, VIII/464; ed-Da‘‘âs, *Î’râbu’l-Kur’an*, III/151.

⁶⁹⁷ Nisa Suresi 4/11.

⁶⁹⁸ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, VII/30.

⁶⁹⁹ es-Sâfi, *el-Cedvel fi’l-râbi’l-Kur’an*, IV/451; ed-Da‘‘âs, *Î’râbu’l-Kur’an*, I/186.

⁷⁰⁰ es-Sâfi, *el-Cedvel fi’l-râbi’l-Kur’an*, I /207.

şeklinde müennes olarak söylenemez. Elf kelimesinin çoğulu الوف/ulûf ve الالف/âlâf olarak gelir.⁷⁰¹

Elf kelimesi, Kur'an-ı Kerim'de tesniye olarak bir ayette geçmektedir:

"وَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ أَلْفٌ يَغْلِبُوا أَلْفَيْنِ بِإِذْنِ اللَّهِ وَاللَّهُ مَعَ الصَّابِرِينَ"

“Sizden bin kişi olsa Allah’ın izniyle kâfirlerden iki bin kişiyi yener. Allah, sabredenlerle beraberdir.”⁷⁰²

Ayette Allah Teala, müslümanlara ikişer kâfirle savaşmalarını emretmiştir⁷⁰³. Elfeyn/الفين ifadesinin irabı şöyledir: Yağlibû elfeyn/يغلبوا الفين fiil, fail ve mefulün bihtir. Mansubtur. Tesniye olduğu için nasb alameti الياء/yâ’dır.⁷⁰⁴

3.3.1.3 التثان/Essulusân – İki Üçte Bir (Üçte İki)

Sözlükte; üçte bir demektir. Sayıdır. Mallarının üçte birini alırsan ثلثهم/ eslishum sulusen denir. Yine ثلثت الرجلين/selestu’r-raculeyn ifadesiyle iki kişilik grubun üçüncüsü oldum anlamı taşır. Sulâsu/ثلاث ve مثلث/meslasu başlarına اللام/lam almaz ve sarf olunmazlar.⁷⁰⁵

Cuz’un mines Selâse/الثلاثة/üçte bir denir. Cuz’âni mine’s-Selâse/الثلاثة/üçün iki üçte biri denmez.⁷⁰⁶ Selâsetu/ثلاثة müzekker için, Selâsu/ثلاث ise müennes için kullanılır. Çünkü الثلاثة/Es-Selâsetu-üç sayısı ma’dûduna/sayılan cinsiyet açısından uymaz. Selâsevât/ثلاثوات şeklinde cemi/çoğul yapılır.⁷⁰⁷

Kur'an-ı Kerim'de tesniye olarak üç defa ثلثا-ثلثي-ثلثا/sulusân-sulusâ ve sulusey kalıplarında üç farklı yerde gelmiştir.es-Sulusân/الثان şu ayet-i kerimede ref halinde gelmiştir:

⁷⁰¹ er-Râzî, Zeynuddin, *Muhtâru's-Sihâh*, s 20; Murtazâ, ez-Zebîdî, *Tâcu'l-Arûs*, XXXIII/28; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, IX/9; Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-Muhît*, s 792.

⁷⁰² Enfâl Suresi 8/66.

⁷⁰³ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIV/52-53.

⁷⁰⁴ Dervîş, *Îrâbu'l-Kuran ve Beyânuhû*, IV/40; es-Sâfî, *El-Cedvel fî Îrâbi'l-Kur'an*, XI/260; ed-Da‘‘âs, *Îrâbu'l-Kur'an*, I/438.

⁷⁰⁵ el-Ferâhîdî, *el-Ayn*, VIII/214.

⁷⁰⁶ el-Kûfî, *el-Külliyât*, s 245.

⁷⁰⁷ el-Cevherî, *el-Fârâbî*, *es-Sihâh Tâcu'l-Luğa ve Sihâhu'l-Arabiyye*, I/274.

"... فَإِنْ كَانَتَا اثْنَتَيْنِ فَلَهُمَا الثَّلَاثَانِ مِمَّا تَرَكَ..."

"... iki kişi olurlarsa miras olarak bıraktığının üçte ikisini alırlar."⁷⁰⁸

Ayette baba vefat edip arkasında varis olarak bir kız ve bir erkek çocuğu bırakırsa onların miras paylarını açıklanmakta ve erkeğe üçte iki, kıza da üçte bir pay verilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Baba vefat edip geride bir erkek ve iki kız çocuğu bırakırsa erkek, mirasın yarısını kızlar da diğer yarısını alır. Böylece kızların her birine toplam mirasın çeyreği düşer. Bu hüküm kardeş vefat edip geride kız ve erkek kardeşler bıraktığında da geçerlidir.⁷⁰⁹

Bu ayte es-Sulusâni/الثلاثان muahhar mübtedadır. Merfudur. Ref alameti tesniye olduğu için الالف/eliftir.⁷¹⁰ Sulusen/ثلاثا de ref halinde kullanılmıştır. Fakat sonrasında هو/hüve zamiri olan zahir bir isme muzaf olduğu için sonundaki النون/nun harfi düşmüştür. Mâ/ما ise ism-i mevsul mâ'sıdır.

Ayet-i kerîmede:

"... فَإِنْ كُنَّ نِسَاءً فَوْقَ اثْنَتَيْنِ فَلَهُنَّ ثُلَاثَا مَا تَرَكَ..."

"İkiden fazla kadın iseler bıraktığının üçte ikisi onlarındır."⁷¹¹ denmektedir.

Ayette kadının, erkek kardeşiyle arasındaki miras payı açıklanmıştır. Buna göre babasından kalan mirasta baba vefat ederse varis olarak bir kız ve bir erkek çocuğu bırakırsa erkek çocuğuna üçte iki, kız çocuğuna üçte bir pay kalmaktadır. Baba vefat eder ve geride bir erkek ve iki kız çocuğu kalırsa erkek çocuğa mirasın yarısı kız çocuklarına da diğer yarısı –her birine mirasın çeyreği- kalır. Bu hüküm, kardeş vefat edip geride kız ve erkek kardeşler bırakırsa aynı şekilde uygulanır.⁷¹²

Ayette geçen Sulusan/ثلاثا ifadesi mübtedadır. Tesniye olduğu için elif ile merfûdur. İzafetten dolayı sonundaki nun harfi düşmüştür. Aynı zamanda muzaftır. Mâ/ما ism-i mevsuldür. Muzafun ileyhtir. Cer konumundadır. İsim cümlesi ise cevâbu's-şart olduğu için meczumdur.⁷¹³ Suluseyi/ثلاثي, mecrur olarak gelmiştir.

⁷⁰⁸ Nisa Suresi 4/176.

⁷⁰⁹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, th Şâkir, VII/30.

⁷¹⁰ Derviş, *İ'râbu'l-Kuran ve Beyânuhû*, II/397.

⁷¹¹ Nisa Suresi 4/11.

⁷¹² Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, VII/30.

⁷¹³ es-Sâfi, *el-Cedvel fî İ'râbi'l-Kur'an*, IV/451; ed-Da'âs, *İ'râbu'l-Kur'an*, I/186.

Kendisinden sonra gelen izafetten dolayı -zahir isim olan الليل/El-Leyl'den dolayı- sonundaki النون/nun harfi düşmüştür.

" إِنَّ رَبَّكَ يَعْلَمُ أَنَّكَ تَقُومُ أَدْنَىٰ مِنْ ثُلُثِي اللَّيْلِ..."

“ Rabbin, senin gecenin üçte ikisine yakın kısmını ibadetle geçirdiğini bilir.”⁷¹⁴

Zemahşerî'ye göre ayetteki الليل أدنى/Ednâ min suluseyi'l-Leyl ifadesi, gecenin üçte birinden daha azına işaret etmektedir. Ednâ/أدنى kullanılmış, o da aza daha yakın demektir. Bu, va nisfehû/نصفه ve ve ثلثه/sulusehû şeklinde mansub olarak da okunmuştur. Bu durumda “üçte ikilik kısmında daha azında ve yarısında ve üçte ikilik kısmında ibadet edersin.” anlamına gelmektedir. Bu da surenin başında geçen gecenin yarısında ibadet etmek ve gecenin üçte ikisinde-veya daha fazlasında- ibadet etmek arasındaki ihtiyârî/tercih duruma uygundur. Aynı şekilde ayette geçen ifade ve nisfihî ve sulusihi/ثلثه و نصفه şeklinde mecrûr olarak da okunmuştur. Yani gecenin üçte ikisinden veya yarısından ve üçte birinden daha az ibadet edildiğinde yarım ile onun arasındaki tercih için uygundur ki o, üçte ikiden daha azdır.⁷¹⁵

Ayette geçen Suluseyi'l-Leyl/ثلثي الليل, ednâ/أدنى'ye ait câr ve mecrûrdur. Sulusey/ثلثي, الياء/yâ ile mecrûrdur. Çünkü tesniyedir. İzafetten dolayı sonundaki النون/nun düşmüştür. Muzaftır. el-Leyl/الليل) ise muzafun ileyhtir.⁷¹⁶

3.3.1.4. مائتين/Mieteyn – İki Yüz

Mieteyn/مائتين, tesniyedir. Müfredi مائة/mietun'dur. Cemîsi ise مئون/miûn ve مئآت/miât'dir. Sözlükte مائة/mietun bir sayıdır. Çoğulu الميم/mîm harfinin kesralanmasıyla mîm/Miûndur. Bazıları ise الميم/mîm harfini ötreyle okur. Sîbeveyh bu konuda onun selâseti âlâf/آلاف gibi selâsu miîne/مئین ve ثلاث مئین/ثلث مئین şeklinde de söylendiğini belirtmiştir. Çünkü üçten ona kadar olan sayıların temyizi/mümeyyizi cemidir. Emey el-kavmu/أمي القوم ifadesi, topluluk

⁷¹⁴ Müzzemmil Suresi 73/20.

⁷¹⁵ Zemahşerî, *el-Keşşâf an Hakâiki Ğavâmida't-Tenzîl*, IV/643.

⁷¹⁶ es-Sâfi, *el-Cedvel fi İ'râbi'l-Kur'an*, XXIX/142; ed-Da'âs, *İ'râbu'l-Kur'an*, III/396.

yüz kişi oldu anlamında kullanılır. Em'âhum/أَمْهَامُ ifadesi hem lâzım hem de müteaddî olarak kullanılır.⁷¹⁷

Mieteyn kelimesi Kur'an-ı Kerim'de tesniye olarak iki yerde geçmektedir:

"... إِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ عِشْرُونَ صَابِرُونَ يَغْلِبُوا مِائَتِينَ ..."

"Eğer sizden sabırlı yirmi kişi bulunursa kâfirlerden iki yüz kişiyi yener..."⁷¹⁸

"... فَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ صَابِرَةٌ يَغْلِبُوا مِائَتِينَ ..."

"Sizden sabırlı yüz kişi de kâfirlerden iki yüz kişiyi yener..."⁷¹⁹

İbn Abbas (ra) "Sizden sabırlı yirmi kişi kâfirlerden iki yüz kişi yener. ayetini her Müslüman, on kâfiri yener, bu durumda müslümanların onlardan kaçmasına gerek yoktur; fakat "Allah, sizde bir zayıflık olduğunu bildi ve yükünüzü hafifletti. Artık sizden sabırlı yüz kişi olursa kâfirlerden iki yüz kişiyi yener." ayetiyle birlikte bu değimiş ve her Müslümanın iki kâfirle savaşması gerekmiştir."⁷²⁰ demiştir.

Mieteyn/مِائَتِينَ ifadesinin irabı şöyledir: Yağlibû mieteyni/يَغْلِبُوا مِائَتِينَ mefulün bihtir. Mansubtur. Tesniye olduğu için nasb alameti الياء/ya'dır.⁷²¹

3.3.2. Sayı Yerine Kullanılan veya Sayının Tekrarı Mastar Müsennalar

3.3.2.1 ضَعْفِ/Di'feyn – İki Kat

Di'feyn/ضَعْفِ sözcüğü tesniye olup müfredi ضَعْف/di'f, cemîsi ise أضعاف/ed'âf'tır. Di'f/ضَعْف sözlükte daufe- yed'ufu- da'fen- du'fen şekillerinde de gelir. Di'f/ضَعْف sözcüğünün zıddı kuvvettir. Da'f/ضَعْف; akıl ve fikir için kullanılırken ضَعْف/du'f beden zayıflığı için kullanılır.⁷²² Mastarı مضاعفة/mudâafe olan ضَعْف/dâafe fiilinin ismidir.⁷²³ Fetha

⁷¹⁷ er-Râzî, Zeynuddin, Muhtâru's-Sihâh, s 289; Cevherî, es-Sihâh Tâcu'l-Luğa ve ve Sihâhu'l-Arabiyye, VI/2488.

⁷¹⁸ Enfâl Suresi 8/65.

⁷¹⁹ Enfâl Suresi 8/66.

⁷²⁰ Taberî, Câmiu'l-Beyân, XIV/52-53.

⁷²¹ Dervîş, İ'râbu'l-Kuran ve Beyânuhû, IV/40; es-Sâfî, el-Cedvel fi İ'râbi'l-Kur'an, XI/260; ed-Da'âs, İ'râbu'l-Kur'an, I/438.

⁷²² el-Ferâhîdî, el-Ayn, I/281; el-Cevherî, el-Fârâbî, es-Sihâh Tâcu'l-Luğa ve Sihâhu'l-Arabiyye, IV/1390; el-Kazvîni er-Râzî, Mekâyisi'l-Luğa, III/362.

⁷²³ es-Sâfî, el-Cedvel fi İ'râbi'l-Kur'an, II/520.

babından daafe- yedafu/ضعف-يضعف sıfat-1 müşebbehedir. Fi'lu/فعل veznindedir.⁷²⁴

Kur'an-ı Kerim'de tesniye olarak üç defa üç farklı yerde gelmiştir:

İlk ayet:

" فَآتَتْ أَكْثَرَهَا ضِعْفَيْنِ ... "

"Ürünü iki kat veren ..."⁷²⁵

Hafif yağan bir yağmur yağdığında bahçedeki yapraklar çiğ gibi ıslanır ve ürünlerini iki kat verirler. Allah rızası için sadaka verenin durumu da böyledir. Sevabı iki kat artar. Yani bire on, yedi yüz hatta nihayetsiz olarak arttırılır.⁷²⁶

Ayette geçen di'feyn/ضعفين haldir, mansubtur ve nasb alameti ise tesniye olduğu için الياء/yâ harfidir.⁷²⁷

İkinci ayet:

" ... يُضَاعَفُ لَهَا الْعَذَابُ ضِعْفَيْنِ ... "

"...Onun azabı iki kat arttırılır."⁷²⁸

Bu ayet Peygamber Efendimiz(sav)'in eşleri hakkında inmiştir. Yani sizden kim Allah'ın had cezasını gerektiren zinayı işlerse işlediği bu günahdan dolayı onun ahiretteki cezası iki kat arttırılır. Bu ceza, diğer insanların eşlerine uygulanmaz.⁷²⁹

Bu ayette geçen di'feyn/ضعفين mefulün mutlak'ın naibidir. Mansuptur. Tesniye olduğu için nasb alameti الياء/yâ'dır.⁷³⁰

Üçüncü ayet:

" ... رَبَّنَا آتِهِمْ ضِعْفَيْنِ مِنَ الْعَذَابِ ... "

"Rabbimiz! Onlara iki kat azap ver."⁷³¹ ayetidir.

⁷²⁴ es-Sâfi, *el-Cedvel fi İ'râbi'l-Kur'an*, III/52.

⁷²⁵ Bakara Suresi 2/265.

⁷²⁶ es-Semerikandî, *Bahru'l-Ulûm*, I/177.

⁷²⁷ Dervîş, *İ'râbu'l-Kuran ve Beyânuhû*, I/410; es-Sâfi, *el-Cedvel fi İ'râbi'l-Kur'an*, III/51; ed-Da'âs, *İ'râbu'l-Kur'an*, I/113.

⁷²⁸ Ahzâb Suresi 33/30.

⁷²⁹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIX/90.

⁷³⁰ Dervîş, *İ'râbu'l-Kuran ve Beyânuhû*, VIII/9; es-Sâfi, *el-Cedvel fi İ'râbi'l-Kur'an*, XXI/156; ed-Da'âs, *İ'râbu'l-Kur'an*, III/49.

⁷³¹ Ahzâb Suresi 33/68.

Kâfirler kıyamet günü cehennemde şöyle derler: “*Rabbimiz! Biz, sapıklıkta ileri gelenlerimize ve şirkte büyüklerimize itaat etik. Bizi doğru yoldan, sana imandan ve senin birliğini ikrardan ve dünyada sana ihlasla itaat etmekten alıkoydular. Bize verdiğin azabın iki katını onlara ver ve onları rezil rüsva et.*”⁷³²

Ayette geçen di’feyn/ضعفين sözcüğü ikinci mefulün bihtir. Mansubtur. Tesniye olduğu için nasb alameti الياء/yâ’dır.⁷³³

3.3.2.2 كرتين/Kerrateyn – İki Kere

Kerrateyn/كرتين, tesniyedir. Müfredi كرة/kerratun, cemîsi ise كرات/kerrât’dır. Sözlükte كرر/Kerrara, الكر/El-Kerru dönmek demektir. Kerrahû/كره ve كر بنفسه/Kerra binefsihî olarak kullanılır. Geçişli ve geçişsiz olarak kullanılır. el-Kerru/الكر, كر عليه/ kerra aleyhi-يكر/yekurru-كر/kerran-كرور/kurûran-تكرار/tekrâran’nin mastarıdır. el-Kerratu/الكر ise كر/Kerra fiilinin masdar-ı merresi’dır. Birkaç defa dönmek anlamına gelir. Kerrartuhû aleyh el-hedîse/الحدث/كرته veya كرتته/Kerrartuhû cevap vermek anlamına gelir. Kerrateyn/كرتين ise ‘Bir şeyi ikinci bir defa tekrar etti.’ anlamına gelir.⁷³⁴

Kur’an-ı Kerim’de tesniye olarak bir ayette geçmektedir:

" ثُمَّ ارْجِعِ الْبَصَرَ كَرَّتَيْنِ يَنْقَلِبْ إِلَيْكَ الْبَصَرُ خَاسِئًا وَهُوَ حَسِيرٌ "

“Sonra gözünü tekrar tekrar çevir de bak. Göz, aradığını bulamadan bitkin olarak sana geri dönecektir.”⁷³⁵

Ayette Allah-u Teâla gökyüzüne bakmayı emretmiştir. Sonra bir daha bakmayı emretmiştir ki insanoğlu bir defa baktığında ayıbını/kusurunu görmez. İki defa bakmayı emretti ki insan gökyüzündeki kusursuzluğu ve insanı hayrete düşüren harikalığı görebilsin.⁷³⁶

⁷³² Taberî, Câmiu’l-Beyân, XX/33.

⁷³³ Dervîş, İ’râbu’l-Kuran ve Beyânuhû, VIII/52; es-Sâfi, el-Cedvel fi İ’râbi’l-Kur’an, XXII/194; ed-Da‘âs, İ’râbu’l-Kur’an, III/60.

⁷³⁴ İbn Manzûr, Lisânu’l-Arab, V/135.

⁷³⁵ Mülk Suresi 67/4.

⁷³⁶ İbn Atiyye, el-Muharrir el-Vecîz fi Tefsîri’l-Kitâbi’l-Azîz, V/338; es-Semerkandî, Bahru’l-Ulûm, III/474.

Ayette geçen kerrateyn/كرتين kelimesi mastarın nâibi, mefulün mutlakıdır. Adettir veya mefulün mutlak'ın nâibidir. Tesniyedir. Çokluk ifade eder.⁷³⁷

3.3.2.3 كفلين/Kifleyn – İki Misli

Kifleyn/كفيلين, tesniyedir. Müfredi كفل/kifl, cemîsi ise اكفال/ekfâl'dir. Sözlükte كفل/Kifl; القاف/kaf kesralı, الفاء/fe sükûnlu olarak gelir. Zayıflık, nasip ve baht anlamlarına gelmektedir. Çoğulu اكفال/ekfâl olarak gelir. Keflâ'/كفلاء, çoğulu değildir. Fiil ve sıfat hâli yoktur. Kifl/كفل, devenin hörgücüne konan yuvarlak bir bez parçasıdır.

el-Kefil/الكفيل ise bir şeye kefil olan, garanti veren demektir. Kefele bihi/كفل به ve كفالة/كفالة يَكْفُلُ به bihi kefâleten şeklinde kullanılır. el-Kâfil/الكافل ise bir kişiye kefil olan, onun geçimini sağlayan kişi demektir. Kifleyn/كفيلين, Habeşçe'de iki kat veya iki büyük kısmet anlamında kullanılır.⁷³⁸

Kur'an-ı Kerim'de tesniye olarak bir yerde geçmektedir:

" يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَآمِنُوا بِرَسُولِهِ يُؤْتِكُمْ كِفْلَيْنِ مِنْ رَحْمَتِهِ..."

"Ey iman edenler! Allah'tan sakının ve Resulüne iman edin ki size rahmetinden iki kat versin."⁷³⁹

Ayette Hz. Muhammed'in Allah'ın peygamberi olduğunu tasdik etme tavsiye edilmektedir. Bu sayede Allah'ın rahmetine nail olacaklarını bildirir.⁷⁴⁰ Habeşlilere göre burada كفيلين/kifleyn ifadesinden maksat size iki kat sevap verir, demektir.⁷⁴¹ Eğer Meryem oğlu İsa'ya, Tevrat'a, İncil'e ve Muhammed (sav)'e iman edip tasdik ederlerse bu imanlarına karşılık onlara iki kat ecir verilir.⁷⁴²

Kifleyn/كفيلين ifadesi ikinci mefulün bihtir. Yâ/الياء ile mansuptur. Çünkü tesniyedir.⁷⁴³

⁷³⁷ Dervîş, *İ'râbu'l-Kuran ve Beyânuhû*, X/147; es-Sâfi, *el-Cedvel fi İ'râbi'l-Kur'an*, XXIX/15; ed-Da'âs, *İ'râbu'l-Kur'an*, III/361.

⁷³⁸ el-Ferâhîdî, *el-Ayn*, V/373; el-Ezherî, *Tehzîbu'l-Luğa*, X/140; Er-Râzî, *Zeynuddin, Muhtârû's-Sihâh*, s. 271; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, XI/588.

⁷³⁹ Hadid Suresi 57/28.

⁷⁴⁰ el-Ezdî, *el-Belhî, Tefsîru Mukâtil bin Süleyman*, IV/247.

⁷⁴¹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, I/13.

⁷⁴² İbn Kesîr, tah. Selâme, VIII/30.

⁷⁴³ Dervîş, *İ'râbu'l-Kuran ve Beyânuhû*, IX/479; ed-Da'âs, *İ'râbu'l-Kur'an*, III/315.

3.3.2.4 مثليهم/Misleyhim, مثليها/Misleyhâ – İki Benzeri

Misleyh/مثلين, tesniyedir. Müfredi مثل/mislun, cemîsi ise Misal/أمثال/emsâlun'dur. Misl/مثل sözlükte; kesralı الميم/mîm ve sükûnlu الثاء/se ile فعل/feale fiilinden مثل-يمثل /mesele-yemsulu kalıbında sıfat-ı müşebbehedir.⁷⁴⁴ Misluhû/مثله ve meseluhû/مثله şeklinde de söylenir. İbnu'r-Râzi dedi ki: "Mümâsele/المماثلة ve müsâvât/المساواة arasında fark vardır. Şöyle ki: Müsâvât/المساواة, iki farklı cins veya aynı cins arasında olur. Çünkü müsâvât/المساواة, miktardaki eşitliktir. Mümsele/المماثلة ise aynı cins şeylerin rengi, tadı vb. konularda olur. Misl/مثل ve شبه/şibh ise aynı anlamda kullanılır.⁷⁴⁵

Kur'an-ı Kerim'de مثليهم/misleyhim ve مثليها/misleyhâ kalıbında tesniye olarak iki yerde geçmektedir.

Birincisi:

"... وَأُخْرَى كَافِرَةٌ يَرَوْنَهُمْ مِثْلَهُمْ رَأْيَ الْعَيْنِ ..."

"... diğeri de gözleriyle Müslümanları kendilerinin iki katıymış gibi gören kafir grup..."⁷⁴⁶

Ebu'l-Leys مثليهم/misleyhim için, 'üç katıydı' demiştir. Ez-Zeccâc ise; "Bu ifade dil açısından da anlam açısından da doğru bir ifade değildir." Demiştir. Fakat Müslümanlar, korkmamaları için kendilerini kâfirlerin sayıca iki katı olarak görüyorlardı. Çünkü Allah onlara yüz kişinin iki yüz kişiyi yenebileceğini bildirmişti. Allah da onlara korkmamaları için müşriklerin sayısını kendileri kadar göstermiştir.⁷⁴⁷

Ayetteki misleyhim/مثليهم hal'dir. Mansuptur. Nasb alameti tesniye olduğu için الياء/yâ'dır. Hum/هم muttasıl zamirdir. Muzafun ileyhtir. Ra'ye/رأى mefûlün mutlaktır. Mansuptur. el-Ayn/العين muzafun ileyhtir. Mecerurdur.⁷⁴⁸

İkincisi:

"أَوَلَمَّا أَصَابَكُمْ مِصْيَبَةٌ قَدْ أَصَبْتُمْ مِثْلَهَا..."

⁷⁴⁴ es-Sâfi, *el-Cedvel fî I'râbi'l-Kur'an*, I/76.

⁷⁴⁵ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, XI/610; er-Râzî, Zeynuddin, *Muhtâru's-Sihâh*, s 290; el-Cevherî, el-Fârâbî, *es-Sihah Tâcu'l-Luğa ve Sihâhu'l-Arabiyye*, V/1816.

⁷⁴⁶ Âl-i İmran Suresi 3/13.

⁷⁴⁷ es-Semerkandî, *Bahru'l-Ulûm*, I/197.

⁷⁴⁸ Dervîş, *I'râbu'l-Kuran ve Beyânuhû*, I/466; ed-Da'âs, *I'râbu'l-Kur'an*, I/126.

“Düşmanınıza iki mislini verdirdiğiniz kayıp başınıza gelince ...”⁷⁴⁹

Şevval ayının on birinci gecesi cumartesi günü Uhud savaşında yetmiş Müslüman öldürülmüştü. Bundan bir yıl önce de 17 Ramazan’da Bedir’de yetmiş kişi öldürülmüş ve müşriklerden yetmiş kişi esir alınmıştı. İşte bu ayette Müslümanlara peygamberin sözünü dinlemediğinizden dolayı onların başına gelenin iki katı/aynısı sizin de başınıza geldi, denilmiştir.⁷⁵⁰

Ayette geçen misleyhâ/مِثْلِهَا mefulün bihtir. Mansubtur. Tesniye olduğu için nasb alameti الياء/yâ’dır. Hâ/ها ise zamirdir. Muzafun ileyhtir.⁷⁵¹

3.3.2.5 مرتان/Marratân, Marrateyn – İki Defa

Marratân/مرتان ve marrateyn/مرتتين, tesniyedir. Müfredi مرة/marratun, çoğulu ise مرات/marrât ve مرار/mirâr’dır. Marratun/مرة sözlükte مر/merre fiilden ism-i merre’dır. Yani ‘bir defa yaptı.’ anlamındadır. Sadece zarf olarak kullanılır. Çoğulu, kesret bildirmek için kullanılır. المرة/جاء câe el-marratu veya تلو/ المرة telvu el-marratu birden fazla defa geldi, demektir. Kudüs’ü birkaç defa gezdim anlamında مرة و مرة/marraten ve marraten olarak kullanılır. Çoğulu مرات/marrât ve مرار/mirâr’dır. Marratun/مرة Bir şeyin bir defa yapıldığını ifade eden bir mastardır. Sülâsî fiilden فعلة/fa’letun kalıbından türetilmiştir.⁷⁵² Sülâsî dışında kıyâsî mastarına التاء/te eklenerek veya kıyâsî mastarı التاء/te ile bitiyorsa bir lafız eklenerek yapılır.⁷⁵³

Kur’an-ı Kerim’de farklı yerlerde altı defa tesniye olarak gelmiştir:

Bunlardan ilki, merfû olarak bir yerde bir defa geçmiştir:

" الطَّلَاقُ مَرَّتَانِ فَإِمْسَاكٌ بِمَعْرُوفٍ أَوْ تَسْرِيحٌ بِإِحْسَانٍ ... "

“Boşama iki defadır. Sonrasında ya güzellikle yanında tutmak ya da iyilikle salı vermek gerekir.”⁷⁵⁴

⁷⁴⁹ Âl-i İmran Suresi 3/165.

⁷⁵⁰ el-Ezdî, el-Belhî, Tefsîru Tefsîru Mukâtil bin Süleyman, I/311; Taberî, Câmiu'l-Beyân, VII/371.

⁷⁵¹ Dervîş, İ'râbu'l-Kuran ve Beyânuhû, II/100; es-Sâfî, el-Cedvel fî İ'râbi'l-Kur'an, IV/363; ed-Da'âs, İ'râbu'l-Kur'an, I/171.

⁷⁵² es-Sâfî, el-Cedvel fî İ'râbi'l-Kur'an, II/478.

⁷⁵³ el-Amr, Mu'cem el-Luğati'l-Arabîyyeti'l-Muâsıra, III/2086.

⁷⁵⁴ Bakara Suresi 2/229.

Ayette kadının eşine dönebileceği talak sayısı belirtilmiştir. Urve (ra) bu hususta şöyle demiştir: “Erkek, eşini dilediği kadar boşayabiliyordu. İddet süresi bitmeden önce tekrar onu eşi olarak alıyordu. Ensar’dan biri eşine sinirlenmişti. Eşine: “Seni ne yanıma yaklaştırıyorum ne de helalim olursun. Seni boşuyorum. İddetin yaklaştığında seni tekrar eşim olarak alırım. Sonra yine boşar, iddet süren yaklaştığında tekrardan seni eşim olarak alırım.” demişti. Eşi bu durumu Rasulullah (sav)’a şikâyet etti. Bunun üzerine Allah(cc) şu ayeti indirdi: “Boşama hakkı ikidir. Sonrasında ya iyilikle tutmak ...”⁷⁵⁵

Ayette geçen et-Talak/الطلاق mübtedadır ve merfudur. Marraten/مرتان haberdır. Merfudur. Tesniye olduğu için ref alameti (الألف/elif)’tir.⁷⁵⁶

Kelime, dört yerde (mastarın yerine mefulün mutlak olarak) gelmiştir.

Birincisi:

" ... نَحْنُ نَعْلَمُهُمْ سَنُعَذِّبُهُمْ مَرَّتَيْنِ ... "

“Onları biz biliriz. Onları iki defa cezalandıracağız.”⁷⁵⁷

Bu ayet Abdullah İbn-i Ubeyy ve arkadaşları hakkında inmiştir. Bunlar Medineli olup nifak konusunda aşırıya gitmiş ve tevbe etmemişlerdir. “Onları iki defa cezalandıracağız.” ifadesinden maksat; birincisi ölüm anında meleklerin onların yüzlerine ve sırtlarına vurmalarıdır. İkincisi ise kabirdeki azaptır. Orada Münker ve Nekir isimli melekler onlara azap eder. Kelbî ise; birinci azaptan kasıt onların mescidden çıkarılmaları, ikinci azap ise onların kabirde azap görmeleridir, der.⁷⁵⁸

Ayatte geçen marrateyn/مرتين, mastara niyabeten mefulün mutlaktır. Nasb alameti الياء/yâ’dır. Çünkü tesniyedir.⁷⁵⁹

İkincisi:

" لَنُفْسِدَنَّ فِي الْأَرْضِ مَرَّتَيْنِ ... "

“Yeryüzünde iki defa fesat çıkaracaksınız.”⁷⁶⁰

Ayetin bağlamı şöyledir:

⁷⁵⁵ Taberî, Câmiu’l-Beyân, IV/538-539.

⁷⁵⁶ Dervîş, I’râbu’l-Kuran ve Beyânuhû, I/338; es-Sâfî, el-Cedvel fi I’râbi’l-Kur’an, II/475; ed-Da‘âs, I’râbu’l-Kur’an, I/95.

⁷⁵⁷ Tevbe Suresi 9/101.

⁷⁵⁸ es-Semerkandî, Bahru’l-Ulûm, II/84-85.

⁷⁵⁹ es-Sâfî, el-Cedvel fi I’râbi’l-Kur’an, XI/24; ed-Da‘âs, I’râbu’l-Kur’an, II/6.

⁷⁶⁰ İsrâ Suresi 17/4.

“Ey İsrail oğulları! Allah’ın emrine karşı gelecek, Onun arzında Ona isyan edeceksiniz. Fesatçılar Zekeriyya (as)’ı ve oğlu Yahya (as)’ı öldürmüşlerdi. Allah da onlara Zekeriyya (as)’ı öldürdükleri için Fars kralı Sâbûr’u musallat etmişti. Yahya (as)’ı öldürdükleri için de Buhtunnasr’ı musallat etmişti.”⁷⁶¹

Ayette gelen marrateyn/مرتین mastara niyâbeten mefulün mutlaktır. Âmili tufsidunne/تفسد. Mansubtur. Nasb alameti الياء/yâ’dır. Çünkü tesniyedir.⁷⁶²

Üçüncüsü:

"أُولَئِكَ يُؤْتَوْنَ أَجْرَهُمْ مَرَّتَيْنِ بِمَا صَبَرُوا ..."

“Onlara, sabretmelerine karşılık olarak mükâfatları iki defa verilecektir.”⁷⁶³

Bu ayet İncil’e inanana kırk kişi hakkında inmiştir. Onlar, Kur’an’ı tasdik eden, kendilerine okunduğunda ayetlere inanan kimselerdi. Allah (cc) da bu ayetle İslamiyet’le tanıştıktan sonra Müslüman olmaları nedeniyle bir sevap Hz. Muhammed (sav)’e inanmaları sebebiyle bir sevap verileceğini bildirmiştir.⁷⁶⁴

Marrateyni/مرتین ifadesi mastara niyabeten mefulün mutlaktır. Âmili yu’ütüne/يؤتون. Tesniye olduğu için nasb alameti الياء/yâ’dır.⁷⁶⁵

Dördüncüsü:

"... وَتَعْمَلُ صَالِحًا نُؤْتِيهَا أَجْرَهَا مَرَّتَيْنِ ..."

“... ve salih amel işlerse ona mükâfatını iki defa veririz.”⁷⁶⁶

Ayetin bağlamı şöyledir:

“Hanginiz Allah’a ve Rasulüne itaat ederse, Allah ona kıldığı namazın, tuttuğu orucun, zikrinin ve diğer amellerinin karşılığını ahirette diğer kadınlardan iki kat yani yirmi hasene olarak verecektir.”⁷⁶⁷

Marrateyni/مرتین ifadesinin irabı şöyledir:

⁷⁶¹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVII/356-357.

⁷⁶² Dervîş, *İ'râbu'l-Kuran ve Beyânuhû*, V/392; es-Sâfî, *el-Cedvel fî İ'râbi'l-Kur'an* XV/11; ed-Da‘âs, *İ'râbu'l-Kur'an*, XXI/183.

⁷⁶³ Kasas Suresi 28/54.

⁷⁶⁴ el-Ezdî el-Belhî, *Tefsîru Mukâtil bin Süleyman*, III/348-349.

⁷⁶⁵ es-Sâfî, *el-Cedvel fî İ'râbi'l-Kur'an*, XXI/273; ed-Da‘âs, *İ'râbu'l-Kur'an*, II/435.

⁷⁶⁶ Ahzâb Suresi 33/31.

⁷⁶⁷ el-Ezdî, el-Belhî, *Tefsîru Mukâtil bin Süleyman*, III/487.

Marrateyn/مرتین, mastara niyabeten mefulün mutlaktır. Âmili Nu'tihâ'Nu'tihâ'dır. Nasb alameti الياء/yâ'dır. Çünkü tesniyedir.⁷⁶⁸

Üçüncüsü:

" أَنَّهُمْ يُفْتَنُونَ فِي كُلِّ عَامٍ مَرَّةً أَوْ مَرَّتَيْنِ ... "

"Onlar, her yıl bir veya iki defa imtihan edilirler..."⁷⁶⁹

Ayetin bağlamı şöyledir:

"Onlar, kalplerindeki nifakın açığa çıkarılması konusunda her yıl bir veya iki defa imtihan ediliyorlar. Onlar, gizlide nifaklarından vaz geçmez, tevbe etmezler, öğüt de almazlar. Kelbî: Yılda bir veya iki defa verdikleri sözleri tutmazlar. Cezalandırılırlar fakat sözlerini yemekten vaz geçmezler."⁷⁷⁰ denmiştir.

Bu ifadenin irabı şöyledir:

Merraten/مرة mastara niyabeten mefulün mutlaktır. Mansubtur. av/او atıf harfidir. Marrateyn/مرتین, marra'ya ma'tuftur. Mansubtur. Nasb alameti الياء/yâ'dır. Çünkü tesniyedir.⁷⁷¹

3.4. Tesniyeye Tâbi Olan Lafızlar

3.4.1 Te'kid: كِلَا/Kilâ, Kiltâ – Her İkisi

Kilâ/كِلَا, tesniye ve müzekker, kiltâ/kiltâ ise tesniye ve müennes için kullanılır. Kilâ/كِلَا ve kiltâ/kiltâ lafızları sözlükte te'kid için kullanılan tesniye kelimelerdir. Birincisi müzekker, ikincisi müennes kelimeler için kullanılır. Tesniyenin irabını alırlar. Sadece muzaf olurlar. Zahir bir isme muzaf olduklarında الالف/elif için takdir edilen harekelerle ism-i maksurun irabını alırlar. Ref, nasb ve cer hallerinde tek irab alırlar. Zamire muzaf olduklarında الالف/elif, nasb ve cer hallerinde الياء/yâ'ya dönüşür.

Ferrâ: tesniyedir. Müfred olarak kullanılmaz. Müfredi olsaydı şöyle olurdu: Kilun-kiltu-kilâni-kiltâni/كلان-كلتان.⁷⁷² Kûfeliler: "Kilâ/كِلَا ve

⁷⁶⁸ es-Sâfi, *el-Cedvel fi İ'râbi'l-Kur'an* XXII/157; ed-Da'âs, *İ'râbu'l-Kur'an*, III/50.

⁷⁶⁹ Tevbe Suresi 9/126.

⁷⁷⁰ es-Semerkandî, *Bahru'l-Ulûm*, II/100.

⁷⁷¹ es-Sâfi, *el-Cedvel fi İ'râbi'l-Kur'an*, XI/66.

⁷⁷² er-Râzî, Zeynuddin, *Muhtâru's-Sihâh*, s 272; Mecme' el-Luğati'l-Arabiyye bi'l-Kâhire, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, II/797.

كلتا/kiltâ'nin lafzî ve manevî tesniye olduklarını كلا/Kilâ'nin aslının كل/Killun olduğunu اللام/lam harfinin şeddesinin sonradan atıldığını, tesniye için الالف/elif ve زيدان- Zeydân-Umrân'da olan التاء/tâ harfinin eklendiğini, buradaki الالف/elif, النون/nun harfinin düşmüştür.” demişlerdir.

Basralılar ise; lafzî bir müfredlik ve manevî müenneslik olduğunu ve bu lafızlardaki الالف/elif harfinin عصا-rahâ'daki الالف/elif harfine benzediğini söylemişlerdir.⁷⁷³

Kilâ/كلا, kelime olarak Kur'an-ı Kerim'de bir defa geçmiştir:

"... إِمَّا يَبْلُغَنَّ عِندَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلَاهُمَا ..."

“Anne babadan biri veya her ikisi yanında yaşlılıklarını geçirirlerse...”⁷⁷⁴

Ayetin bağlamı şöyledir:

Ayette, anne babadan biri veya her ikisi yaşlandıklarında yanında olurlarsa⁷⁷⁵ ayette önce biri denmiş sonra ikisi atfedilmiştir.⁷⁷⁶

Bu ifadenin irabı şöyledir:

Ehaduhumâ/أحدهما muahhar fâildir. Hâ/الهاء, muzafun ileyhtir. Mim/الميم ve الالف/elif, tesniyeye işaret eder. Av/الواو atıftır. Kilâhumâ/كلهما matuf bir isimdir.

Elif /الف ile mansubtur. Çünkü tesniyedir.⁷⁷⁷

Kiltâ/كلتا; Bu kelime Kur'an-ı Kerim'de bir defa geçmektedir:

"كِلَانَا الْجَنَّتَيْنِ أَنْتَ أَكْلَاهَا ..."

“İki bahçe de meyvelerini vermişti...”⁷⁷⁸

Ayetin bağlamı şöyledir:

⁷⁷³ El-Enbârî, Kemâleddîn, Abdurrahman bin Muhammed bin Ubeydullah el-Ensârî, Ebu'l-Berakât, *el-İnsâf fî Mesâilî'l-Hilâf Beyne'n-Nahviyyîn: El-Basriyyîn ve'l-Kûfiyyîn*, el-Mektebetu'l-Asriyye, 2003 m. II/359.

⁷⁷⁴ İsrâ Suresi 17/23.

⁷⁷⁵ es-Semerkandî, *Bahru'l-Ulûm*, II/307.

⁷⁷⁶ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVII/414.

⁷⁷⁷ es-Sâfî, *el-Cedvel fî İ'râbi'l-Kur'an*, XV/32; Dervîş, *İ'râbu'l-Kuran ve Beyânuhû*, VI/412; ed-Da'âs, *İ'râbu'l-Kur'an*, II/187.

⁷⁷⁸ Kehf Suresi 18/33.

“İki bahçede olan ağaçlar meyvelerini vermişlerdi.”⁷⁷⁹ Âlimler, bu ayette ifade edilenin; “İki bahçedeki tüm ağaçlar meyvelerini vermişlerdir.” anlamında olduğu konusunda ittifak etmişlerdir.⁷⁸⁰

Bu ifadenin irabı şöyledir:

Kiltâ/كَلْتَا mübtedadır, merfudur. Merfuluk alameti الالف/elife takdir edilen dammedir. Zahir bir isme izafetten dolayı muzaftır. el-Cenneteyn/الجننتين muzafun ileyhtir. Mecrurdur. Tesniye olduğu için car alameti الياء/yâ’dır.⁷⁸¹

3.4.1. İsmi Mevsul: اللذان/Ellezâni, اللذين/Ellezeyni – İki Kimse/Şey

Ellezâni/الَّذَانِ, اللذين/Ellezeyni: Tesniye ve müzekker için kullanılır. Müfredi اللذي/Ellezi’dir. İrab alametleri: ref halinde الالف/elif, nasb ve cer hallerinde الياء/yâ’dır. Nahivcilerden bazıları ملحق بالمتى/mülhak bil Müsennâ olduklarını söylemişlerdir. İki lam ile yazılmalarına rağmen Kur’ân-ı Kerim’de tek اللام/lam ile yazılmışlardır.⁷⁸²

Lügat ve Sarf açısından اللذي/Ellezi; müfred müzekker için kullanılır. Mebni ve marifedir. Sıla için kullanılır. Aslı للذي/lezi’dir. Sonradan الالف/elif ve اللام/lam eklenmiştir. Nekra yapmak maksadıyla الالف/elif-lamı, اللذي/ellezi’den ayırmak caiz değildir.

Dört farklı kullanımı vardır.

- 1- اللذي/Ellezi
- 2- اللذي/Ellezi – lamı kesralayarak
- 3- اللذي/Ellezi – lamı sükunlayarak
- 4- اللذي/Elleziyyu – yâ’yı –şeddeleyerek

Tesniyede üç farklı kullanımı vardır:

- 1- اللذان/Ellezâni
- 2- اللذان/Ellezâ nunu hazfederek

⁷⁷⁹ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XVIII/19.

⁷⁸⁰ İbn Kesîr, *el-İlmiyye*, V/142; es-Semerkindî, *Bahru’l-Ulûm*, II/346.

⁷⁸¹ es-Sâfi, *el-Cedvel fi İ’râbi’l-Kur’an*, VIII/82; Derviş, *İ’râbu’l-Kuran ve Beyânuhû*, XXII/213; ed-Da‘‘âs, *İ’râbu’l-Kur’an*, III/66.

⁷⁸² es-Sâfi, *el-Cedvel fi İ’râbi’l-Kur’an*, IV/398.

3- Ellezânni/الذَّانunu şeddeleyerek.⁷⁸³

Ellezâni/الذَّان, müfred ve müennes için kullanılır. Tesniye halleri الذَّان/Ellezâni ve اللتان/Elletâni şeklindedir. Nasb ve cer hallerinde اللذين/Ellezeyni ve اللتين/Elleteyni şeklinde gelir. Ellezî/الذي'nin çoğulu her durumda الياء/yâ ile اللذين/Ellezîne şeklindedir. Elletî/التي'nin çoğulu ise اللاتي/Elletî, اللائي/Elletî ve اللاتي/Elletî'nin çoğulu اللواتي/Ellevâtî'dir.⁷⁸⁴

Ellezâni/الذَّان lafzı Kur'an-ı Kerim'de ref halinde bir defa geçmektedir:

"وَالَّذَانِ يَأْتِيَانِهَا مِنْكُمْ فَأَدُوهُمَا..."

"İçinizden bu çirkin fiili işleyen ikilinin canlarını yakın."⁷⁸⁵

Ayetin bağlamı şöyledir:

"Bu ayetten maksat zina eden kadın ve erkektir. Bu ayet, zina eden kadın ve erkek hakkında inmiştir. Âlimler bu konuda ihtilafa düşmüşlerdir. Bazıları zina eden bekâr kız ve erkek için inmiştir, dediler. Bazıları da onlara kötü söz söyleyerek, kınayarak, ayakkabılarla vurarak anlamına geldiğini söylemişlerdir. Recm ve celde hükmü, bu hükmü nesh etmiştir."⁷⁸⁶

Bu lafzın irabı şöyledir:

Vallezâni ye'tiyâniha/الذَّان والواو/Vav, atıftır. Ellezâni/الذَّان, ismi-i mevsuldür. Mübtedadır. Elif/الألف ile merfudur. Çünkü tesniyedir veya tesniyeye tâbîdir veya ref mahallinde kesra üzerine mebnidir. Ye'tiyâni/يَأْتِيَانِ, muzari fiildir. Merfudur. Ref alameti النون/nunun sübûtudur. Elif/الألف; muttasıl zamirdir. Faildir. Ref mahallindedir. Hâ/ها; zamirdir. Mefulün bihtir.⁷⁸⁷

Ellezeyni/الَّذَيْنِ, Kur'an-ı Kerim'de nasb halinde bir yerde geçmektedir:

"رَبَّنَا أَرْنَا الَّذِينَ أَضَلَّانَا مِنَ الْجِنَّ وَالْإِنْسِ..."

"Rabbimiz! Bizi saptıran şu cinleri ve insanları bize göster."⁷⁸⁸

Ayetin bağlamı şöyledir:

⁷⁸³ el-Cevherî, *es-Sihah Tâcu'l-Luğa ve Sihâhu'l-Arabiyye*, VI/2481; ez-Zebîdî, Murtazâ, *Tâcu'l-Arûs*, XXXIX/451; Mecme' el-Luğa'l-Arabiyye bi'l-Kâhire, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, II/822.

⁷⁸⁴ İbn Cinnî, Ebu'l-Feth Osman el-Mevsilî, t. 392 h. *el-Luma' fi'l-Arabiyye*, tah. Fâiz Faris, Dâru'l-Kutubu's-Sekâfiyye, Kuveyt, s. 188.

⁷⁸⁵ Nisa Suresi 4/16.

⁷⁸⁶ İbn Kesîr, *el-İlmiyye*, II/205-206.

⁷⁸⁷ Dervîş, *İ'râbu'l-Kuran ve Beyânühû*, II/181-182; es-Sâfî, *el-Cedvel fi'l-Râbi'l-Kur'an*, IV/464; ed-Da'âs, *İ'râbu'l-Kur'an*, I/189.

⁷⁸⁸ Fussilet Suresi 41/29.

“Cinlerden ilk isyan eden İblisti. İnsanlardan ise -ilk günah-Âdem(as)’ın oğlu Hâbil’in katilidir.⁷⁸⁹ (Erinâ ellezeyni) yani bize, bizi yanlış yola sürükleyen bu iki grubu, cinleri ve insanları göster. ⁷⁹⁰ Şirk koşan herkes İblis’i çağırır. Büyük günah işleyen herkes de Âdem’in oğlunu çağırır. İblis-Allah ona lanet etsin- şirk ve benzeri tün günahlara çağırır. Bunların ilki Âdem’in oğludur.

Hadis-i Şerif’te belirtildiği gibi:

"مَا قُتِلَتْ نَفْسٌ ظُلْمًا إِلَّا كَانَ عَلَى ابْنِ آدَمَ الْأَوَّلِ كِفْلٌ مِنْ دَمِهَا؛ لِأَنَّهُ أَوَّلُ مَنْ سَنَّ الْقَتْلَ"

“Haksız yere öldürülen her kişide Âdem’in oğluna bir günah yazılır. Çünkü bu haksız yere öldürmeyi ilk başlatan odur.”⁷⁹¹

Bu lafzın irabı şöyledir:

Erinâ/أَرْنَا İstek bildiren bir fiildir. İllet harfinin düşmesiyle mebnidir. Nâ/نا birinci mefuldür. Ellezeyni/الَّذِينَ, ism-i mevsuldür. İkinci mefuldür. Nasb alameti الياء/ya’dır. Çünkü tesniyeye tâbîdir.⁷⁹²

⁷⁸⁹ el-Ezdî, el-Belhî, *Tefsîru Mukâtil bin Süleyman*, III/742; İbn Kesîr, tah. Selâme, VII/175.

⁷⁹⁰ es-Semerkandî, *Bahru’l-Ulûm*, III/225.

⁷⁹¹ İbn Kesîr, tah. Selâme, VII/175

⁷⁹² Dervîş, *İ’râbu’l-Kuran ve Beyânuhû*, VIII/551-552; es-Sâfî, *el-Cedvel fî İ’râbi’l-Kur’an*, XXIV/306; ed-Da‘‘âs, *İ’râbu’l-Kur’an* III/173.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Başlarken olduğu gibi bitirken de Allah (cc)’a hamd-ü senalar olsun. Bu araştırmanın sonunda ilk olarak Allah(cc)’a ve kabul/takdir edilmesini beklediğim bu çalışmamda bana yardımcı olan herkese teşekkür ediyorum. Bu çalışmamda elde ettiğim sonuçların kabul görmesini diliyorum. Elde ettiğim sonuçlar özetle şöyledir:

Kur’an-ı Kerim’in harfleri, lafızları ve ayetleri, Allah katından gönderilen mucizelerdir. Kur’an-ı Kerim’in kullanmış olduğu tesniye kalıbı, diğer dillerde olmayan Arapça’ya has bir kullanımdır. Sunmuş olduğum araştırma Kur’an-ı Kerim’de yer alan tesniye isimlerle sınırlıdır. Tesniye fiiller ve zamirler bu çalışmada dâhil değildir. Çalışmamda sunmuş olduğum lafız sayısı tekrarlardan arındırılarak yaklaşık doksan lafızdır. Bu kelimelerin müfretlerini, tesniye ve cemilerini zikrederek ref’, nasb ve cer hallerinde kaç defa kullanıldıklarını, sözlük anlamlarını, kullanıldıkları bağlama göre manalarını zikredip irablarını yaptık.

Siz değerli okuyucular, araştırmayı incelediğinizde tesniye lafızları ve yazılış olarak tesniyeye benzeyen diğer lafızları birbirinden ayırt edebileceksiniz. Yazılış olarak tesniyeye benzeyenler ifadesiyle (Sinvanun, kinvanun, tufanun, vildanun ve diğerlerini) kastetmiyorum. Çünkü bu kelimeler müfret veya cemi olarak gelmişlerdir. Tesniye lafızların belâğatta kullanılmalarına örnek olarak رب/المشرقین Rabbul meşrikayn ve رب المغربین/Rabbul mağribeyni ve رب/المشرق Rabbul meşarik ve رب المغرب/Rabbul meğarib’i örnek gösterebiliriz.

Meşrikayn/مشرقین lafzı Kur’an-ı Kerim’de Rahman suresinde:

“ İki doğunun ve iki batının rabbi”,

Zuhuf suresinde ise:

“Sonunda o kişi bize gelince şöyle dedi: Keşke seninle bizim aramız doğu ile batı arası kadar uzak olsaydı. Ne kötü arkadaş!”.

Bu ayetlerde مشرقین/meşrikayni ve مغربین/mağribeyni lafızları birinci ayette zamana, ikinci ayette mekâna işaret etmektedir. Bu da Kur’an-ı Kerim’in icazını, belâgatını bize göstermektedir. Kaynaklarda yaptığım araştırmalar neticesinde şunu söyleyebilirim:

Daha önce bu konuyu araştıran sadece üç çalışmaya rastladım. Fakat içerik olarak benim çalışmam onlardan farklı.

Şüpheleri izâle etmek, hüsn-ü zannınızı kazanmak ve ilmî çalışmayı ehline teslim etmek amacıyla bu çalışmaları ve müelliflerini çalışmamın araştırmanın önerme/varsayım bölümünde zikrettim.

Araştırmam sırasında Kur'an lafızlarının kullanım sıklığı konusunda farklılıklarla karşılaştım. Örneğin; يدان/yedân-يدین/yedeyn lafzı üç irab durumunda –ref, nasb, cer- 32 defa kullanıldığını مدهامتان/Mudhâmmetân ve نضاختان/Naddâhetân gibi kimi lafızların da bir defa kullanıldığını gördüm.

Araştırmam esnasında bu lafızların sadece akıl sahibi insanlar için kullanılmadığını, ayrıca aşağıdaki kullanımlarıyla da karşılaştım. Kutsal kişiler ve gaybî varlıklar, aile fertleri, insanlar için kullanılan sıfatlar –çoğulu ve eş anlamlısı- uzuvlara işaret eden isimler, hayvanlar, cansız varlıklar, zaman ve mekâna işaret eden isimler, sayı bildirenler, ism-i işaretler, ism-i mevsuller ve tesniyeye tâbi olanlar.

Başarı Allah'tandır. Doğru yola ileten O'dur. Peygamberimiz Hz. Muhammed (sav)'e salat-ü selam olsun.

KAYNAKÇA

- Abdülbâkî, Muhammed Fuad bin Salih bin Muhammed (1388/1968) *el-Mu'cemu'l-Mufehres li el-Fâzi'l-Kurâni'l-Kerîm*, Dâru'l-Kutubi'l-Mısırıyya, Kahire, 1943.
- Ahfeş el-Avsat, Ebu'l-Hasan el-Mecâşi'î. *Meâni'l-Kur'an*. tah. Dr. Hüda Mahmut Karâa, Mektebetü'l-Hancı, 1. Baskı, Kahire, 1411 h.
- Alp, Musa, *Medhâl fi'l-luğati'l-Arabiyye*, Ankara, 2009.
- Alp, Musa – Doğan, Ahmet, *Mu'cemu'l-cumû 'fi'l-luğati'l-Arabiyye*, Ankara, Trs..
- Bedruddîn el-Aynî, Ebû Muhammed bin Musa bin Ahmed bin Hüseyin el-Ğaytânî el-Hanefî. *Şerh-u Ebî Davud*. tah. Ebu'l-Münzir Halid bin İbrahim el-Masrî, Mektebetü'r-Rüşd-, 1. Baskı, Riyad, h.1420.
- Beğavî, Muhyi's-Sünne, Ebû Muhammed el-Hüseyin bin Mesud. *Meâlimu't-Tenzîl fi Tefsîri'l-Kurân, Tefsîru'l-Beğavî*. tah. Tahkîk ve Hadis Tahrîci Muhammed Abdullah en-Nimr- Osman Cuma Zamîriyye - Süleyman Müslüm el-Harş, Dâr-u Tîbe li'n-Neşr ve't-Tevzî', 4. Baskı, 1417 h.
- Beydâvî, Nâsirüddîn Ebu'l-Hayr Abdullah bin Ömer bin Muhammed. *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*.
- Cevherî el-Fârâbî, Ebû Nasr İsmail bin Hammâd. *es-Sihâh Tâcu'l-Luğa ve ve Sihâh el-Arabiyye*. tah. Ahmed Abdulğafur Attâr. Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, Beyrut: t/ El-Arabiyye 1407 h.
- Da'âs, Ahmed Ubeyd, Ahmed Muhammed Humeydan, İsmail Mahmud el-Kâsım. *Îrâbu'l-Kurân*, Dâru'l-Münîr ve Dâru'l-Fârâbî, Dimeşk 1425 h.
- Dervîş, Muhyiddin Ahmed bin Mustafa. *Îrâbu'l-Kurân ve Beyânuhû*. Dâru'l-İrşâd li'Şuûni'l-Câmiyye, Hims-Suriye: Dâru'l-Yemâme, Dimşek-Beyrut: Dâr-u İbn Kesîr, Beyrut 1415 h.
- Dureyd el-Ezdî, Ebubekir Muhammed bin el-Hasan. *Cemheretü'l-Luğa*. tah. Remzi Münir Ba'lebekî. Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, Beyrut 1987 m.
- Ebû Manzûr, Muhammed bin Mukarrem bin Ali, Ebu'l-Fadl, Cemâlüddîn el-Ensârî. *Lisânu'l-Arab*. Dâr-u Sâdır, Beyrut.
- Endelûsî, Ebû Hayyan Muhammed bin Yusuf bin Ali bin Yusuf bin Hayyan Esîrüddîn. *el-Bahru'l-Muhît fi't-Tefsîr*. tah. Sıdkı Muhammed Cemil, Dâru'l-Fikr-Beyrut 1420 h.

- Ezdî el-Belhî, Ebu'l-Hasan Mukâtil bin Süleyman bin Beşîr. *Tefsîru Mukâtil bin Süleyman*. tah. Abdullah Muhammed Şehhâte, Dâru İhyâ-i't-Turâs, Beyrut 1423 h.
- Ezherî, Muhammed bin Ahmed bin Herevî. *Tehzîbu'l-Luğa*. tah. Muhammed Avd Mur'ib. Dâr-u İhyâ-i Tûrâse'l-Arabî, Beyrut.
- Ferâhîdî, Ebû Abdurrahman el-Halîl bin Ahmed bin Amr bin Temîm el-Basrî. *Kitâbu'l-Ayn*. tah. Dr. Mehdî el-Mahzûmî - Dr. İbrahim es-Sâm râî. Dâr ve Mektebetü'l-Hilâl, Trs.
- Feyûmî, Ahmed bin Muhammed bin Ali sümme el-Hamevî. *el-Misbâh el-Münîr fî ğarîb-i Şerh-i'l-Kebîr*. el-Mektebetü'l-İlmiyye, Beyrut, Trs.
- Fîrûzâbâdî, Mecdüddin Ebû Tahir Muhammed bin Yakub. *el-Kâmûsu'l-Muhîr*. tah. Mekteb Tahkîk et-Türâs fî Müesseseti'r-Risâle, İşrâf Muhammed Naîm el-Arkasûsî. Müessesetü'r-Risâle li't-Tibâeti ve'n-Neşr ve't-Tevzî', Beyrut-Lübnan 1426 h.
- Fîrûzâbâdî, Mecdüddîn Ebû Tâhir Muhammed bin Yakub. *Tenvîru'l-Mikbâs min Tefsîr-i İbn-i Abbas*. Yunsebu: li Abdillâh bin Abbas-ra- el-Müteveffâ. 68 h. Dâru'l-Kutub el-İlmiyye, Lübnan, trs.
- Hafâcî, Fatîma, et-Tesniye fî'l-Kurâni'l-Kerîm (Dîrâseh Luğaviye), Irak Kûfe Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Irak 2003.
- Hâzin, Alaaddin Ali bin Muhammedbin İbrahim bin Ömer eş-Şihî Ebu'l-Hasan. *Tefsîru'l-Hâzin, Lübbü't-Te'vîl fî Meâni't-Tenzîl*. tah. Muhammed Ali Şahin. Dâru'l-Kutub el-İlmiyye, Beyrut 1415 h.
- Himyerî el-Yemenî, Nişvan bin Said. *Şemsu'l-Ulûm ve Devâ-u Kelâmi'l-Arabi mine'l-Kulûm*. tah. Dr. Hüseyin bin Abdullah el-Amrî - Matahar Ali el-Îrânî -Dr. Yusuf Muhammed Abdullah, Dâru'l-Fikr el-Muâsır, Dâru'l-Fikr Dimeşk 1999 m.
- Hirevî, Ebû Ubeyd Ahmed bin Muhammed. *el-Ğarîbeyni fî'l-Kurân-i ve'l-Hadîs*. T-tah. Ahmed Ferîd el-Mezîdî - Üstad Dr. Fethi Hicâzî. Mektebet-u Nizâr Mustafa el-Bâz - Memleketu'l-Arabiyye es-Saûdiyye, 1419 h.
- İbn Âdil el-Hanbelî, Ebû Hafs Sirâcüddîn Ömer bin Ali ed-Dimeşkî en-Nu'mânî. *el-Bâb Fî Ulûmi'l-Kitâb*. tah. Şeyh Âdil Ahmed Abdulmevcûd ve Şeyh Ali Muhammed Muavvid. Dâru'l-Kutub el-İlmiyye, Beyrut 1419 h.
- İbn Âşûr, Muhammed et-Tâhir bin Muhammed bin Muhammed et-Tahir et-Tunusî. *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*. Dâru't-Tûnusiyye li'n-Neşr, Tunus 1984 h.

- İbn Atiyye, (542/1147) Ebû Muhammed Abdulhakk bin Ğâlib bin Abdirrahman bin Temmâm el-Endelûsî. *el-muharrir el-Vecîz fî Tefsîr-i Kitâbi'l-Azîz*. tah. Abdüsselam Abdüşşâfi Muhammed. Dâru'l-Kutub el-İlmiyye, Beyrut 1422 h.
- İbn Cinnî, Ebu'l-Feth Osman el-Mevsilî. *el-Luma' fî'l-Arabiyye*, tah. Fâiz Fâris. Dâru'l-Kutub es-Sakâfiyye, Kuveyt, trs.
- İbn Hişam, Abdullah bin Yusuf bin Ahmet bin Abdullah İbn Yusuf, Ebû Ahmed, Cemalüddin. *Evdahu'l-Mesâlik ilâ Elfiyyeti İbn-i Mâlik*. tah. Yusuf eş-Şeyh Muhammed el-Bakâî. Dâru'l-Fikr li't-Tibâati ve'n-Neşri ve't-Tevzî, trs.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fedâ İsmail bin Amr el-Kureşî el-Basrî summe ed-Dimeşkî. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*. tah. Sâmi bin Muhammed Selâme, Dâr Tayyibe li'n-Neşri ve't-Tevz'i', 1420 h.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fedâ İsmail bin Amr el-Kureşî el-Basrî summe ed-Dimeşkî. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*. tah. Muhammed Hüseyin Şemsüddîn, Dâru'l-Kutub el-İlmiyye, Menşûrât Muhammed Ali Beydûn. Beyrut 1419 h.
- İbn Sîde, Ebu'l-Hasan Ali bin İsmail el-Mursî. *el-Muhassis*, tah. Halil İbrahim Ceffâl. Dâr-u İhyâ-i Türâse'l-Arabî, Beyrut 1996.
- İbn Sîde, Ebu'l-Hasan Ali bin İsmail el-Mursî. *el-Muhkem ve'l-Muhît el-A'zam*. tah. Abdülhamit Hendâvî. Dâru'l-Kutub el-İlmiyye, Beyrut – Lübnan 1421 h.
- Kazvînî er-Râzî, Ahmed bin Fâris bin Zakeriyya Ebu'l-Hüseyin. *Mu'cem Mekâyis el-Luġa*. tah. Abdüsselam Muhammed Harun. Dâru'l-Fikr, 1979 m.
- Kemaleddin el-Enbârî, Abdurrahman bin Muhammed bin Ubeydullah el-Ensârî, Ebu'l-Berakât: *el-İnsâf fî Mesâili'l-Hilâf beyne'n-Nahviyyîn, el-Basriyyîn va'l-Kûfiyyîn*. el-Mektebetü'l-Asriyye, 2003.
- Kirmânî, Mahmud bin Hamza bin Nasr, Ebu'l-Kâsım Burhâneddîn, Yu'rafu bi Tâci'l- Kurrâ. *Ġarâibu't-Tefsîr ve Acâibu't-Te'vîl*. el-Kibletu li's-Sekâfeti'l-İslâmiyyeti, Müessesetü'l-Ulûmu'l-Kurân, Beyrut, trs.
- Kûfî, Eyyûb bin Musa el-Hüseynî el-Karîmî, Ebu'l-Bekâ el-Hanefî. *el-Külliyâtü'l-Mu'cem fî'l-Mustalahâtî ve'l-Furûk el-Luġaviyye*. tah. Adnan Derviş - Muhammed el-Masrî. Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, trs.
- Kurtubî, Ebû Abdullah bin Ahmed bin Ebî Bekr bin Ferah el-Ensârî el-Hazrecî Şemsüddîn. *Tefsîru'l-Kurtubî, el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kurân*. tah. Ahmed el-Berdûnî ve İbrahim Atfîş. Dâru'l-Kutub el-Masriyye, Kahire 1384 h.

- Mâverdi, Ebu'l-Hasan Ali bin Muhammed bin Habib el-Basrî el-Bağdâdî. *Tefsîr-u Mâverdi, en-Nekt ve'l-Uyûn*. tah. es-Seyyid İbn Abdulmaksût bin Abdurrahîm, Dâru'l-Kutub el-İlmiyye- Beyrut, trs.
- Menârî, Zeynüddin Muhammed el-Med'uvv bi Abdirraûf bin Tâcu'l-Ârifîn. *et-Tevkîf Muhimmâti't-Teârîf*. Âlemu'l-Kutub, Kahire 1031 h. 38
- Muhammed bin Abdulhâdî et-Tatevî, Ebu'l-Hasan, Nureddîn eSindî. *Hâşiyetu's-Sundî alâ Sünen-i İbn Mâce, Kifâyetü'l-Hâceti fî şerhi Süneni İbn Mâce*. Dâru'l-Cîl- Beyrut.
- Murtazâ ez-Zebîdî, Muhammed bin Muhammed bin Abdürrezzak el-Hüseynî, Ebu'l-Feyd. *Tâcu'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*, tah. Mecmûatun mine'l-Muhakkikîn. Dâru'l-Hidâye, trs.
- Mübârekfûrî, Ebu'l-Hasan Ubeydullah bin Muhammed Abdüsselam bin Hân Muhammed bin Emânillah bin Hüsameddin. *Mirâtü'l-Mefâtîh Şerhu Mişkâti'l-Mesâbih*. İdâretü'l-Buhûs El- İlmiyye ve'd-Da'veti ve'l-iftâ- El-Câmiatü's-Selefiyye- Benâris el-Hind, 1404 h.
- Nahhâs, Ebû Câfer Ahmed bin Muhammed bin İsmail bin Yunus el-Murâdî en-Nahvî. *Îrâbu'l-Kurân*. Hâşiyet/Ta'lik: Abdülmünim Halil İbrahim. Menşûrât Muhammed Ali Beydûn, Dâru'l-Kutub el-İlmiyye, Beyrut 1421 h.
- Nesefî, Ebu'l-Berakât Abdullah bin Ahmed bin Mahmud Hâfizüddîn. *Tefsîr-u Nesefî (Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl)*. tah. Yusuf Ali Budeyvî - Râceahû ve kaddeme lehû: Muhyiddin Dib Musto. Dâru'l-Kelim et-Tayyib, Beyrut 1419 h.
- Râğıb el-İsfehânî, Ebu'l-Kâsım el-Hüseyn bin Muhammed. *el-Müfredât fî Ğarîbi'l-Kurân*. tah. Safvan Adnan ed-Dâvûdî. Dâru'l-Kalem, Dâru's-Şâmiyye, Beyrut 1412 h.
- Sâfî, Mahmud bin Abdurrahim. *el-Cedvel fî Îrâbi'l-Kurân*. Dâru'r-Reşîd Muessesetu'l-Îmân, Dimeşk trs.
- Smerkandî, Ebu'l-Leys Nasr bin Muhammed bin Ahmed bin İbrahim. *Bahru'l-Ulûm, Vehuva Dimni Hidmeti Mukâreneti't-Tefsîr*, trs.
- Semîn el-Halebî, Ebu'l-Hasan, Şihabuddin, Ahmet bin Yusuf bin Abduddâim. *ed-Durru'l-Masûn fî Ulûmi'l-Kitâbi'l-Meknûn*. tah. Dr. Ahmed Muhammed el-Harrât. Dâru'l-Kalem, Dimeşk, trs.

- Serrâc, Muhammed Ali. *el-Lübâb Fî Kavâidi'l-Luğati ve 'alâti'l-Edebi'n-Nahvi ve's-Sarfi ve'l-Belâğati ve'l-Arûzi ve'l-Luğati ve'l-Mesel*. Hayruddin Şemsi Paşa. Dâru'l-Fikr, Dimeşk 1403 h.
- Sîbeveyh, Amr bin Osman bin Kanber el-Hârisî bi'l-Velâ, Ebû Bişr. *el-Kitâb*. tah. Abdüsselam Muhammed Harun. Mektebetü'l-Hâncî, Kahire 1408 h.
- Sinûsî, İbrahim, et-Tesniye ve'l-Cem' Ahkâmuhâ ve İsti'mâlâtuhâ fi'l-Kurâni'l-Kerîm, Ummul Kura Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2006.
- Suhârî, Seleme bin Müslim el-Avtedî. *el-İbâne fî'l-Luğa'l-Arabiyye*. tah. Dr. Abdülkerim Halîfe - Dr. Nusret Abdurrahman - Dr. Salâh Cerrâr - Dr. Muhammed Hasan Avvâd - Dr. Câsir Ebû Safiyye. Vezâretu't-Türâs el-Kavmiyyi ve's-Sekâfeti, Maskat - Saltanet-u Umân 1420 h.
- Şerif Yahya el-Emîn ve fî Mu'cemi'l-Elfâz el-Müsennât (el-Müsenneyân), Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, *el-Mu'cemu'l-Vasît*. Mecme'u'l-Luğati'l-Arabiyyeti bi'l-Kâhire: (İbrahim Mustafa - Ahmed ez-Zeyyât - Hâmid Abdülkadir - Muhammed en-Neccâr), Dâru'd-Da've, trs.
- Şeybânî, Ebû Amr İshak bin Merrâr eŞeybânî bi'l-Velâ. *el-Cîm*. tah. İbrahim el-Ebyârî, râceahû: Muhammed Halef Ahmed - El-Hey'etu'l-Âmme li Şuûni'l-Metâbi' el-Emîriyye, Kahire 1394 h.
- Taberî, Muhammed bin Cerîr bin Yezîd bin Cerîr bin Ğâlib el-Âmilî, Ebû Câfer. *Tefsîru Taberî, Câmiu'l-Beyân*. tah. Dr. Abdullah bin Abdulmuhsin et-Türkî, Bi't-Te'avun mae Merkez el-Buhûs va'd-Dirâsât el-İslâmiyye Bidâr Hicr Dr. Abdu's-Sened Hasan Yemâme, Dâr-u Hicr li't-Tibâa ve'n-Neşr ve't-Tevzî' ve'l-İ'lân, 1422 h. 2.
- Taberî, Muhammed bin Cerîr bin Yezîd bin Cerîr bin Ğâlib el-Âmilî, Ebû Câfer. *Tefsîru Taberî, Câmiu'l-Beyân*. tah. Ahmed Muhammed Şâkir, Müessesetü'r-Risâle, 1420 h.
- Tantâvî, Muhammed Seyyid Tantâvî. *et-Tefsîru'l-Vasît li'l-Kurâni'l-Kerîm*. Nşr. Dâr-u Nahdat-i Masr li't-Tibâeti ve'n-Neşr ve't-Tevzî', 1998.
- Te'lîf Nuhbe min Esâtizeti't-Tefsîr. *et-Tefsîru'l-Müeyesser*. Nşr: Mecma'el-Melik Fahd li Tibâati el-Mushaf eş-Şerîf- es-Suûdiyye. Tab', 1430 h.
- Ukberî, Ebu'l-Bekâ Abdullah bin el-Hüseyn bin Abdullah. *et-Tibyân fî Îrâbi'l-Kurân*. İsa el-Bâbî el-Halebî ve Şürekâuhû, trs.
- Uleymî, Mucîruddîn bin Muhammed el-Uleymî el-Hanbelî. *Fethu'r-Rahman fî Tefsîru'l-Kur'an*. tah. Nureddîn Tâlib, Dâru'n-Nevâdir, 1430 h.

- Umr Dr. Ahmed Muhtar Abdülhamit. *Mu'cemu'l-Luğati'l-Arabiyyeti'l-Muâsıra*. bimusâadti farîk amel, Âlemu'l-Kutub. 1429 h.
- Vâhidî, Ebu'l-Hasan Ali bin Ahmed bin Muhammed bin Ali en-Nîsâbûrî. *el-Vasît fi Tefsîri'l-Kurâni'l-Mecîd*. tah. ve ta'lik Şeyh Adil Ahmet Abdu'l-Mevcud - Şeyh Ali Muhammed Muavvid – Dr. Ahmed Muhammed Sîre – Dr. Ahmet Abdülğani el- Cemal – Dr. Abdurrahman Uveys, Takdim ve Takrîz Üstad doktor Abdülhayy Fermâvî. Dâru'l-Kutub el-İlmiyye- Beyrut 1415 h.
- Zeccâc, İbrahim bin es-Sirrî bin Sehl, Ebû İshak. *Meâni'l-Kurân ve İ'râbihî*. tah. Abdülcelîl Abde Şelbî. Âlemu'l-Kutub, Beyrut 1408 h.
- Zemahşerî, Ebu'l-Kasım Mahmud bin Amr bin Ahmed, Cârullah. *el-Keşşâf an Hakâiki Ğavâmidi't-Tenzîl*. Daru'l-Kitâbi'l-Arabî- Beyrut 1407 h.
- Zeynüddîn er-Râzî, Ebû Abdullah Muhammed bin Ebî Bekr. *Muhtâru's-Sihâh*. tah. Yusuf eş-Şeyh Muhammed. el-Mektebetü'l-Asriyye, Dâru'n-Nemûzeciyye, Beyrut trs.
- Zuheyli, d. Vehbe bin Mustafa. *Tefsîru'l-Münîr, fi'l-Akîdeti's-Şerîati va'l-Menhec*. Dâru'l-Fikr el-Muâsır, Beyrut 1418 h.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Saleh Taher Saleh ALZAMO

Doğum Yeri ve Tarihi : Musul-1965

EĞİTİM BİLGİLER

Yüksek Lisans : Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Temel İslam Bilimleri, Arapça – Adana, 2017-2020

Lisans : Musul Üniversitesi, Açık Öğretim Fakültesi, Arap Dili
ve Edebiyatı Bölümü 2011-2012

Yabancı Dil : Arapça

İŞ TECRÜBESİ

1990-2018 el-Iyâziyya İlkokulu Arapça öğretmenliği